

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

SCHOOLPSYCHOLOGIE EN ONTWIKKELINGSPSYCHOLOGIE VAN KIND EN ADOLESCENT

BEVORDEREN VAN DE ONDERWIJSKANSEN VAN KINDEREN UIT KANSARME MILIEUS

Onderzoek naar het effect van het programma Instapje in
Genk Noord

Onderzoeker

Dr. Lucia De Haene

Promotor

Prof. dr. Hilde Colpin

Met medewerking van

Prof. dr. Patrick Meurs, Lore Linden en Anneleen Withofs

WOORD VOORAF

De schoolse achterstand van kinderen uit kansarme en laagopgeleide gezinnen vormt één van de belangrijkste problemen van het onderwijs in Vlaanderen en de omliggende landen. Het was een enorm boeiende uitdaging om het effect te kunnen bestuderen van een wetenschappelijk onderbouwde interventie gericht op dit probleem, toegepast in een reële praktijkcontext, en op basis hiervan mee te reflecteren over (nog meer) effectieve stimulering van de onderwijskansen van deze kinderen. Het was een boeiende uitdaging om in het kader hiervan samen te werken met moeders, kinderen en praktijkdeskundigen uit diverse etnische en sociale culturen. Het was soms ook een moeilijke uitdaging, omdat de realiteit van deze gezinnen en van een interventie in de praktijk zich niet makkelijk laat onderwerpen aan de strikte vereisten van een wetenschappelijke onderzoekslogica. Bovendien waren de ambities heel hoog, in verhouding tot de beschikbare personele en materiële middelen. De verwezenlijkingen binnen het onderzoek, met dit rapport als eindproduct, vormen het resultaat van grote inspanningen van velen, die elk een onmisbare bijdrage hebben geleverd aan het project.

Mede namens Lucia De Haene danken we Kind en Gezin en het EU-Interregfonds (project SUN- Sustainable Urban Neighbourhoods, actie 6 Sociale Cohesie) voor het ter beschikking stellen van de subsidies waarmee de studie naar het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling gerealiseerd werd.

We danken de Stad Genk en de vzw Pedagogisch Advies en Stimulering voor de samenwerking in het kader van dit onderzoek. We zijn Hilde Haerden zeer erkentelijk dat zij haar schouders onder dit project heeft gezet. Door de vele boeiende en constructieve overlegmomenten, het belang gehecht aan de studie en gecommuniceerd naar het team, het ter beschikking stellen van personeel en middelen, en haar efficiëntie in het vinden van oplossingen voor onverwachte problemen, creëerde zij de context waarbinnen dit onderzoek mogelijk was. We danken ook Johan Boucneau voor zijn betrokkenheid bij het project, voor zijn hulp bij praktische problemen en verrijkende inhoudelijke reflecties. Zijn hulp bij de rekrutering van de gezinnen was onmisbaar. We danken Habiba Aït Aadi en Emel Dogan van de Opvoedingswinkel voor het tolken bij de afname van de onderzoeksinstrumenten. Verder danken we alle medewerkers van de Stad Genk en de vzw PAS, die op één of andere manier dit project ondersteund hebben.

Grote dank gaat naar het Instapjeteam, dat steeds zijn volle steun heeft verleend en werkelijk alles heeft gedaan om dit onderzoek vlot en in een aangename sfeer te laten verlopen. We danken Katrien Jansegers (de voormalige Instapjecoördinator) en David Celis (de huidige coördinator) in het bijzonder voor de hulp bij het samenstellen van de steekproeven en het

verzamelen van achtergrondgegevens over de gezinnen, voor het vrijmaken van medewerkers voor onder meer rekrutering van gezinnen en hulp bij het tolken, voor het afnemen van de HOME Inventory in gezinnen (Katrien), en voor alle andere ondersteuning bij de uitvoering van het onderzoek. Dank aan stagiaire maatschappelijk werk Hannelore Dewil voor hulp bij de afname van de HOME Inventory. We zijn ook veel dank verschuldigd aan Arzu Dalkoz, Rakibe Taci, en Emel Dogan. Zij vormden door hun hulp bij de rekrutering van de gezinnen en bij het tolken een onmisbare schakel tussen het team van onderzoekers en de gezinnen. Dank ook aan de andere Instapjemedewerksters Elif Kamaci, Aicha Aglaoui, Maria Moscone, Vanessa Papendorf, en Romina Pilotto.

We danken de gezinnen, moeders en kinderen die meegewerkt hebben aan het onderzoek. Ondanks hun vaak moeilijke leefomstandigheden, hebben de moeders belangeloos tijd gemaakt om naar het Instapjecentrum te komen of de onderzoekers thuis te ontvangen, hun ervaringen met hen te delen en hun kind te laten observeren. Door deze inspanning dragen zij indirect bij aan het verbeteren van de onderwijskansen van hun kinderen, en van andere kinderen in gelijkaardige leefsituaties.

We danken Lore Linden en Anneleen Withofs voor hun medewerking aan de studie over het effect van Instapje op de moeder-kindrelatie, in het kader van hun masterproef. In het bijzonder de afnames van de HOME Inventory bij de gezinnen thuis hebben zij, in samenwerking met de Instapjemedewerksters, op een efficiënte manier gerealiseerd. We zijn ook prof. dr. Patrick Meurs (K.U.Leuven), copromotor van de masterproef, erkentelijk voor het delen van zijn expertise in onderzoek bij gelijkaardige doelgroepen van gezinnen, en het mee zoeken naar geschikte onderzoeksinstrumenten.

Dr. Geertje Leflot en Rob Stroobants boden advies bij de statistische analyse van de data. Dank ook aan Liesbet Lorent en Martine Haesendonck voor de ondersteuning bij de lay out van dit rapport.

Tot slot een heel groot woord van dank aan dr. Lucia De Haene, die de studie over het effect van Instapje over de cognitieve kindontwikkeling realiseerde, en in het onderzoeksproject een coördinerende rol opnam. De combinatie van haar grote inzet en volharding, onderzoeksexpertise bij en zorg voor kwetsbare gezinnen, haar scherpzinnigheid en onderbouwde kritische reflectie, en sterke onderzoekskwaliteiten hebben dit project op een hoger niveau getild.

Hilde Colpin

Leuven, november 2010

INHOUDSTAFEL

INLEIDING.....	1
HOOFDSTUK 1 SITUERING EN VRAAGSTELLING VAN HET ONDERZOEK	3
1.1 Ongelijke onderwijskansen van kansarme allochtone en autochtone kinderen in de Genkse context en de beleidskeuzes binnen het flankerend onderwijsbeleid van de stad Genk	3
1.2 De implementatie van Instapje in Genk: een preventief en ontwikkelingsbevorderend programma voor kansarme allochtone en autochtone gezinnen	4
1.2.1 Het programma Instapje	4
1.2.2 Het Instapje-project in Genk	6
1.3 Effectonderzoek Instapje in Genk: onderzoeksvragen	8
HOOFDSTUK 2 OPZET EN METHODE VAN DE EFFECTSTUDIE.....	11
2.1 Studie 1: een exploratie van het effect van Instapje op de kwaliteit van de ouder-kindinteractie (Linden & Withofs, 2010).....	11
2.1.1 Design.....	11
2.1.2 Rekrutering en steekproef.....	12
2.1.3 Procedure en instrument.....	14
2.2 Studie 2: een analyse van het effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau van kansarme allochtone of autochtone kinderen.....	15
2.2.1 Design.....	15
2.2.2 Rekrutering en steekproef.....	15
2.2.3 Procedure	17
2.2.4 Instrumentarium	18
2.3 Samenvatting	20
HOOFDSTUK 3 ONDERZOEKSRISULTATEN	21
3.1 Studie 1: een exploratie van het effect van Instapje op de kwaliteit van de ouder-kindinteractie (Linden en Withofs, 2010)	21
3.1.1 Kenmerken van de onderzoeksgroep	21
3.1.2 Effect van Instapje	24
3.2 Studie 2: een analyse van het effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau van kansarme allochtone of autochtone kinderen.....	26
3.2.1 Kenmerken van de onderzoeksgroep	26
3.2.2 Enkele beschrijvende statistieken bij de BSID-II-NL scoring.....	36
3.2.3. Effect van Instapje	39
HOOFSTUK 4 CONCLUSIES EN DENKPISTES VOOR EEN VERDERE IMPLEMENTATIE EN EVALUATIE VAN INSTAPJE ALS ONTWIKKELINGSBEVORDEREND GEZINSONDERSTEUNEND AANBOD VOOR KANSARME EN/OF ALLOCHTONE FAMILIES.....	57
4.1 Conclusies en denkpistes studie 1	57
4.2 Conclusies en denkpistes studie 2	62
4.3 Algemeen besluit.....	68
SAMENVATTING	69
BIBLIOGRAFIE	74

INLEIDING

In dit rapport wordt verslag gedaan van onderzoek naar het effect van het programma Instapje, zoals geïmplementeerd in de impuls wijken in Genk Noord, in het kader van een project van de stad Genk en de vzw Pedagogisch Advies en Stimulering.

In *hoofdstuk 1* worden het interventieprogramma Instapje, en de toepassing ervan in Genk, beschreven. Aansluitend hierbij worden de onderzoeksvragen weergegeven. Het onderzoek beoogde het effect van Instapje na te gaan op respectievelijk de kwaliteit van de ouder-kindinteractie en de cognitieve ontwikkeling van de kinderen. Om deze respectievelijke vragen te beantwoorden, werden twee studies opgezet in het onderzoekscentrum Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent aan de K.U.Leuven. In de eerste studie, die werd uitgevoerd in het kader van een masterproef pedagogische wetenschappen, werd het effect van Instapje op de kwaliteit van de ouder-kindinteractie nagegaan. De tweede studie werd gerealiseerd in samenwerking met de stad Genk en de vzw PAS, en met subsidies van respectievelijk Kind en Gezin en EU- Interreg (SUN-project, actie 6), en evalueerde het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling.

In *hoofdstuk 2* worden de opzet en methoden van de twee respectievelijke studies weergegeven. In beide gevallen gaat het om een quasi-experimenteel design met interventieconditie en controleconditie en met een nameting ('post test only').

Hoofdstuk 3 beschrijft achtereenvolgens de bevindingen van studie 1 en studie 2. Voor elk van de studies wordt eerst ingegaan op de kenmerken van de onderzoekspopulatie en wordt gecheckt of de interventie- en de controleconditie vergelijkbaar zijn wat betreft achtergrondkenmerken van de gezinnen. Vervolgens wordt het effect van Instapje op respectievelijk de ouder-kindinteractie en op de cognitieve kindontwikkeling besproken.

In *hoofdstuk 4* presenteren we de conclusies van het onderzoek en denk pistes voor een verdere implementatie en evaluatie van Instapje als ontwikkelingsbevorderend gezinsondersteunend aanbod voor kansarme en/of allochtone families.

Tot slot wordt een *samenvatting* geboden van het onderzoek en de voornaamste conclusies.

HOOFDSTUK 1

SITUERING EN VRAAGSTELLING VAN HET ONDERZOEK

1.1 Ongelijke onderwijskansen van kansarme allochtone en autochtone kinderen in de Genkse context en de beleidskeuzes binnen het flankerend onderwijsbeleid van de stad Genk

In respons op de opdracht van de Vlaamse overheid om als centrumstad een lokaal en flankerend onderwijsbeleid uit te bouwen, werd vanuit de Stad Genk een meerjarig beleidskader ontwikkeld voor het opzetten van educatieve programma's, met als prioritaire actierreinen de cognitieve ontwikkeling van allochtone en kansarme kinderen en de startpositie van kleuters bij de instroom in het kleuteronderwijs. In de beleidstekst *'Millimeterwerk! Een denkkader voor beleidsinterventies inzake taal voor 0-6 jarigen en hun gezinnen in het kader van het flankerend onderwijsbeleid'* (Millimeterwerk, s.d.), wordt dit meerjarig beleidskader uitvoerig omschreven. *'Millimeterwerk!'* situeert het meerjarig beleidskader vooreerst binnen een omgevingsanalyse van de determinanten van de schoolse ontwikkelingstrajecten van allochtone en kansarme kinderen in de Genkse populatie en formuleert op grond van deze analyse de prioritaire keuze voor de implementatie van preventieve en voorschoolse interventies ter bevordering van de onderwijskansen van deze allochtone en/of kansarme kinderen en jongeren in Genk.

Het beleidsdocument *'Millimeterwerk!'* biedt een uitgebreid overzicht van de ernstige onderwijsachterstanden van allochtone en/of kansarme kinderen en jongeren in de Genkse context. Deze weergave van gegevens over de ongelijke onderwijskansen van Genkse allochtone en/of kansarme kinderen doorheen de ganse schoolloopbaan reflecteert de bestaande onderzoeksliteratuur rond de schooltrajecten van kinderen in deze doelgroep (Groenez, Van den Brande, & Nicaise, 2003; Meurs, Luyten, & Jullian, 2006). Daarnaast schetst de beleidsanalyse de antecedenten van deze problematische instroom en ernstige onderwijsachterstanden van allochtone en/of kansarme kinderen en jongeren in het Genkse onderwijs. Hierbij introduceert het beleidsdocument een multicausaal begrip van de ongelijke onderwijskansen vanuit sociaal-economische achterstelling en kansarmoede, etnisch-culturele factoren van beperkt cultureel kapitaal en beperkte culturele participatie, ernstige sociale isolatie van gezinnen die tot stand kwamen in het kader van huwelijksmigratie, en residentiële en schoolse segregatie van allochtone kinderen en jongeren. De beleidstekst identificeert hier hoe de interactie van deze risicofactoren samenhangt met een beperkte cognitieve en taalstimulering in kansarme en/of allochtone families en de hieraan verbonden gebrekkige inleiding in culturele kennis en vaardigheden van de gastsamenleving vanuit de thuiscontext van deze gezinnen, met gesegregeerde schoolloopbanen waarin de kans op compensatie gradueel vermindert, en met een tekort aan vaardigheden voor het ondervangen van zowel

taalachterstand als culturele verschillen binnen de schoolse context. De beleids- en omgevingsanalyse van *'Millimeterwerk!'* onderkent daarmee hoe de ongelijke instroom en participatie van allochtone en/of kansarme kinderen en jongeren en het cumulatieve effect van hun onderwijsachterstanden doorheen het ganse schooltraject gesitueerd dient te worden binnen structurele processen van kansarmoede, segregatie en integratie in gezins- en schoolcontext.

Op grond van deze probleemstelling betreffende de ongelijke onderwijskansen van allochtone en/of kansarme kinderen en jongeren formuleert de beleidstekst *'Millimeterwerk!'* de prioritaire beleidskeuze voor een pilootimplementatie van het in Nederland ontwikkelde voorschoolse stimuleringsprogramma Instapje binnen de Genkse context. Deze beleidskeuze is gestoeld op de vaststelling dat de onderwijsachterstanden van allochtone en/of kansarme kinderen en jongeren zich reeds voordoen bij de instroom in het kleuteronderwijs en in de verdere schoolloopbaan van deze kinderen en jongeren slechts moeizaam gecompenseerd, maar veel vaker enkel versterkt worden. De implementatie van het voorschoolse, ontwikkelingsbevorderende programma Instapje reflecteert daarmee de beleidskeuze voor een primair preventieve en gezinsgerichte aanpak in het bevorderen van de onderwijskansen van Genkse allochtone en/of kansarme kinderen en jongeren.

1.2 De implementatie van Instapje in Genk: een preventief en ontwikkelingsbevorderend programma voor kansarme allochtone en autochtone gezinnen

1.2.1 Het programma Instapje

Het programma Instapje maakt deel uit van een reeks programma's (de Stapprogramma's) die gericht zijn op de bevordering van de onderwijskansen van kinderen uit laagopgeleide en/of allochtone gezinnen (Ince, 2007; www.stapprogramma.nl, 2010). Elk van deze programma's is bedoeld voor kinderen van een ander leeftijdsbereik. Zo is Instapje gericht op kinderen van één tot twee jaar, Opstapje op kinderen van twee tot vier jaar en Opstap op kinderen van vier tot zes jaar. Overstap is bedoeld voor kinderen van zes tot zeven jaar en Stap Door! tenslotte voor kinderen van zeven tot acht jaar. Aan de hand van deze programma's wordt getracht de brede ontwikkeling van de kinderen te stimuleren en de kwaliteit van de ouder-kindinteractie te bevorderen..

Instapje is een gezinsgericht stimuleringsprogramma dat in 1991 ontwikkeld werd aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen door de vakgroep Ontwikkelingspsychologie (Meij, Riksen-Walraven, Hubbard, & Zevalkink, 1994). Oorspronkelijk was het programma bedoeld voor Surinaamse, Antilliaanse, Arubaanse en Ghanese ouders in Nederland. In 2006 werd het programma aangepast zodat het ook gebruikt kon worden voor Nederlandse en Turkse ouders

(Ince, 2007). Het programma Instapje richt zich op laagopgeleide ouders. Bij de start van het programma moet de leeftijd van de kinderen liggen tussen 12 en 16 maanden (Ince, 2007). Voor een uitgebreide beschrijving van de interventie Instapje wordt verwezen naar de programmabeschrijving in de databank effectieve jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut (Ince, 2007). In wat volgt, worden het doel, het theoretisch kader, de methodiek, en het wetenschappelijk onderzoek over Instapje samengevat.

Het uiteindelijke doel van Instapje is het verbeteren van de onderwijskansen van kinderen in achterstandssituaties (Meij et al., 1994). Om dit doel te bereiken, gaat men de cognitieve ontwikkeling van deze kinderen trachten te stimuleren. Een centrale determinant van de (cognitieve) ontwikkeling van jonge kinderen is de kwaliteit van de vroege moeder-kindinteractie (Kalthoff, 2006; Riksen-Walraven, Meij, Hubbard, & Zevalkink, 1996). Naast het stimuleren van de cognitieve kindontwikkeling vormt het bevorderen van de kwaliteit van de interactie tussen kind en primaire opvoeder dan ook een centrale doelstelling van Instapje. Meer bepaald is het programma gericht op vier dimensies van moederlijke ondersteuning waarvan is aangetoond dat deze van belang zijn voor de kinderlijke ontwikkeling. Deze dimensies zijn het bieden van emotionele steun, het respecteren van de autonomie, het structuur bieden en grenzen stellen, en tot slot het geven van informatie en uitleg (Erickson, Sroufe & Egeland, 1985).

Instapje wordt volledig uitgevoerd bij het gezin thuis. Concreet wordt er gedurende 26 weken wekelijks een huisbezoek gebracht aan het deelnemende gezin door een Instapje-medewerkster. Deze medewerkster gaat tijdens elk bezoek ongeveer een uur aan de slag met de moeder en het kind. De medewerkster is bij voorkeur afkomstig uit dezelfde etnische groep als het gezin en spreekt naast het Nederlands ook de taal die in het gezin gesproken wordt (Kalthoff, 2006). Tijdens de huisbezoeken wordt er, voornamelijk aan de hand van spelactiviteiten, gewerkt rond de vier dimensies van ouderlijke ondersteuning. In de eerste plaats leert de moeder om op een ondersteunende en stimulerende manier met haar kind om te gaan doordat ze ziet hoe de medewerkster met haar kind speelt. Daarnaast speelt ze ook zelf met het kind waarbij ze feedback en advies krijgt van de Instapjemedewerkster. Tenslotte krijgt de moeder ook informatie omtrent de vier dimensies van ouderlijke ondersteuning, maar ook over de opvoeding en de ontwikkeling van het kind in het algemeen (Ince, 2007). Tijdens de huisbezoeken wordt er gebruik gemaakt van heel wat materialen. In de eerste plaats zijn er instructiebladen en een programmaboek ontwikkeld voor de moeder. Hierin vindt ze spelsuggesties, liedjes, leesboekjes en informatie over de opvoeding en ontwikkeling van kinderen in terug. Bovendien wordt er tijdens de bezoeken gebruik gemaakt van een speelgoedkist voor de kinderen. Voor de Instapjemedewerksters en de Instapjecoördinator (zie verder) zijn er handleidingen, software en dvd's voorhanden (Kalthoff & van Benthem, s.d.).

Met het oog op kwaliteitsbewaking moet Instapje ingebed worden in een uitvoerende instelling. Dit is bij voorkeur een welzijnsinstelling die ook andere programma's aanbiedt op het vlak van onderwijskansen of sociaal beleid (Ince, 2007). De interventie moet ook goed passen in het gemeentelijke beleid. Bij de uitvoering van het programma worden de gezinnen begeleid door

Instapjemedewerksters. Deze medewerksters hebben een pedagogische opleiding op minimaal niveau middelbaar beroepsonderwijs genoten, spreken de taal van de gezinnen en zijn bij voorkeur afkomstig uit dezelfde etnische groep. De Instapjemedewerksters worden getraind en begeleid door de Instapjecoördinator, die een diploma hoger beroepsonderwijs heeft, en deskundig is op het vlak van vroegkinderlijke ontwikkeling en opvoeding (Ince, 2007).

In een studie van Riksen-Walraven en collega's (1996) werd het effect van Instapje onderzocht bij 37 Surinaamse-Nederlandse gezinnen met een kind van één jaar. Het opleidingsniveau van deze moeders was laag tot middelmatig, waarbij het hoogst behaalde diploma dat van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs was (cf. eerste vier jaren van het secundair onderwijs in Vlaanderen) was. Aan deze gezinnen werd het programma Instapje aangeboden in 16 wekelijkse huisbezoeken waarbij de vier dimensies van ouderlijke ondersteuning systematisch aan bod kwamen. De Instapjemedewerksters die de huisbezoeken uitvoerden waren allen van Surinaamse afkomst. De 37 gezinnen uit de interventieconditie werden gematcht met 38 gezinnen, die niet aan het programma deelnamen, op basis van etniciteit, opleidingsniveau en verblijfsduur in Nederland. De deelnemers werden niet ad random aan een groep toegewezen, waardoor het in deze studie een quasi-experimenteel design betrof. Wanneer de kinderen 18 maanden waren, werd er een nameting uitgevoerd bij alle gezinnen. Deze nameting bestond in de eerste plaats uit het scoren van video-opnames van de moeder-kindinteracties aan de hand van schalen voor de ouderlijke ondersteuning en de kwaliteit van moeder-kindrelatie (Erickson et al, 1985). Daarnaast werd er gebruik gemaakt van de mentale schaal van de Bayley Scales of Infant Development om een beeld te krijgen van de cognitieve kwaliteiten van de kinderen en ten slotte van schriftelijke zelfrapporteringsvragenlijsten om een beeld te krijgen van het gevoel van competentie bij de ouders (Riksen-Walraven et al., 1996). Uit deze studie bleek dat moeders die deelnamen aan Instapje, betere ondersteuning boden tijdens de interacties met hun kind, meer respect toonden voor de autonomie van hun kind, op een meer adequate wijze structuur boden en dat ze het kind emotioneel beter ondersteunden. De kinderen uit de interventieconditie bleken bovendien hoger te scoren op de schaal voor het meten van de cognitieve ontwikkeling. Voor de kwaliteit van de instructie werd er, in tegenstelling tot de verwachting, geen significant verschil gevonden tussen de twee groepen. Het programma bleek verder ook geen onmiddellijk effect te hebben op de algemene kwaliteit van de ouder-kindrelatie of op het gevoel van competentie van de ouders (Riksen-Walraven et al., 1996).

1.2.2 Het Instapje-project in Genk

Op initiatief van het Genkse stadsbestuur en de vzw PAS werd in 2008 een project Instapje gestart in de regio Genk Noord, dat zich richt op de voor- en vroegschoolse educatie en stimulering van kinderen en dat aandacht heeft voor de ouder-kindinteractie (Millimeterwerk, s.d.). Het project in Genk is ingebed in de werking van de Opvoedingswinkel, die op zijn beurt

deel uitmaakt van de vzw PAS en fungeert als 'uithangbord' van de vzw naar het grote publiek (Haerden, 2007). Het Genkse project vertrekt van het programma Instapje, met daarbij elementen van het volgende in de reeks STAP-programma's, namelijk Opstap. Het richt zich op laagopgeleide en kwetsbare gezinnen uit de regio Genk Noord, en start wanneer de kinderen één jaar oud worden. Gedurende 26 weken brengt een Instapjemedewerkster (zie verder) wekelijks een huisbezoek aan het deelnemende gezin. Deze bezoeken verlopen volgens het hierboven beschreven stramien van het programma Instapje. Het project in Genk is echter niet afgelopen na deze periode en gedurende 14 extra weken worden huisbezoeken afgewisseld met groepsbijeenkomsten zoals in het programma Opstap. Zo wordt er twee keer per maand een Instapuurtje georganiseerd in Genk, waarop ouders en kinderen die deel uitmaken van Instapje uitgenodigd worden. Tijdens dit uurtje kunnen de kinderen met elkaar spelen terwijl de ouders de mogelijkheid hebben om ervaringen uit te wisselen met elkaar. Verder wordt er ook geregeld een Instapklasje georganiseerd voor de kinderen die de leeftijd van twee jaar bereikt hebben en hun ouders. De bedoeling van dit klasje is om de stap naar de kleuterschool voor te bereiden. De kinderen krijgen in dit klasje thematisch leuke activiteiten aangeboden terwijl de ouders kunnen deelnemen aan opvoedingscursussen (Opvoedingswinkel, 2009). Het Instapje-aanbod loopt gedurende 18 maanden en eindigt in de regel wanneer het kind tweeënhalf jaar oud (30 maanden) wordt.

Het project in Genk kent dus een langere duur dan het oorspronkelijk ontwikkelde programma Instapje. Het wordt bovendien niet enkel bij het gezin thuis, maar ook voor een deel in het centrum van Instapje uitgevoerd. Met andere woorden gaat het om een combinatie van een 'home-based' (gezinsgerichte) en een 'center-based' (centrumgerichte) aanpak (cf. Meij, Mutsaers, & Penning, 2009).

Het Instapjeteam in Genk wordt geleid door een coördinator met een diploma professionele bachelor. Het programma wordt begeleid door Instapjemedewerksters, die de taal van het gezin spreken en die idealiter dezelfde etnische herkomst hebben. De eisen qua vooropleiding van de medewerksters verschillen van die in Nederland. Naast een ontwikkelingsstimuleringsproject, heeft het programma in Genk immers ook de vorm van een tewerkstellingsproject (Projectvoorstelling Instapje, s.d.). Meer bepaald is het de bedoeling om laaggeschoolde, langdurig werkloze vrouwen terug naar het arbeidscircuit te leiden, met een omkadering die vorming en coaching voorziet, en met als einddoel het op termijn doorstromen naar structurele tewerkstelling (Hilde Haerden, 2010, schriftelijke communicatie). Met het oog op erkenning als tewerkstellingsproject dienen de kandidaat medewerksters aan een aantal criteria te voldoen qua scholingsgraad (maximum diploma lager secundair onderwijs), aantal jaren werkloosheid, leeftijd ... Vanuit het Instapjeproject werd daarnaast een uitgebreid competentieprofiel opgesteld, met bijkomende voorwaarden, bijvoorbeeld naast kennis van de taal van het land van herkomst ook zeer goede kennis van de Nederlandse taal, persoonlijke en sociale competenties. Bij de start van het programma in het voorjaar van 2008 werden zeven Instapjemedewerksters geselecteerd in samenwerking met de lokale werkwinkel (Hilde

Haerden, 2010, schriftelijke communicatie). Aan de erkenning als tewerkstellingsproject zijn tevens voorwaarden gekoppeld op het vlak van de begeleiding en training van de medewerkers door de werkgever. De medewerkers krijgen training en begeleiding vóór en tijdens de uitvoering van het programma. Deze omvatten een introductietraining van twee dagen bij aanvang van de functie als contactmedewerkster bij Instapje, één dagdeel per week begeleiding/coaching (rond vuistregels en spelactiviteiten, materiaal instructie, de voortgang van de gezinnen, en inhoudelijke thema's), een functiegerichte training, en een persoonlijke loopbaanbegeleiding (Projectvoorstelling Instapje, s.d.).

Naast opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering beoogt Instapje in Genk ook economische return door de (re)integratie van langdurig werkloze laagopgeleide vrouwen in het arbeidscircuit en door het verhogen van de onderwijskansen van de Genkse kinderen, waardoor er meer kans is op het maken van de juiste studiekeuze en een hoger gekwalificeerde uitstroom (Projectvoorstelling Instapje, s.d.).

1.3 Effectonderzoek Instapje in Genk: onderzoeksvragen

Het voorschoolse ontwikkelingsstimuleringsprogramma Instapje richt zich in een home-based en center-based aanbod op het bevorderen van de onderwijskansen van kansarme kinderen met laagopgeleide ouders, met als oogpunt de achterstand van deze kinderen bij de instroom in het kleuteronderwijs te compenseren. De reeks thuisbezoeken en center-based kind- en oudergroepen focust primair op het intensieve stimuleren van de cognitieve vaardigheden van jonge kinderen. De theoretische basis van het Instapje-programma situeert hierbij de ouder-kindrelatie als een centrale mediator van de cognitieve kindontwikkeling en beoogt daarom het optimaliseren van de ouder-kindinteractie als determinant van de vroege kindontwikkeling. Naast het stimuleren van de cognitieve kindontwikkeling vormt het bevorderen van de kwaliteit van de interactie tussen kind en primaire opvoeder dan ook een centrale doelstelling van Instapje, waarbij het opvoedingsondersteunend aanbod gestructureerd wordt volgens de vier gedragsdimensies van emotionele ondersteuning, respect voor autonomie, structuur en begrenzing, en informatie bieden.

Deze studie naar de effectiviteit van Instapje focust op deze beide doelstellingen van het voorschoolse programma als uitkomstvariabelen en onderzoekt het effect van Instapje op zowel de cognitieve kindontwikkeling als op de kwaliteit van de ouder-kindinteractie. Gegeven het primaire oogpunt van ontwikkelingsstimulering, richt de analyse zich op de effecten op kindniveau: *in welke mate bevordert de interventie het cognitieve ontwikkelingsniveau van jonge kinderen?* Omdat de interventie de stimulering van de cognitieve kindontwikkeling vormgeeft vanuit de ondersteuning van de ouder-kindinteractie als mediator van de cognitieve ontwikkeling, integreert de studie tevens een analyse van de kwaliteit van de moeder-

kindinteractie op verschillende gedragsdimensies: *in welke mate bevordert de interventie de kwaliteit van de ouder-kindinteractie als mediator van de kindontwikkeling?*

De volgende hoofdstukken bespreken de opzet, het onderzoeksdesign en de onderzoeksresultaten van twee studies die elk één van bovenstaande onderzoeksvragen behandelen. Een eerste studie (d.i., studie 1) analyseert het effect van Instapje op de ouder-kindinteractie als mediator van de cognitieve kindontwikkeling. Deze studie werd uitgevoerd in het kader van de masterproef van Lore Linden en Anneleen Withofs (2010), zonder dat hiervoor extra financiële middelen ter beschikking waren. Onderstaande beschrijving van de studie is gebaseerd op dit werk. Een tweede studie (d.i., studie 2) biedt een onderzoek naar het effect van het programma op het cognitieve ontwikkelingsniveau van kinderen. Deze studie werd uitgevoerd door wetenschappelijk medewerkster dr. Lucia De Haene, met behulp van een subsidie van Kind en Gezin en het EU Interregfonds. De verschillende contexten waarin beide studies zijn uitgevoerd brengen mee dat studie 2 op een aantal punten meer diepgaand is uitgewerkt en dat hierover ook uitgebreider en diepgaander gerapporteerd wordt dan over studie 1.

HOOFDSTUK 2

OPZET EN METHODE VAN DE EFFECTSTUDIE

In dit hoofdstuk worden de respectievelijke opzet en methoden besproken van studie 1 (naar het effect van Instapje op de ouder-kindrelatie) en van studie 2 (naar het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling).

2.1 Studie 1: een exploratie van het effect van Instapje op de kwaliteit van de ouder-kindinteractie (Linden & Withofs, 2010)

Achtereenvolgens worden het design (2.1.1), de rekrutering en steekproef (2.1.2), en de procedure en het onderzoeksinstrument (2.1.3) besproken.

2.1.1 Design

In deze studie werd een vergelijking gemaakt tussen gezinnen die aan Instapje deelnamen (de interventiegroep of Instapjegroep) en gezinnen die niet aan Instapje deelnamen (de controlegroep). Het was in deze setting niet mogelijk om de gezinnen ad random aan een groep toe te wijzen omdat alle gezinnen uit een bepaalde regio gevraagd werden deel te nemen aan het programma Instapje. De controlegroep werd samengesteld aan de hand van gezinnen uit andere wijken. Bovendien was het uitvoeren van zowel een voor- als een nameting omwille van de beperkte duur van de studie niet mogelijk. Er werd daarom enkel een nameting verricht in de Instapje en controlegroep. Het design dat voor dit onderzoek gebruikt werd, is dus een quasi-experimenteel design met interventiegroep en controlegroep, en enkel nameting ('post-test only').

2.1.2 Rekrutering en steekproef

Het rekruteren van de gezinnen voor het onderzoek verliep in twee fasen.

2.1.2.1 Fase 1

Rekrutering van respondenten in de interventieconditie – Voor de Instapjegroep werden alle kinderen beoogd die de leeftijd van 2 jaar en 6 maanden bereikten in de periode van mei tot september 2009 en voor wie het programma op dat moment afgelopen zou zijn. De ouders van deze kinderen werden door hun Instapjemedewerkster ingelicht over het onderzoek en gevraagd om hieraan deel te nemen. Het onderzoek omvatte een huisbezoek door de onderzoekster (Lore Linden of Anneleen Withofs) in de periode juli-augustus 2009. Tijdens dit bezoek werd een gestandaardiseerd instrument afgenomen voor het meten van de hoeveelheid en de kwaliteit van de ouderlijke stimulering, namelijk de HOME Inventory. Een uitgebreide beschrijving van het instrument wordt verderop gegeven. De afname van de HOME Inventory gebeurde in het bijzijn van de Instapjemedewerkster met wie het programma doorlopen werd. Deze Instapjemedewerkster nam de rol van tolk op zich wanneer dit nodig bleek te zijn. Van de 20 gezinnen die in deze periode in aanmerking kwamen voor het onderzoek, werden tien gezinnen doorgegeven aan de onderzoeksters. De reden voor deze beperkte rekrutering had hoofdzakelijk te maken met praktische omstandigheden (o.a. vakantieperiode). De HOME-afname van één van deze gezinnen bleek uiteindelijk niet bruikbaar te zijn omdat het programma op het moment van afname nog niet volledig ten einde was. Hierdoor kwam het aantal bruikbare interviews voor de Instapjegroep op negen te liggen. Alle deelnemende moeders gaven schriftelijke toestemming voor het onderzoek door het ondertekenen van een informed consent-formulier.

Rekrutering van respondenten in de controleconditie – De controlegroep werd in deze studie gevormd door vergelijkbare laagopgeleide en/of kansarme gezinnen met een kind van dezelfde leeftijd maar die het programma niet hadden doorlopen. Omdat alle gezinnen in de regio Genk Noord met een kind van één jaar gecontacteerd werden om deel te nemen aan het programma Instapje, diende de werving van controlegezinnen te gebeuren in andere (maar gelijkaardige) wijken dan die waar Instapje liep. Bovendien werden enkel woonwijken geselecteerd waar op dat moment geen andere voorschoolse opvoedings- of stimuleringsprogramma's plaatsvonden, om de kans te verkleinen dat gezinnen hier reeds aan deelnamen waardoor het effect van Instapje niet minder 'zuiver' vastgesteld zou kunnen worden. De wijken waaruit controlegezinnen geselecteerd werden zijn: Boxbergheide, Bret, Genk Centrum, Genk Centrum Noord, Kolderbos, Nieuw-Sledderlo, Oud-Sledderlo, Nieuw-Termien, Winterslag 1, Winterslag 2 & 4, Oud-Winterslag en Vlakveld. Er werd gebruik gemaakt van lijsten met alle gezinnen van de stad Genk die een kind hadden dat, net zoals de Instapjekinderen, tweeënhalf jaar oud werd in de periode van mei tot september 2009 en dat dus geboren was tussen november 2006 en

maart 2007. Aan de hand van deze lijsten was er heel wat informatie beschikbaar over de gezinnen zoals de geboortedatum van moeder en kind, het geslacht van het kind, het beroep van de moeder en de woonwijk. Aangezien het belangrijk was om twee gelijkaardige groepen in het onderzoek te betrekken, werd een selectie van de gezinnen gemaakt op basis van de woonwijk en het beroep van de moeder (het opleidingsniveau was niet gekend aan de hand van de lijsten). Na deze selectie werd er uiteindelijk naar 99 gezinnen een brief verstuurd vanuit de Genkse Opvoedingswinkel om uitleg te verschaffen in verband met het onderzoek en hun medewerking hiertoe te vragen. Bovendien werd in deze brief het bezoek aangekondigd van een student-onderzoeker en een Instapjemedewerkster (om indien nodig te tolken) aan hun gezin. Deze huisbezoeken werden afgelegd in de maanden juli en augustus 2009. Indien het gezin toestemde om deel te nemen aan het onderzoek, werd op dat moment een HOME Inventory afgenomen. In totaal werden 78 gezinnen bezocht. Hiervan weigerden twee gezinnen deelname aan het onderzoek en waren 36 gezinnen of moeders (meermaals) niet thuis. Er werden in totaal dus 40 HOME's afgenomen in de gezinnen. Eén hiervan werd achteraf verwijderd omdat de moeder reeds deelgenomen had aan het gezinsstimuleringsprogramma Babelma van de Genkse opvoedingswinkel. Uiteindelijk waren er zo 39 interviews van de controlegroep bruikbaar voor het onderzoek. Alle deelnemende moeders gaven schriftelijke toestemming voor het onderzoek door het ondertekenen van een informed consent-formulier.

2.1.2.2 Fase 2

In deze tweede fase was het de bedoeling om het aantal gezinnen in de interventiegroep uit te breiden. Hiervoor werden er in de eerste plaats twee HOME's afgenomen door de Instapje-coördinator in februari 2010. Dit gebeurde bij gezinnen met kinderen die op dat moment de leeftijd van tweeënhalf jaar bereikt hadden en bij wie het programma afgelopen was. Daarnaast werden er nog 30 andere Instapjegezinnen bezocht in februari en maart 2010. Hoewel het aanvankelijk de bedoeling was dat deze bezoeken door de Instapje-coördinator uitgevoerd zouden worden, bleek dit in de praktijk niet steeds mogelijk. Verschillende afnames werden uitgevoerd door de Instapjemedewerkster die het programma met het gezin doorlopen had. Omwille van hun betrokkenheid bij het gezin, was dit echter geen ideale situatie voor het onderzoek. Dit aspect wordt verder uitgebreider besproken (discussie van het onderzoek). Uiteindelijk bestond de interventiegroep uit 41 gezinnen.

De 32 gezinnen uit de Instapjegroep, die gerekruteerd werden in fase 2, namen allen ook deel aan studie 2. Voor meer toelichting over de rekrutering van deze gezinnen, wordt naar de rekrutering van gezinnen voor studie 2 verwezen (2.2.2).

2.1.3 Procedure en instrument

Om na te gaan of er een verschil was in de kwaliteit van de moeder-kindinteractie bij gezinnen uit de interventieconditie en gezinnen uit de controleconditie, werd er gebruik gemaakt van de 'Home Observation for Measurement of the Environment (HOME) Inventory' (Caldwell & Bradley, 1984), Nederlandse versie (Vedder & Eldering, 1996; Vedder, Eldering, & Bradley, 1995). Dit instrument heeft als doel om de hoeveelheid en de kwaliteit van de ouderlijke stimulering die kinderen ontvangen in hun thuissituatie te meten. De HOME Inventory bestaat uit verschillende versies naargelang de leeftijd van het kind. Voor deze studie werd gebruik gemaakt van de 'Infant/Toddler HOME' die geschikt is voor gebruik bij kinderen van nul tot drie jaar. De schaal bestaat uit 45 items die verdeeld zijn over zes clusters. Deze clusters zijn: emotionele en verbale responsiviteit, vermijden van het opleggen van beperkingen en straf, samenstelling van de omgeving met betrekking tot het materiële en tijdsaspect, de aanwezigheid van geschikt speelgoed, betrokkenheid van de moeder bij het kind, en gelegenheid tot variatie in de dagelijkse stimulatie. Deze items worden gescoord aan de hand van een binair scoreformulier waarop aangegeven dient te worden of een bepaalde stelling al dan niet van toepassing is op het gezin. Om een totaalscore te bekomen worden de positieve antwoorden opgeteld. Deze scoring gebeurt tijdens een semigestructureerd interview en observatie. Verschillende items worden rechtstreeks bevraagd aan de moeder, terwijl andere geobserveerd dienen te worden. Het is de bedoeling om interview en observatie te laten samensmelten tot één geheel; op die manier wordt de impact op het alledaagse leven van het gezin geminimaliseerd. De scoring van de items gebeurt ter plaatse.

In deze studie werd de HOME Inventory afgenomen bij het gezin thuis, in de moedertaal van de respondenten. De medewerksters van Instapje en de Opvoedingswinkel fungeerden als tolk wanneer de thuistaal niet Nederlands was.

De verschillende clusters van de schaal werden aan de hand van statistische analyses verder onderzocht (zie deel resultaten). Hieruit bleek dat drie van de zes clusters een goede interne consistentie hadden waardoor deze als aparte subschalen beschouwd konden worden. Deze schalen zijn: emotionele en verbale responsiviteit ($\alpha=.83$), betrokkenheid van de moeder bij het kind ($\alpha=.80$), en de aanwezigheid van geschikt speelgoed ($\alpha=.72$). Ook de totale HOME schaal bleek over goede interne consistentie te beschikken ($\alpha=.92$). Andere clusters worden buiten beschouwing gelaten bij het vergelijken van de verschillende onderzoeksgroepen.

2.2 Studie 2: een analyse van het effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau van kansarme allochtone of autochtone kinderen

Achtereenvolgens komen het design (2.2.1), de rekrutering en steekproef (2.2.2), de procedure (2.2.3), en het onderzoeksinstrument (2.2.4) aan bod.

2.2.1 Design

De studie naar de impact van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling onderzocht de effecten van de interventie door de cognitieve kindontwikkeling te vergelijken in gezinnen die begeleid werden vanuit Instapje versus gezinnen die niet deelnamen aan Instapje. In een quasi-experimenteel onderzoeksopzet werden hiertoe kansarme gezinnen gerekruteerd in qua sociaal-economische status vergelijkbare Genkse woonwijken en werden gezinnen in interventie- en controleconditie gematcht op een aantal relevante criteria of matching-variabelen (i.e., opleidingsniveau van moeder, leeftijd van het kind, geslacht van het kind, etnische groep van moeder).

De studie omvatte een gestandaardiseerde ontwikkelingscreening van het cognitieve ontwikkelingsniveau van respondenten in een post-meting of meting na afloop van de interventie (d.i., een ontwikkelingscreening op 2,5 jaar, voor de opstart van de kleuterschool). In dit post-test only design ontbrak aldus een voormeting van de cognitieve vaardigheden van respondenten (omdat een design met voormeting niet haalbaar was binnen het voorziene tijdspad). Dit brengt mee dat niet uitgesloten kan worden dat eventuele verschillen tussen de interventie- en controlegroep mogelijks al voor de aanvang van de interventie aanwezig waren. Binnen het post-test only design wordt gepoogd deze mogelijke verschillen tussen respondenten in beide condities zoveel mogelijk te controleren door beide groepen gelijk te stellen (i.e., matchen) op een aantal belangrijke context-kenmerken, zodat eventuele verschillen bij de post-meting tussen beide groepen met enige mate van zekerheid kunnen worden toegeschreven aan de interventie zelf.

2.2.2 Rekrutering en steekproef

Rekrutering van respondenten in de interventieconditie – De rekrutering van gezinnen in de Instapjegroep verliep vanuit de interventiecontext zelf. Op het moment van rekrutering participeerden respondenten binnen de interventieconditie reeds aan het ondersteuningsprogramma Instapje. Hierbij werd door Instapje-medewerkers aan die gezinnen waarin het Instapje-programma afrondde (d.i., rond de leeftijd van 2,5 jaar van het kind, wanneer de toezichting naar het kleuteronderwijs wordt voorbereid) tijdens de periode van het

empirisch onderzoek de vraag naar deelname vrijblijvend voorgelegd en werden de onderzoeksprocedures uitgebreid gesitueerd aan de hand van het informed consent-formulier (gespecificeerd voor respondenten in de interventieconditie en vertaald naar het Turks/Marokkaans). 43 Instapje-gezinnen werden aangesproken voor onderzoeksdeelname. Zeven gezinnen weigerden deel te nemen aan het onderzoek of annuleerden een initiële afspraak voor de ontwikkelingscreening; 36 gezinnen stemden in met onderzoeksparticipatie¹. Van vier respondenten werd echter na afloop van of kort na de opstart van de onderzoeksafname besloten ze alsnog niet op te nemen in de onderzoeksgroep en hun deelname te annuleren. Drie van deze respondenten vertoonden duidelijke signalen van een ontwikkelingsachterstand, die in het geval van één respondent gerelateerd was aan ernstige prematuriteit. Eén van deze vier respondenten vertoonde een ernstige visuele handicap die tijdens de loop van het onderzoek niet gecompenseerd kon worden met hulpmiddelen, waardoor de respondent niet in de mogelijkheid was de items voldoende waar te nemen en aldus besloten werd de ontwikkelingscreening stop te zetten.

Rekrutering van respondenten in de controleconditie – Met het oog op de matching van respondenten in interventie- en controleconditie, werd aan de Dienst Bevolking van de stad Genk gevraagd om op basis van het bevolkingsregister een lijst te genereren met kandidaat-gezinnen van autochtone en allochtone afkomst woonachtig in die Genkse woonwijken waarin niet gerekruteerd werd voor het Instapje-programma en voor andere lopende programma's van de Opvoedingswinkel Genk (met name in Zwartberg, Winterslag, Sledderlo, Termien, Vlakoveld, Bret, Boxbergheide, Kolderbos, Genk-Centrum, Nieuwe Kempen, Hoevenzavel, en Driehoeven). In een *eerste fase van rekrutering van controlegezinnen* werden kandidaat-respondenten geselecteerd door de Instapje-coördinator uit deze lijst, en werden deze gezinnen gematcht met respondenten uit de interventieconditie op verschillende matching-variabelen (i.e., opleidingsniveau van moeder, geslacht van het kind, leeftijd van het kind, etnische groep van moeder). Geselecteerde kandidaat-gezinnen werden nadien gecontacteerd door de wijkmanagers van de stad Genk, die de vraag naar onderzoeksdeelname situeerden aan de hand van het informed consent-formulier (gespecificeerd voor respondenten in de controleconditie en vertaald naar het Turks/Marokkaans). Deze rekrutering van controlegezinnen door wijkmanagers verliep erg moeizaam. Hoewel er geen concrete response rate werd bijgehouden in deze rekruteringsfase, werd de vraag naar onderzoeksparticipatie door een erg groot aantal kandidaat-gezinnen geweigerd en stemden slechts enkele gezinnen (i.e., vijf) in met onderzoeksdeelname. Omwille van dit erg moeizame verloop en de lage respons werd besloten een andere rekruteringswijze te ontwikkelen. In deze *tweede fase van rekrutering van controlegezinnen* voerde de onderzoeker in een nieuw gegenereerde lijst met Genkse gezinnen een nieuwe selectie door van kandidaat-gezinnen aan de hand van de matching-variabelen. Op basis van deze selectie werden kandidaat-gezinnen thuis bezocht en aangesproken door één of twee Instapje-medewerksters, waarbij er steeds voor gezorgd werd

¹ Deze groep Instapje-gezinnen die instemden met onderzoeksparticipatie in Studie 2 nam eerder ook deel aan Studie 1.

dat een gezin gecontacteerd werd door een persoon uit eenzelfde etnische groep. In deze initiële contactname door de Instapje-medewerksters werden onderzoeksvragen en het verloop van de onderzoeksafname uitgebreid en laagdrempelig verduidelijkt aan de hand van het informed consent-formulier en werd de tijd genomen om vragen van ouders te beantwoorden. Hierbij werd tevens aan de respondenten gegarandeerd dat de persoonlijke gegevens op grond waarvan de stad Genk de contactname organiseerde enkel bekend zouden zijn voor de onderzoekers en geanonimiseerd gerapporteerd zouden worden in het kader van het interventie-onderzoek. 69 gezinnen werden op deze manier aangesproken voor onderzoeksdeelname. 29 gezinnen stemden in met onderzoeksparticipatie en ronden de onderzoeksafname af na één of meerdere afspraken, terwijl 23 gezinnen onderzoeksdeelname weigerden of na een initiële toestemming met onderzoeksparticipatie niet kwamen opdagen voor een eerste afspraak. 12 kandidaat-gezinnen die op basis van de lijst van de stad Genk geselecteerd werden kwamen uiteindelijk niet in aanmerking voor deelname omwille van hun participatie aan andere opvoedingsondersteunende programma's vanuit de Genkse Opvoedingswinkel (e.g., Speelwei), omwille van de rekrutering van een sibling voor Instapje, omwille van de herhaaldelijke afwezigheid van het kandidaat-gezin bij het huisbezoek, of omwille van foutieve informatie op de lijst van de Genkse Dienst Bevolking. Bij vijf respondent-gezinnen die na initiële instemming met deelname aanwezig waren voor de ontwikkelingsscreening bleek het door ernstig probleemgedrag of vermoeidheid van het betrokken kind niet mogelijk om de gestandaardiseerde afname van het onderzoeksinstrument op een betrouwbare en valide manier af te ronden en werd geen vervolgspraak gepland.

2.2.3 Procedure

Voor de ontwikkelingsscreening werden respondent-gezinnen (d.i., moeder en kind) uitgenodigd in het Instapje-huis te Genk-Waterschei, waar door de onderzoeker (Lucia De Haene) in een aparte onderzoeksruimte een meting van de cognitieve kindontwikkeling werd uitgevoerd. Voor anderstalige respondenten werd de ganse onderzoeksprocedure ondersteund en vertaald door een tolk (i.e., een intercultureel medewerker van de stad Genk of een Instapje-medewerkster).

Bij de opstart van deze center-based onderzoeksafname werden respondent-ouders door de onderzoeker uitgebreid geïnformeerd over de onderzoeksvragen, het opzet van het interventie-onderzoek, de opeenvolgende onderzoeksprocedures, de praktische modaliteiten van de onderzoeksgesprekken (e.g., ondersteuning van de ontwikkelingsscreening door de ouder), afspraken rond confidentialiteit van onderzoeksgegevens, en de beoogde publicatie van onderzoeksresultaten in een onderzoeksrapport en/of wetenschappelijke publicatie. Deze informatie-overdracht gebeurde mondeling, aan de hand van het zorgvuldig overlopen en bespreken van het informed consent-formulier. Bij deze opstart van de center-based onderzoeksafname werd tevens met ouders expliciet besproken dat, indien de individuele screening van het kind een ernstige indicatie van ontwikkelingsachterstand zou lijken te

impliceren, dit aan de ouder zou worden aangegeven tijdens de terugkoppeling aan het eind van de onderzoeksprocedures en dat hierbij met ouders (indien zij dit wensten) in gesprek zou gegaan worden over een verdere screening van de kindontwikkeling. Aan kinderen werd mondeling en op een leeftijdsadequate manier de vraag naar deelname geformuleerd, met focus op hun deelname aan de reeks items van de screening.

Na deze uitgebreide consent-procedure werd de ontwikkelingsscreening uitgevoerd door de onderzoeker, ondersteund door een tolk in het geval van anderstalige respondenten. De onderzoeker nam een gestandaardiseerde reeks items af bij het kind, waarbij de groep items die ter afname werden voorgelegd initieel werden ingeschaald op basis van de chronologische leeftijd van het kind en tijdens het verloop van de afname verder werd geëvalueerd naargelang de prestaties van het kind. De ontwikkelingsscreening in het Instapje-huis had een gemiddelde duur van 60 à 90 minuten en gebeurde in aanwezigheid van de ouder (meestal moeder), die het uitvoeren van de cognitieve taken mee kon ondersteunen door het aanmoedigen en stimuleren van de proefpersoon. Bij anderstalige respondenten werden alle instructies van de onderzoeker en alle verbale uitingen van de respondent quasi-simultaan vertaald.

Na afloop van de ontwikkelingsscreening werd aan ouders feedback gegeven over het cognitieve ontwikkelingsniveau van het kind. Bij ernstige indicaties van een vertraagde cognitieve kindontwikkeling op grond van de ontwikkelingsscreening werd deze expliciete terugkoppeling over een indicatie van ontwikkelingsachterstand begrepen als toeleiding naar een laagdrempelig zorgaanbod voor verdere follow-up en als initiëring van uitgebreidere screening, diagnostiek, en aangepaste ondersteuning, omwille van de vaak beperkte toeleiding van kansarme en/of allochtone gezinnen naar het reguliere zorgaanbod. Indien een dergelijke terugkoppeling aan respondent-ouders een eerste communicatie van bezorgdheid rond een ontwikkelingsachterstand bij het kind inhield, werd uitgebreid ruimte gemaakt voor het beluisteren van de initiële beleving van de feedback, het exploreren van vragen, en het bieden van informatie. Hierbij werd aan ouders informatie aangereikt over het gratis hulpaanbod van de Opvoedingswinkel Genk, en dit zowel mondeling als via een brochure. In afspraak met de Opvoedingswinkel Genk werd hierbij aangegeven dat ouders, indien gewenst, ondersteund zouden kunnen worden door een medewerker van de Opvoedingswinkel in de verdere doorverwijzing naar gespecialiseerde en multidisciplinaire ontwikkelingsdiagnostiek.

2.2.4 Instrumentarium

Het cognitieve ontwikkelingsniveau van de respondenten werd in deze studie gemeten met de Nederlandstalige versie van de Bayley Scales of Infant Development - Mental Scale voor kinderen tussen 1 en 42 maanden (BSID-II; Bayley, 1993; BSID-II-NL; van der Meulen, Ruiters, Spelberg & Smrkovsky, 2002).

De BSID-II-NL is een genormeerd en gestandaardiseerd instrument voor een evaluatie van de algemene cognitieve kindontwikkeling, aan de hand van een gestandaardiseerde reeks items waarmee voor verschillende deeldomeinen (e.g., taalontwikkeling, verbaal begrip, getalbegrip, probleemoplossend vermogen, perceptuele voorkeur) het niveau van de cognitieve ontwikkeling bepaald wordt.

De Nederlandstalige versie van de BSID-II-NL bevat, aanvullend op de algemene items voor screening van cognitieve vaardigheden (i.e., Standaardschaal), ook een bijkomende en genormeerde Niet-Verbale Schaal (NV-Schaal). Deze NV-Schaal werd ontwikkeld met het oog op een ontwikkelingsscreening bij kinderen met taalproblemen of -achterstand en maakt het mogelijk het cognitieve ontwikkelingsniveau van kinderen te screenen zonder gebruik van de verbale taal (Ruiter, 2007; Ruiter, Hoekstra, van der Meulen, Spelberg & Nakken, 2006). De NV-Schaal bestaat uit een selectie van items uit de Standaardschaal, waarbij deze reeks items voorzien werd van een gestandaardiseerde pantomime instructie. Voor het leeftijdsbereik van 12 tot 30 maanden is de Niet-Verbale Schaal genormeerd. De Standaardschaal en de NV-Schaal kunnen ook op geïntegreerde wijze worden afgenomen, waarbij de talige instructie bij de items van de NV-Schaal wordt ondersteund met pantomime. Hierdoor kan een gecombineerde scoring van de NV-Schaal en Standaardschaal uitgevoerd worden.

Scoring van items op de Standaardschaal en de NV-Schaal leidt na omzetting van de ruwe scores tot de bepaling van een BSID-ontwikkelingsindex (BSID-OI), een 95%-betrouwbaarheidsinterval voor deze ontwikkelingsindex en een ontwikkelingsleeftijd. Voor beide Schalen wordt een classificatie van de cognitieve ontwikkeling op basis van de BSID-ontwikkelingsindex gehanteerd (van der Meulen et al., 2002), zoals weergegeven in onderstaand overzicht. Hierbij geldt een BSID-ontwikkelingsindex van 100 als middelpunt van de normale populatieverdeling van BSID-ontwikkelingsindices en daarmee als ijkpunt of norm voor een adequate cognitieve ontwikkeling.

BSID-ontwikkelingsindex	Classificatie van cognitieve ontwikkelingsniveau
< 85	vertraagde ontwikkeling
85-115	normale ontwikkeling
> 115	versnelde ontwikkeling

Voorafgaand aan de afname en scoring van de BSID-II-NL volgde de onderzoekster (L. De Haene) een training bij Pearson Assessment & Information (Amsterdam), leidend tot een licentie.

2.3 Samenvatting

Achtereenvolgens werden de opzet en methoden beschreven van studie 1 en studie 2. Om het effect van Instapje op de ouder-kindrelatie na te gaan, werd een studie (studie 1) opgezet met een quasi-experimenteel design en enkel een nameting. In een interventiegroep van 41 gezinnen en een (niet gematchte) controlegroep van 39 gezinnen uit vergelijkbare Genkse wijken werd de Nederlandse versie van de Home Inventory, versie Infant/Toddler (Vedder et al., 1995) afgenomen bij de gezinnen thuis door hetzij masterstudenten of de Instapjecoördinator, hetzij de Instapjemedewerksters (Linden & Withofs, 2010). Om het effect van Instapje op de cognitieve ontwikkeling van de kinderen na te gaan, werd daarnaast een studie (studie 2) opgezet met eveneens een quasi-experimenteel design en enkel een nameting. In een interventiegroep van 32 gezinnen (die allen ook deelnamen aan studie 1) en een gematchte controlegroep van 34 gezinnen uit vergelijkbare Genkse wijken werd de mentale schaal van de Bayley Scales of Infant Development (BSDI-II-NL; van der Meulen et al., 2002) afgenomen in het Instapjecentrum door een getrainde onderzoekster.

HOOFDSTUK 3

ONDERZOEKSRISULTATEN

Achtereenvolgens worden de resultaten besproken van studie 1 (naar het effect van Instapje op de ouder-kindrelatie) en van studie 2 (naar het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling).

3.1 Studie 1: een exploratie van het effect van Instapje op de kwaliteit van de ouder-kindinteractie (Linden en Withofs, 2010)

In de eerste plaats zijn we nagegaan of er verschillen aanwezig waren tussen de interventie- en de controlegroep wat bepaalde context-kenmerken betreft. In een eerste stap worden deze bevindingen weergegeven (3.1.1). Vervolgens worden de resultaten van de interventiegroep en de controlegroep op de HOME Inventory vergeleken (3.1.2)

3.1.1 Kenmerken van de onderzoeksgroep

Tabel 1 biedt een samenvattend overzicht van volgende context-kenmerken in de interventie- en controlegroep: (a) geslacht kind, (b) leeftijd van moeder; (c) leeftijd van vader; (d) leeftijd van kind; (e) opleidingsniveau van moeder; (f) opleidingsniveau van vader; (g) etnische groep van moeder; (h) etnische groep van vader; (i) thuistaal. De achtergrondkenmerken waren niet voor alle deelnemende gezinnen gekend. Om die reden wordt er voor elk kenmerk apart aangegeven uit hoeveel gezinnen de interventie- en controlegroep in dit geval bestond. Uit de vergelijkende analyses (aan de hand van de t-toets, de chi-kwadraattoets of de Fisher exact toets) bleek dat er zich voor geen enkele van deze variabelen statistisch significante verschillen voordeden tussen de interventiegroep en de controlegroep.

Tabel 1. Gemiddelden of relatieve frequenties van context-karakteristieken van de respondent-gezinnen (N=80) in de interventie- en controlegroep (tabel verspreid over twee pagina's)

Context-kenmerken				
Geslacht Kind (%)	Interventiegroep n=41	Controlegroep n=39	Totale steekproef N=80	Toetsing p¹
<i>Mannelijk</i>	56.1	69.2	62.5	.99 (n.s)
<i>Vrouwelijk</i>	43.9	30.8	37.5	
Leeftijd Moeder (gem.)	Interventiegroep n=40	Controlegroep n=39	Totale steekproef N=79	Toetsing p¹
	30.43	30.44	30.43	.99 (n.s.)
Leeftijd Vader (gem.)	Interventiegroep n=40	Controlegroep n=35	Totale steekproef N=75	Toetsing p¹
	33.95	34.03	33.99	.95 (n.s)
Leeftijd Kind (gem.)	Interventiegroep n=40	Controlegroep n=39	Totale steekproef N=79	Toetsing p¹
	30.20 (maanden)	30.67 (maanden)	30.43 (maanden)	.15 (n.s.)
Opleidingsniveau Moeder (%)	Interventiegroep n=40	Controlegroep n=35	Totale steekproef N=75	Toetsing p¹
<i>Laag</i>	77.5	82.9	80	.56 (n.s.)
<i>Hoog</i>	22.5	17.1	20	
Opleidingsniveau Vader (%)	Interventiegroep n=37	Controlegroep n=35	Totale steekproef N=72	Toetsing p¹
<i>Laag</i>	75.7	85.7	80.56	.28 (n.s.)
<i>Hoog</i>	24.3	14.3	19.44	

Etnische groep Moeder (%)	Interventiegroep n=41	Controlegroep n=39	Totale steekproef N=80	Toetsing p¹
<i>Belgisch</i>	19.5	30.8	25	.21 (n.s.)
<i>Nederlands</i>	0	2.6	1.25	
<i>Turks</i>	58.5	41	50	
<i>Marokkaans</i>	2.4	12.8	7.5	
<i>Italiaans</i>	9.8	10.3	10	
<i>Grieks</i>	2.4	0	1.25	
<i>Ander</i>	7.3	2.6	5	
<i>Ander</i>	7.3	2.6	5	
Etnische groep Vader (%)	Interventiegroep n=41	Controlegroep n=37	Totale steekproef N=78	Toetsing p¹
<i>Belgisch</i>	24.4	19.4	21.79	.19 (n.s.)
<i>Nederlands</i>	2.4	0	1.28	
<i>Turks</i>	56.1	47.2	51.28	
<i>Marokkaans</i>	0	13.9	6.41	
<i>Italiaans</i>	7.3	13.9	10.26	
<i>Grieks</i>	2.4	2.8	2.56	
<i>Ander</i>	7.3	2.8	6.41	
<i>Ander</i>	7.3	2.8	6.41	
Thuis taal (%)	Interventiegroep n=41	Controlegroep n=38	Totale steekproef N=79	Toetsing p¹
<i>Nederlands</i>	34.1	47.4	40.51	.07 (n.s.)
<i>Andere taal dan Nederlands</i>	48.8	23.7	36.71	
<i>Combinatie NL en andere taal</i>	17.1	28.9	22.78	

¹p-waarden (2-zijdig) van t-toets voor vergelijken van gemiddelde leeftijd van moeder en vader tussen interventie- en controlegroep en van chi-kwadraat (of Fisher exact) toets voor nagaan van de samenhang tussen het behoren tot een conditie en de respectievelijke overige variabelen, met (n.s.) = niet significant (p-waarde > .05).

Deze bevindingen leiden tot de conclusie dat beide groepen geen belangrijke verschillen vertonen in hun demografische, familiale, sociaal-economische, en culturele positie. Dit analoge profiel van beide groepen verhoogt de kans dat eventuele verschillen in de ouder-kindinteractie in de interventie- en controlegroep toegeschreven kunnen worden aan de interventie. We

kunnen evenwel niet uitsluiten dat eventuele verschillen in cognitieve ontwikkeling tussen beide groepen verklaard worden door nog andere variabelen, die niet gemeten werden in deze studie. Verder dient opgemerkt te worden dat er wel degelijk verschillen gevonden werden in de context-kenmerken van beide groepen (bijvoorbeeld een relatief hoger opleidingsniveau van zowel de vaders en de moeders in de Instapjegroep), maar dat deze niet statistisch significant waren.

3.1.2 Effect van Instapje

Om het effect van het programma Instapje na te gaan, vergeleken we de gemiddelde scores van de gezinnen in beide groepen op de HOME-schaal en de intern consistente subschalen. Aangezien de variabelen in het onderzoek niet de normale verdeling volgden, werd er hiervoor gebruik gemaakt van een niet-parametrische toets, namelijk de Mann-Whitneytoets. Bovendien werden ook de effectgroottes berekend aan de hand van Cohen's *d*. De gemiddelden, standaarddeviaties en effectgroottes worden weergegeven in tabel 2.

Tabel 2. Gemiddelden en standaarddeviatie op de HOME Inventory van kinderen (N=80) in de interventie- en controlegroep, Mann-Whitneytoetsen en effectgroottes (*d*)

	Interventiegroep (n=41)		Controlegroep (n=39)		P ¹	E.S. (<i>d</i>) ²
	Gem.	sd	Gem.	sd		
Home totaal	38.80	6.63	31.08	7.03	<.001	1.14
Responsiviteit	9.71	2.16	7.46	2.50	<.001	0.98
Geschikt speelgoed	8.00	1.80	7.23	1.35	=.001	0.49
Betrokkenheid moeder	4.80	1.57	2.49	1.53	<.001	1.51

¹p-waarden (tweezijdig) van Mann-Whitney toetsen

²Effectgroottes met indien $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, 2010).

Uit deze analyses kwam naar voren dat de gezinnen uit de Instapjeconditie significant hogere gemiddelde scores behaalden op de HOME dan de gezinnen uit de controleconditie ($p < .001$). Volgens de vuistregels voorgesteld door Cohen (1992), is dit een groot effect ($d = 1.14$). Wanneer meer specifiek de drie subschalen in acht werden genomen, bleek dat het verschil

tussen de interventiegroep en de controlegroep zich ook hier voordeed (emotionele en verbale responsiviteit $p < .001$; de aanwezigheid van geschikt speelgoed $p = .001$; betrokkenheid van de moeder bij het kind $p < .001$). De effecten varieerden van klein tot zeer groot ($d = .49$; $d = .98$; $d = 1.51$) (cf. Cohen, 1992). Deze bevindingen bevestigen de hypothese dat de kwaliteit van de ouder-kindinteractie beter is in de gezinnen die begeleid werden door een Instapjemedewerkster dan de gezinnen die niet door hen begeleid werden.

Omdat er bij de afname van de HOME-Inventory in de gezinnen uit de interventieconditie verschillende personen betrokken waren (de student-onderzoekers, de Instapje-coördinator en haar stagiaire en de Instapjemedewerksters), werd gecontroleerd of bovenstaande bevindingen stand zouden houden indien in de analyses ook het statuut van de persoon die de afname verrichtte meegenomen wordt. Daartoe werden drie groepen met elkaar vergeleken. In de eerste plaats betrof het de gezinnen uit de controleconditie; bij al deze gezinnen werd de HOME Inventory door de student-onderzoekers afgenomen. Daarnaast waren er de gezinnen uit de interventieconditie bij wie de afname gebeurde door de student-onderzoekers, de Instapje-coördinator of haar stagiaire. Al deze personen kregen in hun opleiding een basis mee om onderzoeksinstrumenten af te nemen en ze waren niet rechtstreeks betrokken bij de invoering van het programma Instapje. Ten slotte was er nog de groep van gezinnen uit de interventieconditie bij wie de afname gebeurde door de Instapjemedewerksters die rechtstreeks betrokken waren bij de invoering en die geen hoger onderwijs genoten hebben. Voor een gedetailleerd overzicht van deze bevindingen verwijzen we naar Linden en Withofs (2010). Hier beperken we ons tot een samenvatting. Vooreerst stelden we vast dat de gezinnen uit de interventieconditie bij wie de HOME door de Instapjemedewerksters werd afgenomen, op alle schalen hogere gemiddelde scores behaalden dan de gezinnen uit de interventieconditie bij wie de HOME door de student-onderzoekers, de Instapjecoördinator of haar stagiaire werd afgenomen. Het verschil was (enkel) marginaal significant voor de totale schaal van de HOME. Ten tweede vonden we dat voor alle schalen de gezinnen uit de twee Instapjegroepen significant hogere scores behaalden dan de gezinnen uit de controlegroep. Uit deze gegevens kunnen we afleiden dat de gezinnen uit de interventieconditie significant hogere gemiddelde scores behaalden dan de gezinnen uit de controleconditie, ongeacht de persoon door wie de afname gebeurde. Een kanttekening bij deze bevindingen is dat voor deze drie groepen niet afzonderlijk werd nagegaan of er zich verschillen voordeden in de achtergrondkenmerken.

3.2. Studie 2: een analyse van het effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau van kansarme allochtone of autochtone kinderen

In deze paragraaf bespreken we de analyse naar het effect van Instapje op de cognitieve ontwikkeling van kinderen in kansarme milieus (studie 2). Deze rapportering van onderzoeksresultaten volgt een drieledige structuur. In een eerste deel geven we een grondige omschrijving van de sociaal-economische, culturele en familiale karakteristieken van de steekproef weer en exploreren we de mate waarin interventie- en controlegroep een analoge verdeling van deze kenmerken vertonen. Vervolgens rapporteren we enkele beschrijvende statistieken bij de Bayley Scales of Infant Development (BSID-II-NL; van der Meulen et al., 2002). Naast een weergave van de gemiddelden en standaarddeviaties van scores op de Standaardschaal en de Niet-Verbale Schaal, onderzoeken we de correspondentie tussen deze beide Schalen en gaan we na of de BSID-scores een specifieke trend vertonen met het verloop van de tijd tijdens het onderzoek. Tot slot richten we ons op de vergelijking van de gemiddelde ontwikkelingsindices zoals gemeten met de BSID-II-NL in interventie- en controlegroep en analyseren we het ontwikkelingsbevorderende effect van Instapje.

3.2.1 Kenmerken van de onderzoeksgroep

Voorafgaand aan de analyse van het effect van het Instapje-programma, beschrijft deze paragraaf de karakteristieken van de steekproef op een aantal relevante demografische, sociaal-economische, en culturele variabelen. Deze descriptieve analyse biedt een uitgebreide omschrijving van de onderzoeksgroep en maakt het mogelijk te onderzoeken of er op bepaalde variabelen verschillen vast te stellen zijn tussen interventie- en controlegroep. Een gelijkaardig profiel van beide groepen op deze demografische, sociaal-economische, en culturele context-kenmerken is van belang om eventuele verschillen in het cognitieve ontwikkelingsniveau van respondenten in de interventie- en controlegroep te kunnen toeschrijven aan de interventie.

In wat volgt onderzoeken we dus primair in welke mate de respondenten in de interventie- en controleconditie relevante verschillen vertonen op een aantal belangrijke context-kenmerken en hanteren hiertoe chi-kwadraat-toetsen (voor categorische variabelen) en t-toetsen (voor continue variabelen) voor het uitvoeren van deze descriptieve analyses². We richten ons hierbij op twee groepen context-kenmerken, met name (i) matching-variabelen of de context-kenmerken waarop respondenten gelijkgesteld (i.e., gematcht) werden tijdens de rekrutering en (ii) andere context-kenmerken waarmee de familiale, sociaal-economische, en culturele positie van de respondenten omschreven wordt. Beide groepen context-kenmerken bevatten de volgende variabelen:

² We hanteren in deze paragraaf het .05-significantiecriteria voor alle statistische toetsen.

MATCHING-VARIABLEN:

- (a) geslacht van het kind
- (b) leeftijd van het kind
- (c) etnische groep van moeder (autochtoon vs. allochtoon)
- (d) opleidingsniveau van moeder (laag vs. gemiddeld/hoog)

ANDERE CONTEXT-KENMERKEN:

- (a) leeftijd van moeder
- (b) leeftijd van vader
- (c) opleidingsniveau van vader (laag vs. gemiddeld/hoog)
- (d) werkstatus van moeder (werkend vs. niet-werkend)
- (e) werkstatus van vader (werkend vs. niet-werkend)
- (f) woonwijk (impulswijk³ vs. niet-impulswijk)
- (g) geboorteland van moeder (België vs. buiten België/land van herkomst⁴)
- (h) geboorteland van vader (België vs. buiten België/land van herkomst⁵)
- (i) eenoudergezin
- (j) driegeratiegezin

Beide groepen context-kenmerken bieden een brede exploratie van de familiale, sociaal-economische en culturele achtergrond van de respondenten die we in de verdere analyse van het effect van Instapje zullen vergelijken op hun cognitieve ontwikkelingsniveau. Terwijl gegevens over het 'opleidingsniveau van moeder', het 'opleidingsniveau van vader', de 'woonwijk' van het gezin, de 'werkstatus van moeder', en de 'werkstatus van vader' een indicatie bieden van de sociaal-economische positie van de respondent-gezinnen in de steekproef, brengen de context-kenmerken 'etnische groep van moeder', 'geboorteland van moeder' en 'geboorteland van vader' onderscheiden aspecten van de culturele achtergrond van de respondenten en hun gezinnen in kaart. Gegevens over het geboorteland van ouders identificeren hierbij de zogenaamde migratie-generatie: allochtone ouders die in België geboren werden zijn tweede-generatie migranten, terwijl allochtone ouders die niet in België maar in hun land van herkomst geboren werden omschreven worden als eerste-generatie migranten. Daarenboven bieden deze gegevens ook een exploratieve blik op een potentiële achtergrond van huwelijksmigratie bij de betrokken moeders of vaders. Demografische gegevens van de stad Genk tonen immers aan dat ruim 70% van de Genkenaren van Turkse of Marokkaanse origine die huwen een partner kiezen uit het land van herkomst (Millimeterwerk, s.d.). Tot slot bieden gegevens over de variabele 'eenoudergezin' en 'driegeratiegezin' een exploratie van

³ Volgende wijken worden binnen de Genkse beleidscontext onderscheiden als impulswijk of kansarme buurten met een sterk verlaagd sociaal-economische statuut: Waterschei, Zwartberg, Winterslag, Sledderlo, Termien, en Kolderbos.

⁴ Gegeven de samenstelling van de steekproef uit zowel autochtone als allochtone gezinnen, bevat de categorie 'België' van de variabele 'geboorteland van moeder' zowel autochtone moeders als allochtone, tweede-generatie moeders die in België geboren werden. De categorie 'buiten België/land van herkomst' bevat allochtone, eerste-generatie moeders die in hun land van herkomst geboren werden.

⁵ Gegeven de samenstelling van de steekproef uit zowel autochtone als allochtone gezinnen, bevat de categorie 'België' van de variabele 'geboorteland van vader' zowel autochtone vaders als allochtone, tweede-generatie vaders die in België geboren werden. De categorie 'buiten België/land van herkomst' bevat allochtone, eerste-generatie vaders die in hun land van herkomst geboren werden.

de gezinsconstellatie van de respondenten, waarbij het driegeratiegezin voornamelijk een relevant gezinstype vormt in de context van migratie en die gezinnen aanduidt waarin meerdere generaties migranten (grootouders, ouders, kinderen) samen wonen en leven.

Naast het exploreren van de karakteristieken van de steekproef om na te gaan of we kunnen beargumenteren dat de interventie- en controlegroep een analoog profiel vertonen op deze achtergrondkenmerken, kan deze beschrijving van kenmerken van de onderzoeksgroep ook een licht werpen op de correspondentie van de indicatiestelling van de interventie (m.a.w., de omschreven doelgroep van de interventie) en de feitelijke deelnemers aan de interventie. Bij de weergave van de context-kenmerken van de respondent-gezinnen, onderzoeken we daarom tevens in welke mate de beschrijvende gegevens betreffende de interventiegroep aantonen dat de groep gezinnen die deelnam aan Instapje inderdaad overeenstemt met de doelgroep voor wie de interventie ontwikkeld werd.

3.2.1.1 Beschrijving en vergelijking van context-kenmerken van de steekproef: matching-variabelen

De matching van respondent-gezinnen in interventie- en controlegroep richtte zich op de volgende context-kenmerken: (a) het geslacht van het kind; (b) de leeftijd van het kind; (c) de etnische groep van moeder; en (d) het opleidingsniveau van moeder. De totale steekproef bevatte 66 kinderen (N=66), met 32 kinderen in de interventie-groep en 34 kinderen in de controlegroep. We bespreken en vergelijken het profiel van beide groepen op elk van de matching-variabelen afzonderlijk.

Geslacht van het kind – Jongens maken 63.6% uit van deze totale steekproef; 36.4% van de sample wordt gevormd door meisjes. Tabel 3 toont de absolute en relatieve frequenties aan van het geslacht van het kind. Statistische toetsing van het verband tussen geslacht en het behoren tot een bepaalde conditie toonde geen relevante samenhang aan ($\chi^2(1)=.035$, $p=1.00$). Er wordt dus geen relevant verschil vastgesteld in de verdeling van het geslacht van de respondenten over de condities.

Tabel 3. Absolute en relatieve frequenties van het geslacht van de kinderen (N=66) in interventie- en controlegroep

	Interventiegroep n=32		Controlegroep n=34		Totale steekproef N=66	
Geslacht	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Jongen	20	62.5	22	64.7	42	63.3
Meisje	12	37.5	12	35.3	24	36.4

Leeftijd van het kind – Een volgende variabele waarop respondenten in interventie- en controlegroep gematcht werden is de leeftijd van het kind. De gemiddelde leeftijd van de kinderen in de totale groep bedroeg 2.53 jaar (i.e., 30.36 maanden), met een standaarddeviatie van 0.14 jaar (i.e., 1.7 maanden). Tabel 4 geeft de gemiddelde leeftijd en standaarddeviatie van de respondenten in beide groepen weer. Toetsing van het verschil in leeftijd tussen beide groepen levert geen significant resultaat op ($t(63) = .80, p = .43$): er kan dus geen relevant verschil in de leeftijd van de respondenten tussen de interventie- en controlegroep worden vastgesteld.

Tabel 4. Gemiddelde leeftijd (in jaar) en standaarddeviatie van kinderen (N=66) in de interventie- en controlegroep

	Interventiegroep n=32	Controlegroep n=34	Totale steekproef N=66
Gemiddelde leeftijd	2.51	2.54	2.53
Standaarddeviatie	.15	.13	.14

Etnische groep van moeder – Vervolgens kijken we naar de absolute en relatieve frequenties van de etnische groep van moeder in de verschillende condities. In de totale onderzoeksgroep zijn de Turkse moeders het sterkst vertegenwoordigd (66.7%), gevolgd door Belgische (19.7%) en Italiaanse (7.6%) moeders. Enkele moeders in de steekproef zijn van Griekse (1.5%), Russische (3%), of Kazachse (1.5%) herkomst. Tabel 5 geeft de verdeling van de etnische groep van moeder over de beide groepen weer en toont aan dat, hoewel Turkse moeders in beide condities de grootste groep vormen, het aandeel Turkse moeders enigszins groter is in de

controlegroep, terwijl het aandeel Belgische moeders dan weer wat groter is in de interventiegroep. Om tot een betrouwbare toetsing te komen van de samenhang tussen het behoren tot een bepaalde conditie en etnische groep van moeder, diende de variabele 'etnische groep moeder' omgevormd te worden tot een dichotome variabele met twee categorieën, met name 'autochtoon' en 'allochtoon'⁶. Tabel 6 toont de absolute en relatieve frequenties van deze dichotome variabele in beide condities. Statistische toetsing van de samenhang tussen etnische groep (met de gedichotomiseerde variabele autochtoon/allochtoon) en het behoren tot een bepaalde conditie toont echter geen significant verband aan ($\chi^2(1)=1.10$, $p=.361$). Beide groepen vertonen dus een gelijkaardige verdeling van allochtone en autochtone moeders in respondent-gezinnen.

Tabel 5. Absolute en relatieve frequenties van de etnische groep van moeder (N=66) in interventie- en controlegroep

	Interventiegroep n=32		Controlegroep n=34		Totale steekproef N=66	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Etnische groep						
Turks	19	59.4	25	73.5	44	66.7
Belgisch	8	25.0	5	14.7	13	19.7
Italiaans	2	6.3	3	8.8	5	7.6
Grieks	1	3.1	0	0.0	1	1.5
Russisch	2	6.3	0	0.0	2	3.0
Kazachs	0	0.0	1	2.9	1	1.5

⁶ Doordat de variabele etnische groep te veel categorieën bevatte, boette de toetsing immers in aan statistische power.

Tabel 6. Absolute en relatieve frequenties van de etnische groep van moeder (N=66) met dichotome variabele in interventie- en controlegroep

	Interventiegroep n=32		Controlegroep n=34		Totale steekproef N=66	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Etnische groep moeder						
Autochtoon	8	25.0	5	14.7	13	19.7
Allochtoon	24	75.0	29	85.3	53	80.3

Opleidingsniveau van moeder – Tot slot beoogde de matching van respondenten ook een gelijkstelling op het opleidingsniveau van moeder. Tabel 7 toont de absolute en relatieve frequenties van het opleidingsniveau van moeder. Voor drie moeders uit de controlegroep ontbreken gegevens over het opleidingsniveau, terwijl voor één moeder in dezelfde conditie de opleidingsvorm binnen het hoger secundair onderwijs niet nader gespecificeerd werd. In de totale onderzoeksgroep maken moeders met een diploma beroepsonderwijs de grootste groep uit (33.3%), gevolgd door de groep moeders met een diploma lager onderwijs (15.9%) en de groep moeders met een diploma technisch onderwijs (15.9%). Tabel 7 toont ook aan hoe de interventiegroep een relatief hoger opleidingsniveau van moeder vertoont dan het opleidingsniveau van moeders in de controlegroep. Immers, in de interventieconditie heeft 21.9% van de moeders een diploma technisch onderwijs (tegenover 9.7% in de controleconditie) en 21.9% van de moeders heeft een diploma hoger onderwijs (tegenover 12.9% in de controleconditie). In de controlegroep heeft 19.4% van de moeders dan weer een diploma lager onderwijs (tegenover 12.5% in de interventiegroep).

Tabel 7. Absolute en relatieve frequenties van het opleidingsniveau van de moeders (N=63) in de interventie- en controlegroep op basis van het hoogst behaalde diploma

	Interventiegroep n=32		Controlegroep n=31		Totale steekproef N=63	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Opleidingsniveau moeder						
Geen getuigschrift	0	0.0	1	3.2	1	1.6
Lager onderwijs	4	12.5	6	19.4	10	15.9
Hoger secundair onderwijs - BSO	10	31.3	11	35.5	21	33.3
Hoger secundair onderwijs - TSO	7	21.9	3	9.7	10	15.9
Hoger secundair onderwijs - niet nader gespecificeerd	0	0.0	1	3.2	1	1.6
Hoger onderwijs	7	21.9	4	12.9	11	17.5

Dit relatief hogere opleidingsniveau van moeders in de interventiegroep wordt nog duidelijker wanneer we de variabele 'opleidingsniveau van moeder' omvormen tot een dichotome variabele. We baseren ons hiertoe op de doelgroepomschrijving van het programma Instapje, dat ontwikkeld werd voor ouders met een laag opleidingsniveau en waarbij een diploma beroepsonderwijs van moeder (i.e., hoger secundair onderwijs – BSO) bepaald werd als bovengrens ter bepaling van de doelgroep-gezinnen van het programma (Katrien Jansegers, 2010, mondelinge communicatie). Gebaseerd op deze doelgroep-omschrijving lijkt het relevant de variabele 'opleidingsniveau van moeder' te dichotomiseren aan de hand van de categorieën 'laag' (i.e., alle opleidingsniveaus lager of gelijk aan beroepsonderwijs, corresponderend met de doelgroepomschrijving van Instapje) en 'gemiddeld/hog' (i.e., alle opleidingsniveaus hoger dan beroepsonderwijs). Tabel 8 geeft de absolute en relatieve frequenties voor deze dichotome variabele in de interventie- en de controlegroep weer en bevestigt de sterkere vertegenwoordiging van moeders met een 'gemiddeld/hog' opleidingsniveau in de interventiegroep: 56.3% van de kinderen in die deelnamen aan Instapje heeft een moeder met een laag opleidingsniveau, terwijl dit percentage in de controlegroep 74.0% bedraagt. Toch levert statistische toetsing van de samenhang tussen de dichotome variabele 'opleidingsniveau van moeder' en het behoren tot een bepaalde conditie geen significant resultaat op ($\chi^2(1)=2.23$, $p=.19$). Hoewel we dus vaststellen dat moeders in de interventiegroep relatief hoger opgeleid zijn dan in moeders in de controlegroep, kunnen we toch besluiten dat beide condities een voldoende gelijklopend profiel in opleidingsniveau van moeder vertonen.

Daarnaast wijst deze relatief sterke vertegenwoordiging van moeders met een ‘gemiddeld/hoog’ opleidingsniveau in de interventiegroep op een eerder beperkte correspondentie van de feitelijke groep deelnemende gezinnen met de doelgroepomschrijving van het programma. Hoewel een diploma beroepsonderwijs van moeder als bovengrens voor deelname aan het programma werd bepaald, blijkt voor deze eerste implementatie van Instapje in Genk Noord een strikt hanteren van deze indicatiestelling niet haalbaar te zijn geweest. We komen later terug op de mogelijke vertekening die dit relatief hoge opleidingsniveau van moeders in de Instapje-groep kan veroorzaken in de bevindingen betreffende het effect van het Instapje-programma.

Tabel 8. Absolute en relatieve frequenties van het opleidingsniveau van de moeders (N=63) in de interventie- en controlegroep op basis van ‘laag’ of ‘gemiddeld/hoog’ opleidingsniveau

	Interventiegroep n=32		Controlegroep n=31		Totale steekproef N=63	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Opleidingsniveau moeder						
Laag	18	56.3	23	74.2	41	65.1
Gemiddeld/hoog	14	43.8	8	25.8	22	34.9

Tot besluit: Voorgaande omschrijving van de onderzoeksgroep en vergelijking van het profiel van de interventie- en controlegroep op de matching-variabelen toont aan dat de matching resulteerde in een relatief precieze gelijkstelling op de variabelen (a) leeftijd van het kind, (b) geslacht van het kind, (c) etnische groep van moeder, en (d) opleidingsniveau van moeder. Hoewel de interventiegroep een relatief grotere vertegenwoordiging van moeders met een ‘gemiddeld/hoog’ opleidingsniveau vertoont, kunnen we op basis van statistische toetsing concluderen dat de groepen een sterk analoge verdeling vertonen van de matching-variabelen.

3.2.1.2 Beschrijving en vergelijking van context-kenmerken van de steekproef: Andere context-kenmerken

Naast de exploratie van het profiel van de interventie- en controlegroep op de matching-variabelen, werden ook gegevens verzameld over andere context-variabelen met het oog op een brede exploratie van de familiale, sociaal-economische en culturele positie van de respondent-gezinnen in de steekproef. Tabel 9 biedt een samenvattend overzicht van volgende context-kenmerken in interventie- en controlegroep: (a) leeftijd van moeder; (b) leeftijd van vader; (c) opleidingsniveau van vader; (d) werkstatus van moeder; (e) werkstatus van vader; (f)

woonwijk; (g) geboorteland van moeder; (h) geboorteland van vader; (i) eenoudergezin; en (j) driegeneratiegezin. Alle statistische toetsen waarbij (aan de hand van t-tests of chi-kwadraat-tests) werd nagegaan of er een relevant verschil kan worden vastgesteld tussen de interventie- en controlegroep op deze context-kenmerken leveren geen significant resultaat op; voor de meeste context-kenmerken vertonen beide groepen zelfs een opvallend gelijklopend profiel. Enkel voor het opleidingsniveau van vader merken we op dat, analoog aan het profiel van het opleidingsniveau van moeder in beide condities, de interventiegroep een relatief grote groep vaders met een gemiddeld/hog opleidingsniveau bevat. Omdat toetsing van de samenhang van het opleidingsniveau van vader en het behoren tot een bepaalde conditie geen significant verband aantoont, kunnen we toch besluiten dat de interventie- en controlegroep een gelijklopend profiel vertonen op dit context-kenmerk.

Tabel 9. Gemiddelden of relatieve frequenties van context-kenmerken van de respondent-gezinnen (N=66) in interventie- en controlegroep

Context-kenmerken	Interventiegroep n=32	Controlegroep n=34	Tot. steekproef N=66	p^1 (2-zijdig)
Leeftijd moeder (gem.)	31.3	31.2	31.2	.95 (n.s.)
Leeftijd vader (gem.)	34.3	33.1	33.7	.41 (n.s.)
Opleidingsniveau vader (%)				.39 (n.s.)
<i>laag</i>	32.0	46.2	39.2	
<i>gemiddeld/hoog</i>	68.0	53.2	60.8	
Werkstatus moeder (%)				1.00 (n.s.)
<i>werkend</i>	41.9	45.2	43.5	
<i>niet-werkend</i>	58.1	54.8	56.5	
Werkstatus vader (%)				.60 (n.s.)
<i>werkend</i>	96.9	93.1	95.1	
<i>niet-werkend</i>	3.1	6.9	4.9	
Woonwijk (%)				1.00 (n.s.)
<i>impulswijk</i>	78.1	76.7	77.4	
<i>geen impulswijk</i>	21.9	23.3	23.6	
Geboorteland moeder (%)				.80 (n.s.)
<i>België</i>	59.4	55.2	57.4	
<i>buiten België</i>	40.6	44.8	42.6	
Geboorteland vader (%)				1.00 (n.s.)
<i>België</i>	58.1	61.5	59.6	
<i>buiten België</i>	41.9	38.5	40.4	
Eenoudergezin (%)	6.5	3.2	4.8	1.00 (n.s.)
Driegeratiegezin (%)	12.9	19.4	16.1	.73 (n.s.)

¹ p -waarden van t -toetsen voor het vergelijken van de gemiddelde leeftijd van moeder en vader tussen interventie- en controlegroep en van χ^2 -toetsen voor het nagaan van de samenhang tussen het behoren tot een conditie en de respectievelijke overige variabelen, met (n.s.) = niet significant (p -waarde > .05).

Tot besluit: De relatief precieze matching van de interventie- en controlegroep op de matching-variabelen en het sterk gelijkaardige profiel van de respondenten op de context-kenmerken zoals opgenomen in Tabel 9 leiden tot de conclusie dat beide groepen geen belangrijke verschillen vertonen in hun demografische, familiale, sociaal-economische, en culturele positie. Dit analoge profiel van beide groepen maakt het mogelijk om in de verdere analyse naar het effect van Instapje de potentiële verschillen in het cognitieve ontwikkelingsniveau van kinderen in de interventie- en controlegroep toe te schrijven aan de interventie.

Twee aspecten nopen hier echter tot enige nuancering. Ten eerste, ondanks het feit dat de twee groepen een gelijkaardig profiel vertonen voor een groot aantal context-kenmerken, is het mogelijk dat eventuele verschillen in cognitieve ontwikkeling tussen beide groepen verklaard worden door nog andere variabelen, die niet gemeten werden in deze studie. Ten tweede dient het relatief grotere aandeel van moeders (en vaders) met een gemiddeld/hogelijk opleidingsniveau in de interventiegroep in overweging genomen te worden bij de interpretatie van verschillen in cognitieve ontwikkelingsniveau tussen beide groepen. Immers, de afwezigheid van een significante toetsing neemt niet weg dat deze groep in vergelijking tot de respondenten in de controlegroep duidelijk een relatief hoger opleidingsniveau van moeder vertoont. De belangrijke rol van het opleidingsniveau van ouders in de predictie van de cognitieve ontwikkeling van kinderen en het feit dat in een dergelijke kleine steekproef erg grote verschillen nodig zijn om tot een significante toets te komen, wijzen erop dat de analyse van het effect van Instapje de mogelijke rol van het relatief hogere opleidingsniveau van moeders in de interventiegroep moet in vraag stellen.

3.2.2 Enkele beschrijvende statistieken bij de BSID-II-NL scoring

3.2.2.1 Descriptieve statistieken BSID-II-NL scoring: Standaardschaal en Niet-Verbale Schaal

Onderstaande tabel geeft het aantal observaties, het gemiddelde, de standaarddeviatie, en het geobserveerde minimum en maximum weer voor beide schalen van de Bayley Scales of Infant Development (BSID-II-NL; van der Meulen et al., 2002) die gescoord werden, met name de Standaardschaal en de Niet-Verbale Schaal.

Tabel 10. Descriptieve gegevens Standaardschaal en Niet-Verbale Schaal scoring BSID-II-NL

	n	Gemiddelde	Standaarddeviatie	Minimum	Maximum
Standaardschaal	66	95.86	14.96	57.00	133.00
Niet-Verbale Schaal	37	94.62	17.38	55.00	123.00

Deze tabel leert dat de algemene gemiddelde score op zowel de Standaardschaal als op de Niet-Verbale Schaal 4 tot 5 punten onder de 100-norm van de Nederlandse normering blijft. Merk ook op dat slechts voor een deel van de totale sample de Niet-Verbale Schaal gescoord kon worden in aanvulling op de Standaardschaal: van slechts 37 respondenten viel de chronologische leeftijd binnen het leeftijdsbereik van de Niet-Verbale Schaal (12-30 maanden).

3.2.2.2 Correspondentie van scoring op Standaardschaal en Niet-verbale schaal

Naast een algemene situering van het score-niveau op beide schalen is het relevant na te gaan in welke mate de scores van de respondenten op de Standaardschaal en de Niet-Verbale Schaal corresponderen. Door de samenhang van scores op deze beide schalen na te gaan, exploreren we in welke mate de afname met een tolk van invloed was op het score-niveau van respondenten. Immers, de ondersteuning van de BSID-afname door een tolk bij respondenten met een andere moedertaal dan het Nederlands (i.c., Turkse moedertaal) werd nog niet eerder uitgevoerd in onderzoek met de BSID-schalen. Het werken met tolken tijdens de BSID-afnames zorgde ervoor dat de respondenten alle instructies in hun moedertaal te horen kregen en dat ze hun respons konden formuleren in deze moedertaal. Hoewel de ondersteuning door een tolk er dus in enige mate toe leidde dat de afname zich quasi-volledig afspeelde in de moedertaal van het kind, leek het van belang na te gaan in welke mate deze wijziging van de gestandaardiseerde BSID-procedure toch interfereerde met de prestaties van de respondenten. Indien, ondanks de quasi-simultane vertaling door een tolk, de initiële instructie in het Nederlands bij niet-Nederlandstalige kinderen de testsituatie toch aanzienlijk verstoortte en interfereerde met het taalbegrip van respondenten, dan zou de score van deze respondenten op de Standaardschaal mogelijks een onderschatting kunnen vormen van hun werkelijke cognitieve ontwikkelingsniveau.

Een afname van de Niet-Verbale Schaal (NV-Schaal) van de BSID-II-NL laat de beoordelaar toe een beeld te krijgen van het cognitieve ontwikkelingsniveau van respondenten zonder gebruik van gesproken taal (zie ook hoger, 2.2.4). Deze NV-Schaal biedt de mogelijkheid om, tijdens een talige afname, bepaalde items van de Standaardschaal te ondersteunen met niet-verbale, pantomime instructies en zo een talige en niet-talige screening van de items te combineren. Indien in onze studie de scores op de Niet-Verbale schaal systematisch hoger

zouden liggen dan deze op de Standaardschaal, dan biedt dit een indicatie van een onderschatting van het ontwikkelingsniveau van kinderen op basis van de talige Standaardschaal, mogelijks doordat de afname geleid werd in een taal die niet de moedertaal van de kinderen is. Indien echter scores op de beide Schalen sterk samenhangen, dan kan hieruit afgeleid worden dat de score op basis van de Standaardschaal geen onderschatting vormt en de afname met een tolk dus niet lijkt te hebben gezorgd voor een interferentie in het talige begrip van de testsituatie bij de respondenten.

Wanneer we de samenhang van de scores op de Standaardschaal en de Niet-Verbale Schaal nagaan, blijkt er een sterke correspondentie te bestaan tussen de scores op beide schalen: de onderlinge (Pearson) correlatie is groot - volgens de vuistregels van Cohen (1988) - en significant op het .01-niveau ($r=.79$; $p < .01$). Deze nauwe samenhang biedt een indicatie dat de testafname met een tolk ontwikkelingsindices opleverde die geen onderschatting vormen van de werkelijke ontwikkelingsindex van de respondenten. Noteer hierbij wel dat de score op de Niet-Verbale Schaal slechts voor een subgroep van alle respondenten kon worden berekend ($n=37$), omdat de normering van de Niet-Verbale Schaal enkel de leeftijdsgroep tussen 12 en 30 maanden betreft en een deel respondenten in de steekproef net buiten het leeftijdsbereik van de Niet-Verbale Schaal vielen.

Hoewel deze sterke correlatie van de scores op de Standaardschaal en de Niet-Verbale Schaal erop wijst dat de BSID-afname die ondersteund wordt door een tolk er niet lijkt voor te zorgen dat dit de talige afname verstoort en tot een onderschatting van de score op basis van de talige instructie leidt, lijkt het van belang aanvullend de vraag te formuleren naar de mogelijke impact van de getolkte afname voor de concentratie van jonge kinderen. De vertaling zorgde immers vermoedelijk voor een verlengde duur van de testafname, wat dan weer voor een uitval in de concentratie bij respondenten zou kunnen zorgen. Bovendien impliceerde de aanwezigheid van een tolk ook een meer complexe testsituatie waarin meerdere volwassenen (testleider en tolk) soms vaak simultaan de instructies gaven en het kind aanmoedigden. Hoewel deze potentiële invloed van de ondersteuning van de testafname door een tolk zich dus niet afspeelt op het niveau van het taalbegrip van de respondenten, blijft het toch de vraag in welke mate de verlengde en complexe testsituatie met meerdere volwassenen de concentratie en het prestatievermogen van de respondenten zou kunnen verstoord hebben en dus toch een onderschatting van hun ontwikkelingsniveau hebben kunnen opleveren. Deze mogelijke impact zou echter gelden voor de prestaties op de items met zowel de talige als niet-talige instructies en kan dus niet geverifieerd worden door het nagaan van de samenhang tussen de scores op de Standaardschaal en de Niet-Verbale Schaal.

3.2.2.3 Tijdstip van afname

Tot slot kijken we naar de samenhang van de BSID-scores op de Standaardschaal en de Niet-Verbale Schaal en het tijdstip van de afname. Immers, de langdurige en intensieve reeks

afnames in deze studie zou kunnen leiden tot een minder accurate en minder gestandaardiseerde afname, instructie en scoring door de testleider met het verloop van de tijd. Analyse van de mogelijke samenhang tussen het tijdstip van de BSID-afname en de scores op zowel de Standaardschaal als de Niet-Verbale Schaal levert echter geen significante (Pearson) correlatiecoëfficiënten op ($r = -.17$; $p = .18$ voor Standaardschaal; $r = -.12$; $p = .49$ voor Niet-Verbale Schaal). We kunnen dus concluderen dat de BSID-scores op beide schalen niet significant samenhangen met het verloop van de tijd.

3.2.3. Effect van Instapje

In deze paragraaf analyseren we het effect van het ontwikkelingsstimuleringsprogramma Instapje op de cognitieve kindontwikkeling en onderzoeken hiertoe of en (eventueel) hoe de bevindingen aantonen dat respondenten die deelnamen aan de interventie een hoger cognitief ontwikkelingsniveau vertonen dan respondenten in de controleconditie.

Centraal in deze analyse van het effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau van jonge kinderen staat dus de vergelijking van de scores op de Bayley Scales of Infant Development (BSID-II-NL) tussen respondenten in de interventie- en controleconditie. Naast deze centrale onderzoeksvraag naar het effect van Instapje richten we de focus tevens op de impact van de sociaal-economische achtergrond en migratiegeschiedenis van de respondent-gezinnen op de cognitieve ontwikkeling van jonge kinderen en onderzoeken we of het effect van het interventieprogramma verschilt naargelang de sociaal-economische en culturele positie van de respondenten.

Deze paragraaf rapporteert over de bevindingen vanuit volgende opbouw. Vooreerst vergelijken we het gemiddelde ontwikkelingsniveau in interventie- en controlegroep en gaan we na of de resultaten duiden op een significant verschil in cognitieve ontwikkeling tussen beide condities (3.2.3.1). Vervolgens exploreren we of de interventie een differentieel effect heeft voor subgroepen binnen de steekproef (3.2.3.2). Hiertoe richten we de aandacht op de relevante achtergrondkenmerken van de respondent-gezinnen uit de steekproef en exploreren we of de bevindingen erop duiden dat de interventie een verschillend effect genereert naargelang het socio-economisch en cultureel profiel van de deelnemende gezinnen. Dit leidt ten slotte tot een toetsing van een model waarin we de predictie van de cognitieve ontwikkeling vanuit zowel Instapje als de sociaal-economische en culturele context-kenmerken analyseren en waarin we zo het effect van Instapje na controle van de impact van deze context-kenmerken nagaan (3.2.3.3).⁷

⁷ Voorafgaand aan de opeenvolgende toetsingen werd nagegaan of gegevens voor de BSID-schalen (Standaardschaal/Niet-Verbale Schaal) een normale verdeling volgden, zodat parametrische toetsen konden gehanteerd worden. Omdat de Kolmogorov-Smirnov-test niet significant was en de data voor de BSID-schalen dus niet afweken van een normale verdeling ($p = .17$ voor Standaardschaal; $p = .12$ voor Niet-Verbale Schaal), werd besloten tot het gebruik van parametrische toetsen.

3.2.3.1 Vergelijking van het gemiddelde cognitieve ontwikkelingsniveau in interventie- en controlegroep

De analyse van het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling vangt aan met de toetsing van het verschil in cognitieve ontwikkelingsniveau zoals gemeten met de Mentale Schaal van de BSID-II-NL (Standaardschaal⁸) tussen interventie- en controlegroep. Tabel 11 geeft de gemiddelden en standaarddeviaties van de BSID-ontwikkelingsindices in beide condities weer en toont het resultaat van toets waarmee de gemiddelde BSID-scores in interventie- en controlegroep met elkaar vergeleken worden. De vergelijking van de gemiddelde ontwikkelingsindices in beide groepen leert dat het gemiddelde cognitieve ontwikkelingsniveau in de interventiegroep hoger ligt dan in de controlegroep, maar het verschil in gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex tussen beide groepen is niet significant ($t(63) = -1.20$; $p = .12$). Tegelijkertijd is wel een trend tot significantie vaststelbaar, omdat voor de eenzijdige toetsing het significantieniveau de .10-waarde benadert.

Omdat het bekomen van een significant resultaat bemoeilijkt wordt door een dergelijke kleine steekproef, bekijken we ook het verschil in gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex vanuit de effectgrootte van het verschil. Gegeven de analyse in een kleine steekproef, hanteren we hier de effectgrootte als een complementaire maat voor het verschil in gemiddelde ontwikkelingsniveau tussen beide condities. In termen van effectgrootte (effect size; E.S.) kunnen we concluderen dat het verschil in gemiddelde BSID-score wijst op een klein effect van de interventie (Cohen's $d = .29$) (volgens de vuistregels van Cohen, 1992). Deze effectgrootte is gelijkaardig aan deze in de Nederlandse studie naar het effect van Instapje voor groep Surinaamse allochtone gezinnen (Riksen-Walraven et al., zie hoger, hoofdstuk 1), en is bovendien ook vergelijkbaar aan de effectgroottes die in internationaal onderzoek naar het effect van voorschoolse ontwikkelingsstimuleringsprogramma's in kansarme groepen gerapporteerd worden (zie bijvoorbeeld Burger, 2010; Isaacs, 2008).

Deze vergelijking van het cognitieve ontwikkelingsniveau in interventie- en controlegroep duidt dus op een klein effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling: de interventie bevordert in enige mate de cognitieve vaardigheden van kinderen aan de start van het kleuteronderwijs. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de gemiddelde BSID-score in beide groepen onder de 100-norm blijft. In de interventie-groep benadert de gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex deze 100-norm, maar toch is duidelijk dat deze gehele groep kinderen uit kansarme en/of allochtone gezinnen, zowel in controle- als in interventiegroep, lager scoren dan de 100-norm. Als we deze 100-norm uit de Nederlandse normering van de BSID-II-NL hanteren als indicatie van de cognitieve vaardigheden die noodzakelijk zijn voor gelijke onderwijskansen, bevestigen deze BSID-scores in zowel de controlegroep als de interventiegroep de bezorgdheid over de mogelijke achterstand aan het begin van de schoolloopbaan van kinderen uit kansarme en/of allochtone gezinnen. Het kleine effect van Instapje ($d = .29$) wijst erop dat deze potentiële

⁸ In wat volgt rapporteren we enkel de bevindingen op de Standaardschaal van de BSID-II-NL.

onderwijsachterstand aan de start van het kleuteronderwijs enigszins gecompenseerd lijkt te kunnen worden door het voorschoolse ontwikkelingsstimuleringsprogramma en deelnemende kinderen dichterbij de 100-norm (en dus een adequaat niveau van cognitieve ontwikkeling voor hun schoolloopbaan) benaderen.

Tabel 11. Vergelijking gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex (Standaardschaal) in interventie- en controlegroep.

	Interventiegroep (n=32)		Controlegroep (n=34)		<i>t</i>	<i>p</i> (1-zijdig) ¹	E.S. (<i>d</i>) ²
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
BSID- Ontwikkelingsindex	98.13	14.5	93.74	15.3	-1.20	.12	.29

¹De *p*-waarde verwijst naar de eenzijdige toetsing, omwille van de a priori verwachte richting van het verschil.

²Effectgroottes met indien $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, 2010).

3.2.3.2 Exploratie van het differentiële effect van de interventie in sociaal-economische en culturele subgroepen

Na de globale vergelijking van de gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex in de interventie- en controlegroep, gaan we vervolgens na of en in welke mate het effect van de interventie verschillend is voor bepaalde subgroepen in onze steekproef. We onderzoeken of Instapje een differentieel effect heeft voor kinderen met een bepaalde sociaal-economische en migratieachtergrond: zijn er subgroepen met een specifiek sociaal-economisch of cultureel profiel waarvoor de interventie een meer uitgesproken effect heeft? Om deze mogelijke differentiële effecten te exploreren, richten we de aandacht op de context-kenmerken waarmee we de familiale, sociaal-economische en culturele achtergrond van de respondent-gezinnen omschreven (cf. supra, paragraaf 3.2.1) en onderzoeken we of het effect van Instapje verschilt naargelang:

- (a) het opleidingsniveau van moeder (laag vs. gemiddeld/hoog)
- (b) de woonwijk van het gezin (impulswijk vs. geen impulswijk)
- (c) de werkstatus van moeder (niet werkend vs. werkend)
- (d) het geboorteland van moeder (niet België vs. buiten België/land van herkomst)
- (e) het geboorteland van vader (niet België vs. buiten België/land van herkomst)
- (f) éénoudergezin (éénoudergezin vs. tweeoudergezin)
- (g) driegeratiegezin (driegeratiegezin vs. geen driegeratiegezin)

De toetsing van mogelijke interactie-effecten tussen de interventie en elk van deze variabelen levert geen significante resultaten op: voor geen van deze context-kenmerken werd een

significant interactie-effect met de interventie op de BSID-ontwikkelingsindex vastgesteld ($F(1, 59) = .69$; $p > .10$ voor interactie met opleidingsniveau van moeder; $F(1, 58) = .58$; $p > .10$ voor interactie met woonwijk; $F(1, 58) = .01$; $p > .10$ voor werkstatus van moeder; $F(1, 58) = .58$; $p > .10$; $F(1, 57) = .38$; $p > .10$ voor interactie met geboorteland van moeder; $F(1, 53) = .00$; $p > .10$ voor interactie met geboorteland van vader; $F(1, 58) = .22$; $p > .10$ voor interactie met éénoudergezin; $F(1, 58) = .00$; $p > .10$ voor interactie met driegeneratiegezin).⁹

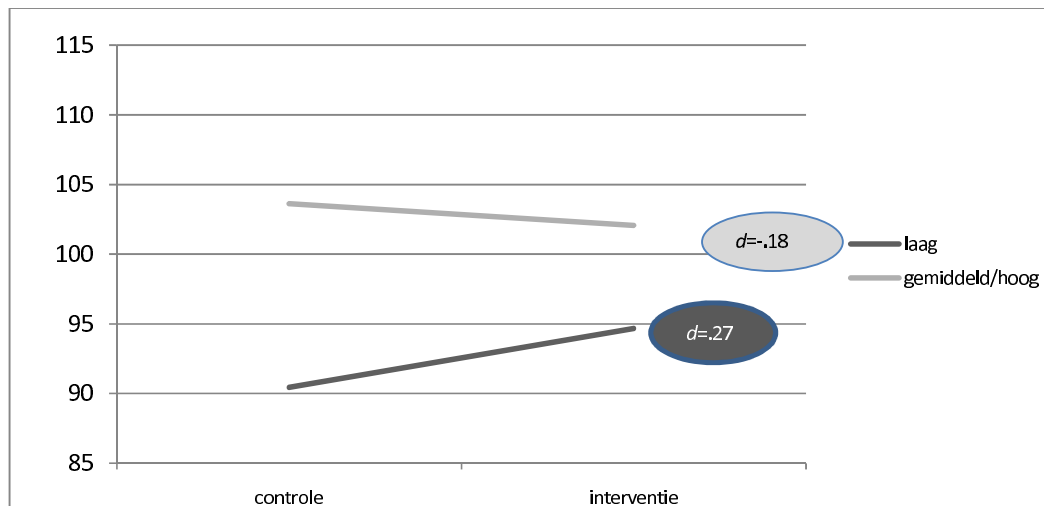
Aanvullend op deze toetsing en evaluatie in termen van het significantieniveau, onderzoeken we deze interactie-effecten ook in termen van hun effectgrootte (E.S.), gegeven de verkleinde kans een significant effect vast te stellen in een dergelijke kleine steekproef. Deze exploratie van de effectgrootte van de interventie in verschillende subgroepen biedt indicaties dat het effect van Instapje mogelijk wel verschilt naargelang het sociaal-economisch en cultureel profiel van deelnemende gezinnen.¹⁰

Vooreerst onderzoeken we indicaties voor een differentieel effect van Instapje naargelang de sociaal-economische context-kenmerken van de respondent-gezinnen. Hier toont de analyse aan dat het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling groter is voor kinderen met een moeder die een *laag opleidingsniveau* heeft ($d = .27$ voor moeders met laag opleidingsniveau $> d = -.18$ voor moeders met een gemiddeld/hoog opleidingsniveau) en *niet-werkend* is ($d = .46$ voor niet-werkende moeders $> d = .36$ voor werkende moeders) en voor kinderen die woonachtig zijn in een kansarme of *impulswijk* ($d = .36$ voor gezinnen woonachtig in impulswijk $> d = -.10$ voor gezinnen woonachtig in niet-impulswijk).¹¹ Onderstaande figuren geven dit differentiële effect van de interventie weer.

⁹ Elk van deze interactie-effecten werd tweezijdig getoetst, omdat a priori geen specifieke verwachte richting van het interactie-effect werd bepaald.

¹⁰ Voor een correct begrip van het gebruik van effectgroottes als complementaire maat voor het effect van een predictor in een kleine steekproef waarin geen significantie wordt bevonden is het belangrijk aan te vullen dat, in tegenstelling tot de berekening van de significantie-niveaus, de berekening van effectgroottes niet controleert voor het effect van anderen predictoren.

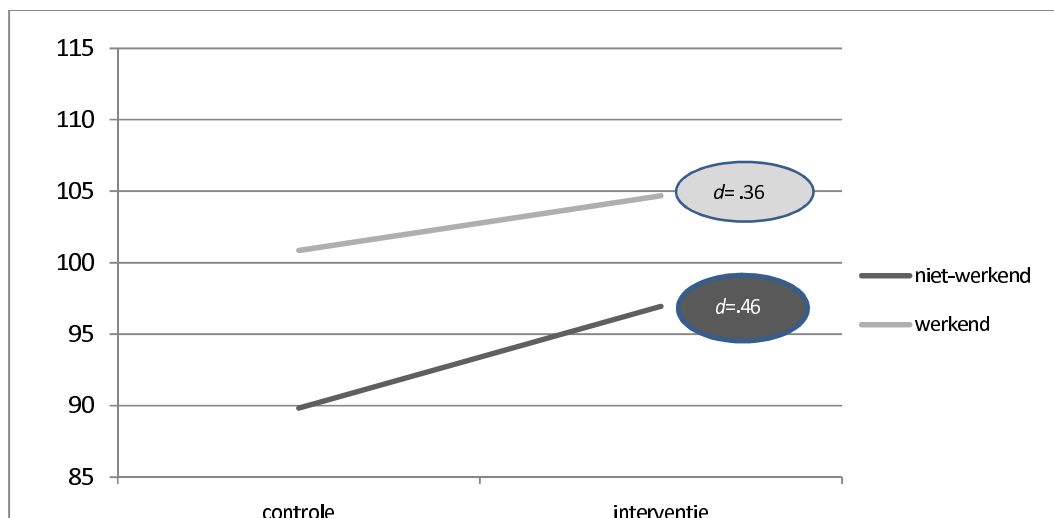
¹¹ Evaluatie van effectgroottes: $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, 2010.).

Figuur 1. Gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex (Standardschaal) in interventie- (n=32) en controlegroep (n=34) naargelang opleidingsniveau van moeder, met effectgrootte (d)¹ voor verschil tussen interventie- en controlegroep naargelang opleidingsniveau van moeder.

¹ Evaluatie van effectgroottes: $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, 2010).

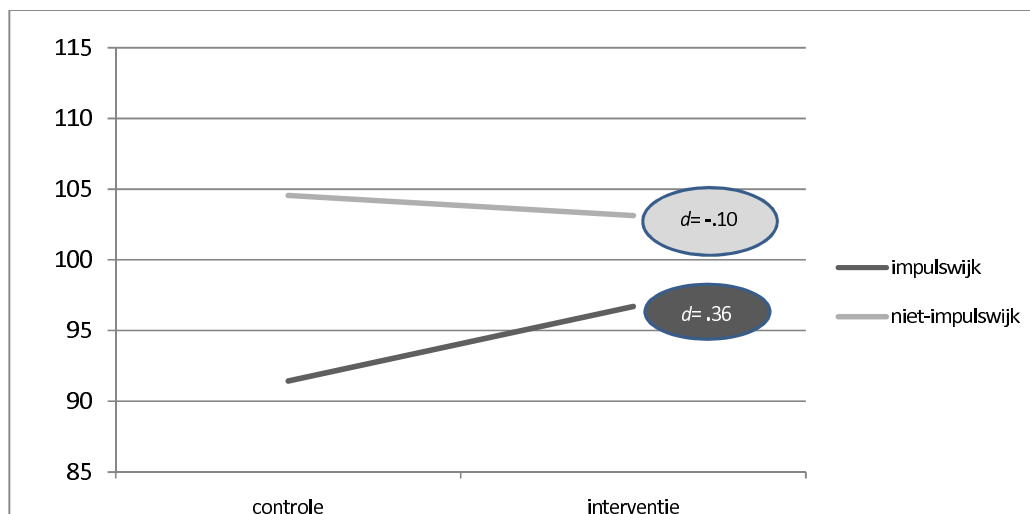
Figuur 1 toont dat het verschil in cognitieve ontwikkelingsniveau tussen interventie- en controlegroep groter is voor kinderen met een moeder met een laag opleidingsniveau: terwijl Instapje een verwaarloosbaar effect heeft voor kinderen van moeders met een gemiddeld/hog opleidingsniveau ($d = -.18$), is er een klein effect voor kinderen van moeders met een laag opleidingsniveau ($d = .27$). In de interventiegroep wordt zo het verschil in cognitieve ontwikkeling tussen kinderen van moeders met een laag en gemiddeld/hog opleidingsniveau kleiner. Hoewel de verschillen in de interventiegroep niet genivelleerd worden en kinderen met een hoger opgeleide moeder een beduidend hogere BSID-score behalen dan kinderen met een laag opgeleide moeder, wijst het grotere effect van de interventie voor kinderen met een laag opgeleide moeder er op dat Instapje een (zij het klein) compenserend effect heeft en de kloof in cognitieve vaardigheden tussen kinderen van laag en gemiddeld/hog opgeleide ouders verkleint.

Figuur 2. Gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex (Standaardschaal) in interventie- (n=32) en controlegroep (n=34) naargelang werkstatus van moeder, met effectgrootte (d)¹ voor verschil tussen interventie- en controlegroep naargelang werkstatus van moeder.

¹ Evaluatie van effectgroottes: $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, 2010).

Figuur 2 geeft weer dat het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling enigszins groter is voor kinderen van niet-werkende moeders. Ook hier lijkt Instapje een klein compenserend effect te hebben op de achterstand in cognitieve vaardigheden gerelateerd aan de werkstatus van moeder: in de interventiegroep verkleint enigszins het verschil in cognitieve kindontwikkeling tussen kinderen van werkende en niet-werkende moeders.

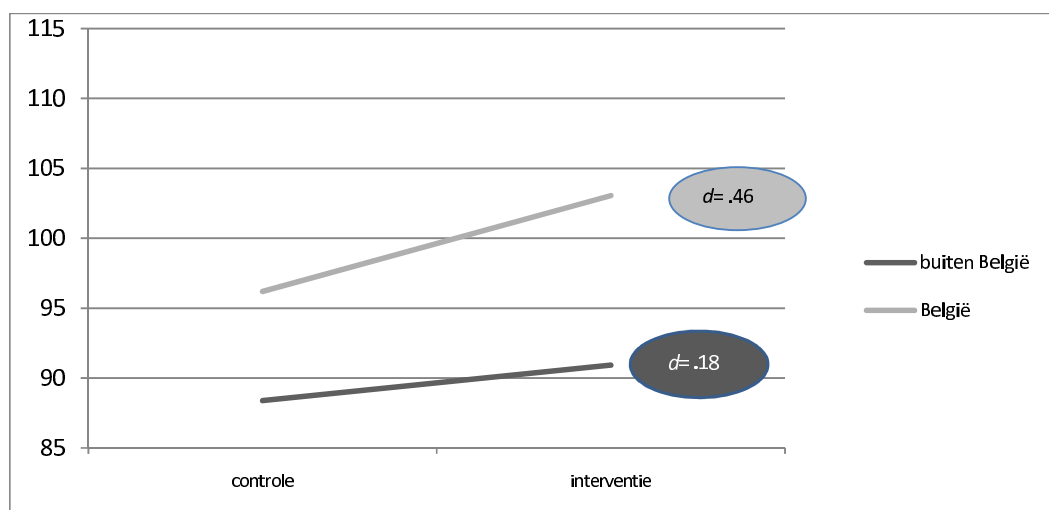
Figuur 3. Gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex (Standaardschaal) in interventie- (n=32) en controlegroep (n=34) naargelang woonwijk, met effectgrootte (d)¹ voor verschil tussen interventie- en controlegroep naargelang woonwijk.

¹ Evaluatie van effectgroottes: $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, s.d.).

Figuur 3 stelt het differentiële effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau naargelang de woonwijk van de respondenten voor. De figuur verduidelijkt dat het verschil in BSID-ontwikkelingsindex tussen interventie- en controlegroep duidelijk groter is voor kinderen die in een kansarme impulswijk wonen. In de interventiegroep wordt het verschil tussen kinderen die in een kansarme en niet-kansarme wijk wonen kleiner: Instapje lijkt dus een (zij het klein) compenserend effect te hebben op de achterstand in cognitieve ontwikkeling die gerelateerd is aan huisvesting in een kansarme, achtergestelde woonwijk.

Deze differentiële effecten van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling naargelang de sociaal-economische context-kenmerken van de respondent-gezinnen duiden op een groter effect van de interventie voor de kinderen met de minst gunstige sociaal-economische achtergrond. De interventie heeft een grotere ontwikkelingsbevorderende impact voor kinderen die respectievelijk in een kansarme impulswijk wonen en wiens moeder laag opgeleid en niet-werkend is. Deze analyse van effectgroottes duidt dus op een klein effect van Instapje in het compenseren voor de achterstand of het risicoprofiel van kinderen die opgroeien in de minst gunstige ontwikkelingscontext: in de interventiegroep wordt het verschil tussen enerzijds kinderen die opgroeien in een kansarme buurt en anderzijds kinderen die opgroeien in een niet kansarme buurt, kleiner. Eveneens wordt in de interventiegroep het verschil tussen kinderen uit een gezin waarin moeder niet-werkend is en kinderen uit een gezin waarin moeder beroepsactief is, kleiner. Hetzelfde geldt ook voor de kinderen met een laag opgeleide en een hoog opgeleide moeder uit de interventiegroep.

Naast de exploratie van het differentiële effect van Instapje naargelang het sociaal-economische profiel van respondenten, onderzoeken we tevens of het effect van Instapje verschilt naargelang de migratie-achtergrond van de respondent-gezinnen en exploreren we de interactie tussen de interventie en het *geboorteland van moeder* als relevante parameter voor de migratie-achtergrond van het gezin. Hier leert de analyse van de interactie-effecten in termen van de effectgroottes dat het effect van Instapje groter is voor kinderen met een moeder die in België geboren is ($d=.46$ voor moeders die in België geboren zijn $> d=.18$ voor moeders die in hun land van herkomst geboren zijn). Onderstaande figuur geeft dit differentiële effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling naargelang het geboorteland van moeder weer.

Figuur 4. Gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex (Standaardschaal) in interventie- (n=32) en controlegroep (n=34) naargelang het geboorteland van moeder, met effectgrootte (d)¹ voor verschil tussen interventie- en controlegroep naargelang het geboorteland van moeder.

¹ Evaluatie van effectgroottes: $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, s.d.).

Figuur 4 toont dat het effect van Instapje klein (bijna middelgroot) is voor kinderen van moeders die in België geboren zijn, terwijl het effect van de interventie voor kinderen van moeders die buiten België geboren werden verwaarloosbaar is. In de interventiegroep vergroten daardoor de verschillen in cognitieve ontwikkelingsniveau tussen kinderen van moeders die in België geboren zijn en kinderen met moeders die buiten België geboren werden. Gegeven de categorieën waaruit de variabele 'geboorteland van moeder' (i.e., België vs. buiten België) is samengesteld, biedt deze analyse dus een indicatie dat Instapje een groter effect heeft bij kinderen van autochtone moeders en allochtone moeders die in België geboren zijn dan bij kinderen van allochtone moeders die in hun land van herkomst geboren werden en nu als eerste-generatie migrant in België leven.

Opvallend bij deze exploratie in termen van effectgroottes is dat zich hier een invers differentieel effect van Instapje naargelang het culturele versus sociaal-economische profiel van de respondent-gezinnen lijkt af te tekenen. Terwijl de analyse van het differentiële effect van Instapje naargelang de sociaal-economische contextkenmerken (van opleidingsniveau van moeder, werkstatus van moeder en woonwijk) erop duiden dat Instapje het verschil tussen kinderen die opgroeien in een meer ongunstige ontwikkelingscontext en kinderen die opgroeien in een gunstige ontwikkelingscontext verkleint, duiden de bevindingen hier op het vergroten van het verschil tussen kinderen met een autochtone of allochtone moeder die in België geboren is en kinderen met allochtone moeders die niet in België maar in hun land van herkomst geboren zijn. Gegeven de vaak erg gemarginaliseerde en geïsoleerde positie van moeders die in de context van huwelijksmigratie naar België migreerden binnen de Genkse context en hun beperkte vertrouwdheid met de schoolse context in het gastland (Millimeterwerk, s.d.), duidt dit differentiële effect van Instapje naargelang de migratie-achtergrond van moeders dus op het vergroten van de achterstand van kinderen die opgroeien in de qua culturele positie meest kwetsbare ontwikkelingscontext. Immers, als we onderzoeken of het effect van Instapje verschilt naargelang het geboorteland van moeder als indicatie van het culturele of migratie-profiel van de respondent-gezinnen, stellen we vast dat kinderen uit de groep allochtone gezinnen met de meest beperkte graad van culturele participatie en integratie minder baat heeft bij de interventie dan kinderen die opgroeien in gezinnen met een grotere graad van sociale en culturele participatie. Terwijl Instapje het verschil tussen kinderen die opgroeien in een meer ongunstige sociaal-economische ontwikkelingscontext en kinderen die opgroeien in een gunstige ontwikkelingscontext verkleint, lijkt de interventie het verschil tussen kinderen die opgroeien in een ontwikkelingscontext met een meer beperkte culturele integratie en kinderen die opgroeien in een ontwikkelingscontext met een sterkere culturele integratie, te vergroten.

De exploratie van de differentiële effecten van Instapje naargelang het sociaal-economische en het culturele profiel van de respondent-gezinnen en het inverse differentiële effect waarop de analyse van de effectgroottes in sociaal-economische en culturele subgroepen in de steekproef duidt, initiëren de vraag naar het effect van de sociaal-economische en culturele contextkenmerken zelf op de cognitieve ontwikkeling van kinderen en naar het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling indien we controleren voor de impact van de sociaal-economische en culturele achtergrond van respondenten.

3.2.3.3 Predictie van cognitieve ontwikkeling vanuit interventie en sociaal-economische en culturele context-kenmerken

In deze paragraaf exploreren we het effect van Instapje vanuit de toetsing van een model waarin we de predictie van de cognitieve ontwikkeling vanuit zowel de interventie als de sociaal-economische en culturele context-kenmerken nagaan. Vanuit de indicaties van de differentiële ontwikkelingsbevorderende impact van Instapje in bepaalde sociaal-economische en culturele

subgroepen in de steekproef, lijkt het immers relevant de vraag te stellen naar de mate waarin de cognitieve kindontwikkeling voorspeld wordt door deze context-kenmerken en hierbij het effect van Instapje na controle voor het effect van de sociaal-economische en culturele achtergrond van respondenten te onderzoeken.

Voor de opzet van deze toetsing van de predictie van het cognitieve ontwikkelingsniveau vanuit deelname aan de interventie en de sociaal-economische en culturele context-kenmerken van de respondent-gezinnen werd vooreerst een aggregaat-variabele geconstrueerd van de drie sociaal-economische context-kenmerken 'opleidingsniveau moeder', 'werkstatus van moeder' en 'woonwijk'. Omdat het opleidingsniveau en de arbeidssituatie van moeder en huisvesting belangrijke indicatoren vormen voor de kansarme positie van een gezin (Kind en Gezin, 2010), werd de aggregaat-variabele geconstrueerd als een overkoepelend kansarmoede-profiel waarin elk sociaal-economisch context-kenmerk functioneert als een afzonderlijke kansarmoede-indicator: een laag opleidingsniveau van moeder, het gebrek aan tewerkstelling van moeder en huisvesting in een kansarme of impulswijk vormen elk een indicator van een kansarme achtergrond, terwijl een gemiddeld/hog opleidingsniveau van moeder, tewerkstelling van moeder en huisvesting in een niet-kansarme wijk indicatoren van een sociaal-economisch meer gunstige of niet-kansarme achtergrond vormen. De kansarmoede-variabele werd dichotoom geconstrueerd, waarbij respondenten die op twee of drie van de drie kansarmoede-indicatoren de minst gunstige waarde (i.e., laag opleidingsniveau, geen tewerkstelling, of huisvesting in impulswijk) scoren als 'kansarm' en respondenten die op geen of slechts op één van de kansarmoede-indicatoren de minst gunstige waarde scoren als 'risico-kansarm' gedefinieerd werden¹². Na constructie van deze kansarmoede-variabele leert de frequentieverdeling dat 34,9% van de steekproef als 'risico-kansarm' gedefinieerd wordt (en dus op geen of op slechts één van de kansarmoede-indicatoren de meest ongunstige score behaalt), terwijl 65,1% van alle respondenten als 'kansarm' omschreven wordt (en dus op twee of drie van de kansarmoede-indicatoren de meest ongunstige score behaalt). Statistische toetsing van de samenhang tussen het behoren tot een bepaalde conditie en de kansarmoede-variabele toont geen significant verband aan ($\chi^2(1)=.01$, $p=1.00$): kansarme en risico-kansarme respondenten zijn dus in sterke mate gelijk verdeeld over de interventie- en controlegroep. Deze analoge verdeling van kansarmoede over de beide condities maakt het mogelijk de geconstrueerde kansarmoede-variabele als overkoepelende indicator van het sociaal-economisch profiel van respondenten te hanteren in de verdere analyses.

Voorafgaand aan de toetsing van de predictie van de cognitieve kindontwikkeling vanuit de deelname aan de interventie, kansarmoede en het geboorteland van moeder, gaan we de samenhang tussen deze predictoren onderling en met de BSID-scores na. Tabel 12 geeft deze correlaties weer en toont de matig hoge (cf. Cohen, 1988) samenhang tussen het cognitieve

¹² We opteren voor de term 'risico-kansarm' omdat, gegeven de doelgroep-omschrijving van Instapje en de meer algemene sociaal-economische positie van allochtone gezinnen in de Genkse context (Millimeterwerk, s.d.), verwacht kan worden dat ook respondent-gezinnen die op geen of slechts op één kansarmoede-indicator de minst gunstige waarde scoren een zeker risico lopen op sociaal-economische achterstelling en/of een zekere mate van achterstelling ervaren.

ontwikkelingsniveau en zowel het kansarmoede-profiel van respondenten als het geboorteland van moeder ($r=-.37$; $p < .01$ voor kansarmoede; $r=.35$; $p < .01$ voor geboorteland moeder). Kansarme kinderen en kinderen waarvan moeder niet in België geboren is, behalen lagere BSID-scores; beide correlaties zijn significant op het .01-niveau. Daarnaast leert Tabel 12 dat kansarmoede en het geboorteland van moeder eveneens een matig hoog onderling verband vertonen, met een correlatie significant op het .01-niveau ($r=.42$; $p < .01$): kansarmoede van het gezin en het niet in België geboren zijn van de moeder hangen positief en significant samen.

Tabel 12. Pearson correlaties tussen predictoren van kansarmoede en geboorteland van moeder en BSID-scores (N=66)

	1	2	3
1. Kansarmoede	1.00	.42**	.37**
2. Geboorteland van moeder	-	1.00	.35**
3. BSID-OI	-	-	1.00

** p -waarden van correlatie-coëfficiënten significant op het .01-niveau ($p < .01$)

Volgend op de constructie van de kansarmoede-variabele en de exploratie van de onderlinge correlaties, toetsen we de predictie van het cognitieve ontwikkelingsniveau vanuit de predictoren van kansarmoede, geboorteland van moeder, en deelname aan de interventie. Deze variantie-analyse (ANOVA) test de predictie van de afhankelijke (outcome-)variabele voor afzonderlijke onafhankelijke variabelen (voorspellers), waarbij het effect van elke onafhankelijke variabele gecontroleerd wordt voor het effect van de andere onafhankelijke variabelen. Tabel 11 biedt een weergave van de toetsing van dit model met drie afzonderlijke onafhankelijke variabelen, samen met het gemiddelde en de standaarddeviaties van de BSID-ontwikkelingsindices voor elke predictor.

Tabel 13. Variantie-analyse (ANOVA) met predictoren Instapje, kansarmoede en geboorteland van moeder (N=66), met gemiddelde en standaarddeviaties van BSID-ontwikkelingsindex (Standaardschaal) voor elke predictor

Predictor	BSID				Df (model, error)	F ¹	E.S. (d) ²
	Ontwikkelingsindex Standaardschaal						
Instapje	<i>controle (n=34)</i>		<i>interventie (n=32)</i>		(1, 55)	2.27°	.38
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	92.69	14.07	98.12	14.52			
Kansarmoede	<i>kansarm</i>		<i>risico-kansarm</i>		(1,55)	4.05*	.81
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	88.61	14.12	99.74	13.11			
Geboorteland moeder	<i>buiten België</i>		<i>België</i>		(1,55)	3.26*	.73
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	89.65	13.62	99.91	13.63			

¹ F-waarden ANOVA met * indien significante p-waarde ($p < .05$, eenzijdige toetsing) en ° indien marginaal significante p-waarde ($.10 > p > .05$, eenzijdige toetsing). Elk van deze hoofdeffecten werd eenzijdig getoetst, gegeven de a priori bepaalde verwachte richting van het effect.

² Effectgroottes met indien $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdsintuut, s.d.).

Tabel 13 geeft het significante, groot effect weer van kansarmoede ($F(1,55) = 4.05$; $p < .05$ voor de eenzijdige toets; $d = .81$) en toont het aanzienlijke verschil in gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex tussen kansarme en risico-kansarme respondenten: terwijl de gemiddelde BSID-score van kansarme respondenten uit de steekproef relatief dicht aanleunt bij het criterium voor een vertraagde cognitieve ontwikkeling (BSID-OI < 85, zie hoger, 2.2.4), benadert de gemiddelde BSID-score van risico-kansarme kinderen de 100-norm. Daarnaast levert de toetsing van de predictie van de cognitieve ontwikkeling vanuit het geboorteland van moeder een significant effect van deze predictor op ($F(1,55) = 3.26$; $p < .05$ voor de eenzijdige toets; $d = .73$). Tabel 13 toont het middelgroot effect van het geboorteland van moeder, met een duidelijk verschil in gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex tussen kinderen met een autochtone of allochtone moeder die in België geboren werd en kinderen met een allochtone moeder die in het land van herkomst werd geboren. Deze toetsing van het effect van het geboorteland van moeder wijst erop dat, ondanks de hoge intercorrelatie van kansarmoede en het geboorteland van moeder (cf. supra, Tabel 12), het geboorteland van moeder dus een afzonderlijke voorspeller vormt van het cognitieve ontwikkelingsniveau. Tot slot geeft bovenstaande tabel het effect weer van Instapje na controle voor de impact van kansarmoede en het geboorteland van moeder. De eenzijdige toetsing toont een marginaal significant, klein effect van Instapje na controle voor het effect van de andere predictoren ($F(1,55) = 2.27$; $.10 > p > .05$ voor de eenzijdige toets; $d = .38$). Deze toetsing van het afzonderlijke effect van kansarmoede, het geboorteland van moeder en de deelname aan de interventie duidt op de belangrijke impact

van het kansarmoede-profiel en de culturele achtergrond van respondent-gezinnen op de cognitieve kindontwikkeling en toont het kleine, randsignificante effect van de interventie na controle voor het effect van de sociaal-economische en culturele achtergrond van respondenten.

In deze toetsing leverde geen van de interactie-termen een significant effect op¹³, maar een exploratie van de effectgroottes van de interactie-effecten biedt wel indicaties van het differentiële effect van Instapje naargelang het kansarmoede- en migratieprofiel van de respondentgezinnen¹⁴. Het effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau lijkt analoog te zijn voor kansarme en risico-kansarme kinderen (of licht verhoogd voor de kansarme kinderen $d=.40$ voor kansarme kinderen $> d=.39$ voor risico-kansarme kinderen). Terwijl onze eerdere exploraties (cf. supra, paragraaf 3.2.3.2) van het verschil in effect van Instapje naargelang de sociaal-economische positie van respondent-gezinnen indicaties bood dat kinderen met de meest ongunstige sociaal-economische achtergrond het meest baat ondervonden bij de interventie, vinden we dit differentiële effect slechts minimaal terug in de toetsing met de aggregaat kansarmoede-variabele. Daarnaast stellen we in de exploratie van interactie-termen aan de hand van effectgroottes opnieuw vast dat het ontwikkelingsbevorderend effect van Instapje groter is voor kinderen van wie moeder in België geboren werd dan voor kinderen van wie moeder een eerste-generatie migrant is ($d=.51$ voor kinderen met moeder die in België geboren werd $> d=.18$ voor kinderen van wie moeder in land van herkomst geboren werd). Terwijl Instapje quasi geen effect ($d<.20$) heeft voor kinderen met een allochtone moeder die in het land van herkomst geboren werd, is het effect van de interventie middelgroot effect ($d>.50$) voor kinderen met een autochtone of allochtone moeder die in België geboren werd.

Tot besluit: De toetsing van de predictie van de cognitieve kindontwikkeling vanuit het kansarmoede-profiel, het geboorteland van moeder en de deelname aan de interventie van respondent-gezinnen biedt een meer diepgaande exploratie en zo interpretatief begrip van het effect van Instapje. We stellen vast dat de sociaal-economische en migratie-achtergrond een belangrijke impact hebben op de cognitieve ontwikkeling van kinderen, waarbij kinderen met een kansarm profiel respectievelijk kinderen uit eerste-generatiegezinnen of huwelijksmigratiegezinnen een opvallend lage gemiddelde BSID-score behalen die dicht aanleunt tegen de grenswaarde van een vertraagde cognitieve ontwikkeling. Na controle van deze impact van kansarmoede en het geboorteland van moeder, heeft Instapje een randsignificant, klein effect op de cognitieve kindontwikkeling.

Volgende op deze toetsing hernemen we het model met de predictie van de BSID-score vanuit de drie afzonderlijke predictoren in de groep allochtone kinderen in de steekproef (N=49). Twee redenen verklaren deze post-hoc keuze voor een bijkomende toetsing in de groep allochtone

¹³ Alle interactie-effecten werden tweezijdig getoetst, gegeven het feit dat niet a priori een verwachte richting van het interactie-effect werd gedefinieerd.

¹⁴ Analoog aan de analyse in paragraaf 3.2.3.2, hanteren we hier opnieuw de effectgrootte als alternatieve maat voor het effect van Instapje, gegeven de kleine kans op significante resultaten in een dermate kleine steekproef (N=66).

kinderen. Ten eerste krijgt de variabele 'geboorteland van moeder' een meer eenduidige betekenis in de groep allochtone kinderen. Omdat in de totale steekproef de categorie van moeders die in België geboren werden zowel autochtone moeders als allochtone en in België geboren moeders bevat, vergelijken we in de predictie van de cognitieve ontwikkeling vanuit het 'geboorteland van moeder' autochtone en tweede-generatie allochtone moeders met eerste-generatie allochtone moeders. Hoewel uit internationaal onderzoek blijkt dat tweede-generatie moeders een relatief grote mate van acculturatie en culturele participatie kunnen vertonen (Kagitçibasi, 2007), lijkt het toch ook aannemelijk dat de mate van culturele vertrouwdheid van deze tweede-generatie allochtone moeders verschilt van deze van autochtone moeders. Daarenboven is het mogelijk dat de hogere gemiddelde BSID-score van kinderen met een autochtone of allochtone moeder die in België geboren werd, vooral verklaard werd door een hogere score van de autochtone kinderen. In een predictie van het cognitieve ontwikkelingsniveau in de allochtone sample vergelijken we eenduidig (kinderen van) tweede-generatie moeders met (kinderen van) eerste-generatie moeders¹⁵ en kunnen we nagaan of we inderdaad indicaties vaststellen van een effect van de migratie-generatie en de problematiek van huwelijksmigratie bij eerste-generatie moeders. Ten tweede maakt een toetsing in de allochtone deelsample het mogelijk het effect van Instapje te exploreren in een groep kinderen die nauw aansluit bij de doelgroep-omschrijving van de interventie. Zoals hierboven aangetoond (cf. supra, paragraaf 3.2.1.1) bevat de totale sample een relatief groot aantal kinderen (i.e., 22) waarvan moeders hoger zijn opgeleid dan het selectie criterium voor deelname aan Instapje (i.e., bovengrens diploma beroepssecundair onderwijs), waarvan 11 moeders zelfs een diploma hoger onderwijs behaalden en dus in principe duidelijk buiten de doelgroep van de interventie vallen. In de allochtone deelsample hebben 12 moeders een opleidingsniveau dat hoger ligt dan de bovengrens van een diploma beroepssecundair onderwijs, waarvan 8 moeders een diploma technisch onderwijs behaalden. Het toetsen van het afzonderlijke effect van kansarmoede, het geboorteland van moeder en de interventie in de deelsample van allochtone kinderen biedt dus een indicatie van het effect van Instapje in een groep die qua opleidingsniveau van moeder dichter aansluit bij de doelgroep waarvoor de interventie ontwikkeld werd.

Hoewel de toetsing van de predictie van de BSID-score vanuit de drie afzonderlijke predictoren van kansarmoede, het geboorteland van moeder en deelname in de interventie in de deelsample van allochtone respondenten een toetsing in een nog verkleinde steekproef betreft en dus een erg kleine kans biedt op het vaststellen van significante effecten, lijkt een exploratie van de impact van deze predictoren en hun interactie-effecten toch van belang voor een goed begrip van het ontwikkelingsbevorderend effect van Instapje in een deelsample die qua opleidingsniveau van moeder een goede weergave vormt van de principiële doelgroep van de interventie.

¹⁵ Hieronder hanteren we de term 'tweede-generatie' voor zowel ouders in de tweede generatie als in latere generaties van de transgenerationale migratie-geschiedenis.

Tabel 14 toont de toetsing van de predictie van de BSID-ontwikkelingsindex in het model met de drie afzonderlijke onafhankelijke variabelen, samen met het gemiddelde en de standaarddeviaties van de BSID-ontwikkelingsindices voor de beide categorieën van elk van de onafhankelijke variabelen.

Tabel 14. Toetsing (ANOVA) in allochtone deelsample (N=49) met predictoren Instapje, kansarmoede en geboorteland van moeder, met gemiddelde en standaarddeviaties van BSID-ontwikkelingsindex (Standardschaal) voor elke predictor

Predictor	BSID		Df (model, error)	F ¹	E.S. (d) ²
	Ontwikkelingsindex Standardschaal				
Instapje	controle (n=25)		(1, 44)	.92	.24
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	90.48	13.40			
	interventie (n=24)				
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	93.50	11.76			
Kansarmoede	kansarm		(1,44)	2.11 [°]	.51
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	88.61	14.13			
	risico-kansarm				
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	94.92	10.44			
Geboorteland moeder	buiten België		(1,44)	.76	.40
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	89.65	13.62			
	België				
	<i>gem.</i>	<i>sd.</i>			
	94.57	11.01			

¹ F-waarden ANOVA met * indien significante p-waarde ($p < .05$, eenzijdige toetsing) en ° indien marginaal significante p-waarde ($.10 > p > .05$, eenzijdige toetsing). Elk van deze hoofdeffecten werd eenzijdig getoetst, gegeven de a priori bepaalde verwachte richting van het effect.

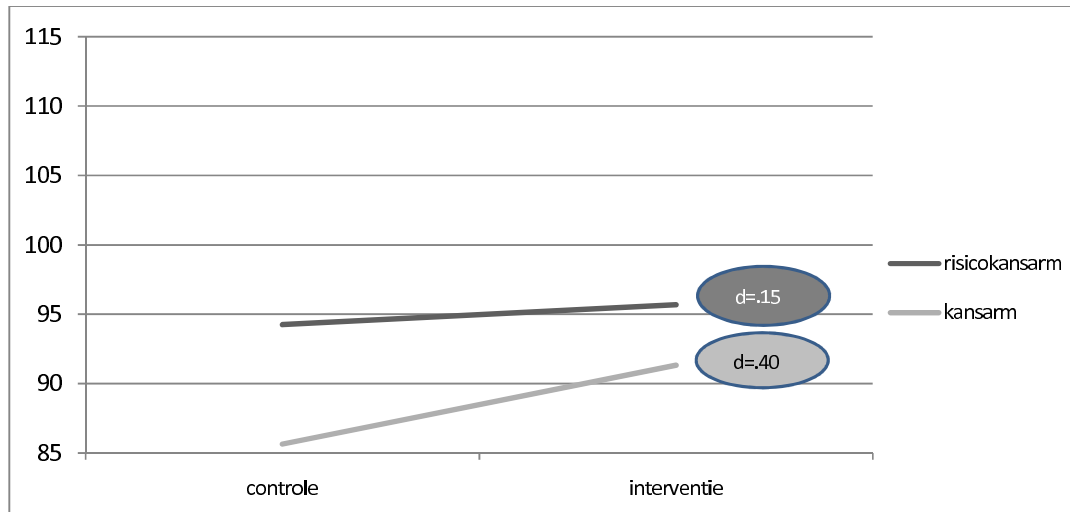
² Effectgroottes met indien $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, s.d.).

Tabel 14 toont een predictie van het cognitieve ontwikkelingsniveau van allochtone respondenten die analoog loopt aan deze in de toetsing in de totale steekproef, hoewel de significantieniveaus in deze toetsing beduidend lager liggen, wat ten dele verklaard kan worden door de nog verkleinde steekproef (N=49). Tabel 14 leert dat kansarmoede de meest sterke predictor vormt van de cognitieve kindontwikkeling in deze deelsample en een randsignificant, middelgroot effect heeft op de BSID-scores van allochtone respondenten ($F(1,44) = 2.11$; $.10 > p > .05$ voor de eenzijdige toets; $d = .51$). Terwijl kansarme allochtone kinderen een gemiddelde BSID-score (BSID-OI= 88.61) behalen die dicht aanleunt bij het criterium voor een vertraagde cognitieve ontwikkeling (BSID-OI < 85), behalen risico-kansarme allochtone respondenten een gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex die beduidend hoger ligt maar tegelijk ook duidelijk onder de 100-norm blijft (BSID-OI= 94.92). Hoewel het effect van het geboorteland van moeder niet significant blijkt in deze toetsing, toont de effectgrootte een middelgroot effect van de migratie-generatie van moeder ($F(1,44) = .76$; $p > .10$ voor de eenzijdige toets; $d = .40$). Allochtone

kinderen met een eerste-generatie moeder (of een moeder met een achtergrond van huwelijksmigratie) behalen een lagere gemiddelde BSID-score (BSID-OI= 89.65) dan kinderen met een tweede-generatie moeder (BSID-OI= 94.57). In deze toetsing met allochtone respondenten stellen we een niet-significant effect van Instapje vast, dat in termen van effectgrootte als klein gecategoriseerd dient te worden ($F(1,44) = .92$; $p > .10$ voor de eenzijdige toets; $d = .24$), analoog aan voorgaande exploraties van het effect van de interventie.

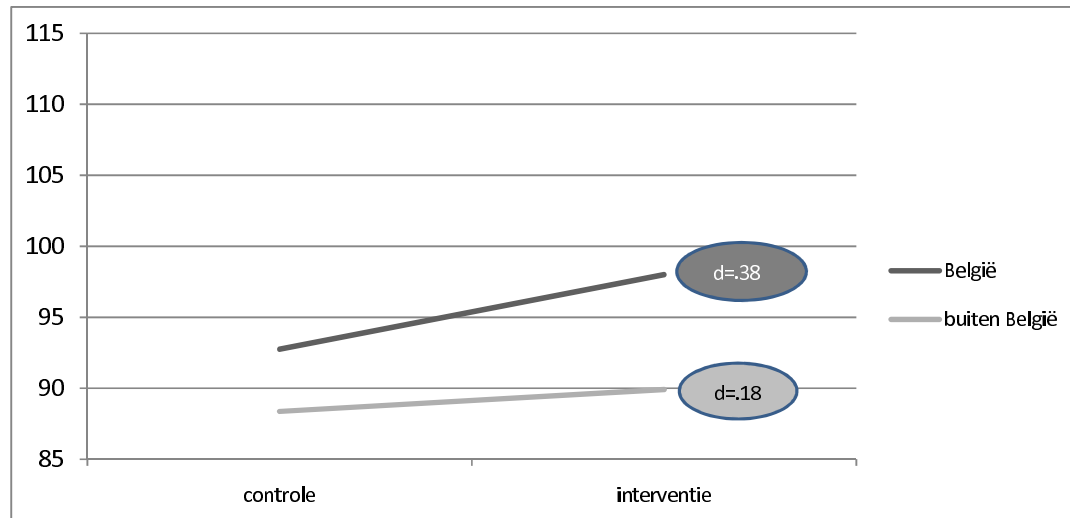
De interactie-termen in dit model leveren geen significante resultaten op¹⁶, maar in deze kleine deelsample (N=49) wordt de kans op het bekomen van significante interactie-effecten klein. Een exploratie in termen van de effectgroottes als alternatieve maat voor het differentiële effect van de interventie naargelang het kansarmoede- en culturele profiel van respondenten leert echter dat het differentiële effect voor specifieke subgroepen zich duidelijk aftekent in deze allochtone deelsample. In de allochtone deelsample stellen we een beduidend groter effect van Instapje vast voor kansarme allochtone kinderen dan voor risico-kansarme allochtone kinderen: terwijl Instapje in de kansarme groep een klein effect heeft ($d = .40$), treedt geen effect op in de groep allochtone kinderen met een gunstiger sociaal-economisch profiel ($d = .15$). Figuur 5 toont dit differentiële effect van de interventie naargelang het kansarmoede-profiel van respondenten en geeft het kleine compenserende effect van Instapje op de cognitieve vaardigheden voor die kinderen die opgroeien in de meest ongunstige, kansarme ontwikkelingscontext weer: in de interventiegroep verkleint het verschil in cognitieve ontwikkelingsniveau tussen kansarme en risico-kansarme allochtone kinderen. Daarnaast toont een vergelijking van het effect van de interventie bij allochtone kinderen met een eerste-generatie moeder en deze bij allochtone kinderen met een moeder die in België geboren werd (d.i., tweede-generatie moeder of latere generaties) dat het effect van de interventie deze allochtone deelgroep duidelijk groter is voor kinderen met een moeder die in België werd geboren ($d = .38$). Voor allochtone kinderen met een eerste-generatie moeder die in het land van herkomst werd geboren treedt geen effect op ($d = .18$). Figuur 6 geeft dit differentiële effect naargelang de migratie-geschiedenis van allochtone kinderen weer en leert hoe in de interventie-groep het verschil in cognitieve ontwikkelingsniveau tussen kinderen van een eerste-generatie moeder en kinderen van een tweede-generatie moeder vergroot.

¹⁶ Alle interactie-effecten in het model met predictie vanuit kansarmoede, geboorteland van moeder en deelname aan de interventie in de allochtone deelsample werden tweezijdig getoetst, gegeven het feit dat niet a priori een verwachte richting van het interactie-effect werd gedefinieerd.

Figuur 5. Gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex (Standaardschaal) in interventie- (n=24) en controlegroep (n=25) naargelang het kansarmoede-profiel, met effectgrootte (d) voor verschil tussen interventie- en controlegroep naargelang het kansarmoede-profiel.*

* Evaluatie van effectgroottes: $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, s.d.).

Figuur 6. Gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex (Standaardschaal) in interventie- (n=24) en controlegroep (n=25) naargelang het geboorteland van moeder, met effectgrootte (d) voor verschil tussen interventie- en controlegroep naargelang het geboorteland van moeder.*

* Evaluatie van effectgroottes: $d > 1.3$ = zeer groot effect; $1.3 > d > 0.8$ = groot effect; $0.8 > d > 0.5$ = middelgroot effect; en $0.5 > d > 0.2$ = klein effect (Cohen, 1992; Nederlands Jeugdinstituut, s.d.).

Deze exploratie van de bevindingen in de allochtone deelsample toont aan hoe ook in deze deelgroep indicaties van een invers differentiële impact van Instapje naargelang de sociaal-economische en culturele context van respondenten vaststelbaar zijn. Terwijl in de

interventieconditie het verschil in BSID-ontwikkelingsindex tussen allochtone kinderen met een hoog en laag kansarmoedeprofiel verkleint en de bevindingen dus wijzen op een (zij het klein) compenserend effect van Instapje op de ontwikkelingsachterstand van kinderen uit kansarme milieus, lijkt de interventie tegelijkertijd het verschil in cognitieve ontwikkeling tussen allochtone kinderen van eerste- versus tweede¹⁷-generatie moeders te vergroten. Instapje lijkt hier geen compenserend effect te kunnen bieden op de relatief lagere ontwikkelingsscores van kinderen met een eerste-generatie moeder: de resultaten wijzen enkel op een klein ontwikkelingsbevorderend effect voor allochtone kinderen met een tweede-generatie moeder. In de interventiegroep lijkt hierdoor de kwetsbare positie van allochtone kinderen die ontwikkelen in de vaak geïsoleerde gezinnen met een beperkte culturele vertrouwdheid en assimilatie niet gecompenseerd maar (in vergelijking met de allochtone kinderen die ontwikkelen in gezinnen waarvan de moeder in België is geboren en die dus sterker vertrouwd zijn met de geldende cultuur) versterkt te worden.

¹⁷ Met de term 'tweede-generatie' verwijzen we hier naar zowel ouders in de tweede generatie als in latere generaties van de transgenerationale migratie-geschiedenis.

HOOFSTUK 4

CONCLUSIES EN DENKPISTES VOOR EEN VERDERE IMPLEMENTATIE EN EVALUATIE VAN INSTAPJE ALS ONTWIKKELINGSBEVORDEREND GEZINSONDERSTEUNEND AANBOD VOOR KANSARME EN/OF ALLOCHTONE FAMILIES

In deze concluderende paragraaf vatten we de onderzoeksbevindingen van de interventiestudie naar het effect van Instapje samen en reflecteren we op de betekenis van deze resultaten voor een verdere ontwikkeling en toepassing van het programma.

4.1 Conclusies en denkpijstes studie 1

Studie 1, die werd uitgevoerd in het kader van een masterproef van studenten pedagogische wetenschappen (Linden en Withofs, 2010) onderzocht het effect van Instapje op de kwaliteit van de ouder-kindinteractie. Het is immers via het verhogen van de kwaliteit van de moeder-kindinteractie dat de interventie de cognitieve ontwikkeling van deze jonge kinderen tracht te stimuleren (zie hoger, 1.2.1). Hiervoor werd gebruik gemaakt van een quasi-experimenteel 'post-test only' design met een interventiegroep van 41 gezinnen en een controlegroep van 39 gezinnen.

Vooreerst werden een aantal achtergrondkenmerken in kaart gebracht in de interventieconditie en de controleconditie. Hieruit bleek dat binnen de Instapjegroep de gezinnen met een jongen iets talrijker zijn dan de gezinnen met een meisje (56.1% versus 43.9%). Dit verschil is groter dan men op basis van de geboortecijfers in Vlaanderen zou verwachten: van de in 2008 in het Vlaamse gewest geboren kinderen, was 51.4% een jongen en 48.6% een meisje (Kind en Gezin, 2010). Mogelijk is dit toevallig en heeft het te maken met de relatief kleine groep gezinnen in dit onderzoek. Anderzijds zou het zinvol kunnen zijn op te volgen of bij de gezinnen die in aanmerking komen voor Instapje, ouders met een zoon vaker geneigd zijn deel te nemen dan ouders met een dochter. Instapjemoeders zijn gemiddeld ongeveer 30 jaar oud; de vaders zijn gemiddeld ongeveer 34 jaar. Bijna vier op vijf Instapjemoeders behaalden ten hoogste een diploma van secundair onderwijs; meer dan één op vijf had een diploma hoger onderwijs. Deze laatste bevinding is opvallend, omdat de doelgroep van Instapje bestaat uit laag opgeleide moeders (zie hoger, 1.2.1). De aanwezigheid van hoog opgeleide moeders in de steekproef kan te maken hebben met het feit dat Instapje in de eerste fase van het project (waarin de respondenten uit dit onderzoek gerekruteerd werden voor het programma) aangeboden werd aan alle gezinnen uit de regio Genk Noord (die verschillende wijken omvat met een hoog risicoprofiel op vlak van kansarmoede). Dit gebeurde onder meer om een voldoende grote

groep te bereiken met het programma en om te vermijden dat Instapje van bij aanvang het potentieel stigmatiserende etiket 'bedoeld voor laagopgeleide ouders' zou krijgen (Hilde Haerden, mondelinge communicatie, 2010). Bijna zes op tien van de moeders zijn van Turkse afkomst, ongeveer één op vijf van Belgische afkomst, één op tien van Italiaanse afkomst, en telkens één moeder (van vijf in totaal) is afkomstig uit een ander land (onder andere Marokko en Griekenland). In ongeveer een derde van de gezinnen wordt uitsluitend Nederlands gesproken, in nog eens één op zes wordt Nederlands gecombineerd met een andere taal, en in bijna de helft van de gezinnen wordt uitsluitend een andere taal dan het Nederlands gesproken.

Een vergelijking van de achtergrondkenmerken tussen de interventieconditie en de controleconditie toonde geen significante verschillen betreffende het geslacht en de leeftijd van het kind, de leeftijd, het opleidingsniveau en de etnische groep van moeder respectievelijk vader, en de thuistaal. Hoewel de interventie- en controlegroep mogelijks wel verschillen op andere variabelen die niet werden nagegaan, kan op basis van deze analyses besloten worden dat beide groepen relatief goed vergelijkbaar zijn op deze achtergrondkenmerken.

De vergelijking van de kwaliteit van de moeder-kindinteractie zoals gemeten met de Nederlandse versie van de HOME Inventory (Vedder et al., 1995) toont dat de gezinnen die Instapje kregen significant hogere scores op het vlak van emotionele en verbale responsiviteit van moeder, de betrokkenheid van de moeder bij het kind, de aanwezigheid van geschikt speelgoed, en de algemene kwaliteit van de thuisomgeving. In termen van effectgroottes is het effect als 'klein' te bestempelen voor de aanwezigheid van geschikt speelgoed, als 'groot' te bestempelen voor emotionele en verbale responsiviteit en voor de algemene kwaliteit van de thuisomgeving, en als 'zeer groot' voor de betrokkenheid van de moeder bij het kind (cf. Cohen, 1992). Ook in het Nederlandse onderzoek van Riksen-Walraven en collega's (1996) werden significant positieve effecten van Instapje op de moeder-kindinteractie vastgesteld: in vergelijking met controlemoeders boden Instapjemoeders hun kind meer emotionele steun, zij toonden meer respect voor de autonomie van het kind, en boden op een meer adequate manier structuur. De effecten waren echter alle als 'klein' te bestempelen (Riksen-Walraven, 1994, in Ince, 2007). Er werden geen significante effecten van Instapje gevonden voor de kwaliteit van de instructie van de moeder aan het kind (Riksen-Walraven et al., 1996). Bij een vergelijking van onze bevindingen met die van Riksen-Walraven en collega's moet ten eerste rekening gehouden worden met het feit dat verschillende instrumenten werden gebruikt. Waar de in het Nederlandse onderzoek gebruikte observatieschalen van Erickson en collega's (1985) de verschillende dimensies waarop Instapje zich richt in kaart brengen, krijgen we met de gebruikte schalen van de HOME Inventory vooral informatie over de dimensie emotionele steun en de algemene kwaliteit van de thuisomgeving. Over de dimensies respect voor autonomie, het bieden van structuur en de kwaliteit van de instructie krijgen we geen specifieke informatie vanuit de HOME. Verder dient ook te worden opgemerkt dat de Erickson schalen werden afgenomen in het laboratorium (Riksen-Walraven et al., 1985) en exclusief een observatie van de moeder-kindinteractie bij gestructureerde taakopdrachten omvat, terwijl de HOME werd

afgenomen bij het gezin thuis, en de data verzameld worden door zowel observatie als interview. Verder moet in overweging worden genomen dat in de studie van Riksen-Walraven en collega's alle observaties gebeurden door getrainde onafhankelijke beoordelaars (blind voor de conditie waartoe de gezinnen behoorden), wat niet het geval was in dit onderzoek (zie ook verder). Last but not least, in het onderzoek van Riksen-Walraven en collega's (1996) werd het programma Instapje slechts gedurende 16 weken aangeboden, terwijl voor de gezinnen uit ons onderzoek het programma gedurende 40 weken liep.

De voorgaande resultaten tonen een zeer positief en veelbelovend beeld van het stimuleringsprogramma Instapje. Ze suggereren dat het programma er in slaagt om de emotionele en verbale responsiviteit en de betrokkenheid van de moeder ten aanzien van het kind te vergroten en, meer algemeen, de kwaliteit van de pedagogische thuisomgeving te verhogen. Om de bevindingen goed te kunnen kaderen, is het belangrijk te wijzen op de beperkingen van dit onderzoek. Deze beperkingen komen in hoofdzaak voort uit de specifieke condities van het Instapjeproject in Genk en, in nog belangrijkere mate, uit praktische overwegingen in verband met de beschikbare tijd en middelen. Het onderzoek werd immers uitgevoerd in het kader van een masterproef (Linden & Withofs, 2010), zonder dat hiervoor bijkomende financiering beschikbaar was.

Een eerste beperking betreft het feit dat de gezinnen niet op toevalsbasis toegewezen werden aan de condities (Instapje versus controle). Dit had te maken met het feit dat Instapje aangeboden wordt aan alle doelgroepgezinnen binnen de regio Genk Noord. Randomisatie is echter belangrijk bij interventieonderzoek, wil men kunnen uitsluiten dat eventuele verschillen tussen de condities veroorzaakt worden door andere invloeden dan de interventie zelf (Moore & McCabe, 2006). Ten tweede werd enkel een post-meting en geen pre-meting uitgevoerd. Dit brengt mee dat we niet kunnen uitsluiten dat eventuele verschillen tussen de condities al voor de start van de interventie aanwezig waren. Ten derde wijzen we op de selectiviteit van de onderzoeksgroepen. Niet alle gezinnen die in aanmerking kwamen om deel te nemen aan het Instapjeprogramma, besloten het programma toe te passen. Niet alle gezinnen die gerekruteerd werden voor de interventie- of controlegroep in het onderzoek, namen ook effectief deel. In het kader van dit onderzoek beschikten we niet over informatie over (het aantal) gezinnen die niet deelnamen aan Instapje terwijl ze er wel voor in aanmerking kwamen en over gezinnen die niet deelnamen aan het onderzoek terwijl ze hier wel voor in aanmerking kwamen. Ten vierde vond er geen matching plaats van de twee onderzoeksgroepen. In het onderzoek werden er wel criteria opgesteld om de controlegroep zoveel mogelijk in overeenstemming te brengen met de interventiegroep, namelijk de woonwijk en het beroep van de moeder, maar een precieze koppeling tussen gezinnen uit de ene groep met gezinnen uit de andere groep vond niet plaats. De analyses tonen echter geen significante verschillen tussen de condities wat betreft een aantal belangrijke achtergrondkenmerken (hoewel voor sommige kenmerken de verschillen tussen de condities relatief groot zijn). Ten vijfde zijn er enkele beperkingen te melden van het gebruikte instrument, de HOME Inventory. Dit instrument werd (om redenen van haalbaarheid)

hoofdzakelijk gekozen omwille van de mogelijkheid tot afname in de thuisomgeving en de mogelijkheid om ter plekke te scoren. Er is echter geen gestandaardiseerde procedure voor afname van het instrument voorhanden (Totsika & Sylva, 2004). Daarnaast is er, omwille van de binaire scoring, weinig mogelijkheid tot variatie in de antwoorden. Zo vallen sterk uiteenlopende antwoorden en situaties regelmatig onder dezelfde antwoordcategorie. Verder zijn een aantal items op een abstracte wijze geformuleerd, wat de interpretatie bemoeilijkt voor de bevraagde gezinnen en de onderzoekers. Een laatste bedenking in verband met de HOME Inventory is dat sommige items bleken aan te zetten tot sociaal wenselijke antwoorden. Ten zesde, het onderzoek was geen blinde studie. Zowel de deelnemende gezinnen als de onderzoekers waren op voorhand op de hoogte over de groep waartoe het gezin behoorde. Dit kan ervoor zorgen dat er vertekening van de resultaten optreedt doordat bepaalde personen extra hun best gaan doen omdat ze weten dat ze tot een bepaalde groep behoren (Thomas, Nelson & Silverman, 2005). Een volgende beperking sluit hier bij aan en heeft te maken met de verschillende personen die bij de afname van de HOME betrokken waren. Het gaat hier om de student-onderzoekers, de Instapje-coördinator, haar stagiaire en de Instapje-medewerksters. Aangezien de Instapje-medewerksters de personen zijn die het programma toepasten, bevonden zij zich niet in een neutrale positie om de HOME af te nemen. Bijkomende analyses toonden wel dat ook de deelgroep van de Instapjegezinnen die door meer neutrale, voor afname van dit soort instrumenten opgeleide personen werden bevraagd, significant hoger scoorden dan de controlegezinnen op de respectievelijke schalen van de HOME. Een neutrale positie was echter ook niet van toepassing voor de Instapjecoördinator en haar stagiaire, die weliswaar niet rechtstreeks betrokken waren bij de invoering van het programma, maar wel deel uitmaakten van de organisatie die het programma aanbiedt. Voor de scoring van de HOME Inventory werd geen interbeoordelaarsbetrouwbaarheid berekend. Verder werden veel HOME-afnames bemoeilijkt doordat er gewerkt moest worden met een 'tolk' (een taak die de Instapjemedewerksters opnamen). In de eerste plaats werden vragen of opmerkingen niet steeds letterlijk vertaald. Daarnaast is het mogelijk dat de aanwezigheid van de Instapjemedewerksters tijdens de huisbezoeken bij gezinnen die behoorden tot de interventieconditie op zich invloed had op het gedrag van de moeders. Aangezien deze medewerksters de te observeren vaardigheden aanleerden aan de moeders, bestaat de kans dat de moeders dit gedrag extra gaan tonen in hun aanwezigheid. Een zevende en laatste beperking betreft het feit dat gewerkt werd met relatief kleine steekproeven. Vanuit dit perspectief is het opvallend dat toch significante positieve effecten van het programma op alle bestudeerde schalen van de HOME Inventory werden gevonden. Tot slot wijzen we er op dat het zinvol zou zijn geweest om, zoals in studie 2 (zie verder) bijkomend interactie-effecten van Instapje met achtergrondvariabelen op de moeder-kindinteractie na te gaan. Omdat wij (in het bijzonder voor de controlegezinnen) slechts over beperkte informatie beschikten betreffende deze achtergrondvariabelen en omwille van de context van dit onderzoek (masterproef), was dit niet haalbaar.

Het is wenselijk om de positieve effecten van Instapje op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie te trachten repliceren in toekomstig onderzoek met grotere steekproeven, dat idealiter het design heeft van een gerandomiseerde gecontroleerde studie met een pre- en postmeting, en dat door een volledig onafhankelijk onderzoeksteam kan worden gevoerd. Het verdient aanbeveling om beroep te doen op meer wetenschappelijk onderbouwde onderzoeksinstrumenten die ook andere dimensies van Instapje dan emotionele steun in kaart brengen, zoals de observatieschalen van Erickson en collega's (1985, zie ook Riksen-Walraven et al., 1996) of de Emotional Availability Scales (Biringen, Robinson, & Emde, 2000). Dit was niet haalbaar in het huidige onderzoek, omdat voor beide instrumenten geldt dat de interacties op band moeten worden geregistreerd en post hoc worden gescoord door onderzoekers die hiervoor een intensieve training moeten hebben gevolgd. Daarbij dient ook gezorgd te worden voor 'blinde' beoordeling (door onderzoekers die niet weten tot welke conditie de gezinnen behoren) en aandacht besteed te worden aan het controleren van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Idealiter worden deze instrumenten, die doorgaans in het onderzoekslaboratorium worden afgenomen (zie Colpin, Demyttenaere, & Vandemeulebroecke, 1995 voor een afname bij het gezin thuis) en een momentopname van de ouder-kindinteractie bieden, aangevuld met een observatie en/of interview in de thuisomgeving. De kwaliteit van toekomstig onderzoek zou ook verhoogd kunnen worden door een systematische en doelgerichte registratie van een aantal achtergrondgegevens over alle gezinnen die in aanmerking komen voor het programma Instapje (en inherent dus ook van de gezinnen die deelnemen aan het programma respectievelijk het onderzoek), van alle gezinnen die in aanmerking komen voor de controlegroep (en inherent dus ook van de gezinnen die effectief deelnemen aan het onderzoek), en van redenen voor niet-deelname. Met deze bedenking werd al ten dele rekening gehouden bij de opzet van studie 2.

Het zou ook interessant zijn om op te volgen of het positieve effect van Instapje op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie behouden blijft in de periode na de stopzetting van Instapje. Een vraag die zich hierbij stelt is hoe deze interactie verder evolueert zonder bijkomende specifieke interventie voor deze gezinnen vanaf de periode dat het kind naar school gaat. In het project te Genk wordt Instapje immers als een afzonderlijk programma aangeboden in de periode dat de kinderen tussen één en tweeënhalf jaar oud zijn, en worden de daarop volgende STAP-programma's (zie hoger, 1.2.1) niet aangeboden. De instap in het kleuteronderwijs heeft immers ook gevolgen voor de ouder-kindinteractie. Zo worden van de ouders bijvoorbeeld bijkomende vaardigheden verwacht rond het samenwerken en communiceren met de schoolse opvoeders van het kind en het afstemmen op bepaalde verwachtingen vanuit de schoolse context. De vraag stelt zich of Instapje een voldoende basis biedt voor de doelgroepmoeders om ook die pedagogische uitdagingen te kunnen realiseren. Follow up onderzoek is nodig om die vraag te kunnen beantwoorden.

4.2 Conclusies en denkpijstes studie 2

Studie 2 onderzocht het ontwikkelingsbevorderende effect van Instapje door een vergelijking van het cognitieve ontwikkelingsniveau in een interventie- en controlegroep. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een quasi-experimenteel 'post-test only' design met een interventiegroep van 32 gezinnen en een controlegroep van 34 gezinnen. De interventiegroep overlapt deels met die van studie 1: de 32 Instapjegezinnen die gerekruteerd werden voor studie 2 namen ook allen deel aan studie 1. Voor studie 2 werd een nieuwe controlegroep samengesteld. Om de verschillen tussen de beide groepen met een zo maximaal mogelijke legitimiteit te kunnen toeschrijven aan de interventie, werden respondenten zo nauwkeurig als mogelijk gelijkgesteld (i.e., gematcht) op de leeftijd en het geslacht van het kind en op de etnische groep en het opleidingsniveau van moeder. De analyse toonde aan dat er geen significantie verschillen worden bevonden in deze matching-variabelen tussen de interventie- en de controlegroep en de matching dus leidde tot een relatief precieze gelijkstelling van respondenten op deze variabelen. Daarnaast werd nagegaan of respondent-gezinnen verschillen vertoonden op een breed gamma van sociaal-economische, culturele en familiale context-kenmerken (i.e., leeftijd van moeder; leeftijd van vader; opleidingsniveau van vader; werkstatus van moeder; werkstatus van vader; woonwijk; geboorteland van moeder; geboorteland van vader; eenoudergezin; driegeneratiegezin). Ook voor deze context-kenmerken konden geen significante verschillen vastgesteld worden tussen beide condities. Hoewel de interventie- en controlegroep mogelijks wel verschillen op andere variabelen die niet werden nagegaan, kan op basis van de exploratie van context-kenmerken van de steekproef geconcludeerd worden dat beide groepen een relatief grote gelijkstelling vertonen op een aantal relevante sociaal-economische, culturele, en familiale kenmerken.

De vergelijking tussen het cognitieve ontwikkelingsniveau zoals gemeten met de Bayley Scales of Infant Development (BSID-II-NL; van der Meulen et al., 2002) leert dat respondenten in de interventie-conditie een betere (hogere) gemiddelde ontwikkelingsindex behalen dan kinderen in de controlegroep. Het verschil tussen beide gemiddelde ontwikkelingsindices is niet statistisch significant, hoewel er wel een trend tot significantie vaststelbaar is en hierbij rekening moet worden gehouden met de relatief kleine kans op significante resultaten in een dergelijke kleine steekproef. In termen van effectgrootte is het verschil in cognitieve ontwikkelingsniveau tussen Instapje-kinderen en kinderen in de controle-groep betekenisvol maar klein (cf. Cohen, 1992). Dit kleine effect van de ontwikkelingsstimulerende interventie is analoog aan het effect van Instapje in de Nederlandse studie (Riksen-Walraven, 1994, in Ince, 2007) en aan de effecten die in internationaal onderzoek naar de effectiviteit van zowel home-based als center-based voorschoolse ontwikkelingsbevorderende programma's gerapporteerd worden (Burger, 2010; Isaacs, 2008). Verder stellen we vast dat de gemiddelde ontwikkelingsindex in zowel de interventiegroep als controlegroep beneden de 100-norm blijft, maar dat Instapje-kinderen deze

100-norm dichter benaderen. Binnen de allochtone deelsample is opmerkelijk dat allochtone kinderen in beide groepen relatief laag beneden deze 100-norm scoren.

Dit kleine effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau met trend tot significantie wordt ook bevestigd bij de toetsing van de predictie van de BSID-ontwikkelingsindex vanuit de drie predictoren van kansarmoede (als aggregaat van het opleidingsniveau van moeder, de werkstatus van moeder en de woonwijk van het gezin), het geboorteland van moeder en deelname aan de interventie. De toetsing van dit model maakt duidelijk dat zowel kansarmoede als het geboorteland van moeder een significant en groot effect hebben op de cognitieve kindontwikkeling, waarbij kinderen met een uitgesproken kansarmoede-profiel en met een moeder die niet in België geboren werd een lagere gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex behalen dan kinderen met een minder uitgesproken kansarmoede-profiel en een autochtone of allochtone moeder die in België geboren werd. Na controle voor de impact van deze beide predictoren, stellen we een marginaal significant en klein effect van Instapje vast. De toetsing van ditzelfde model met drie afzonderlijke predictoren in de deelsample met enkel de allochtone respondenten (en dus in een nog verkleinde steekproef) levert geen significante predicties op, maar toont in termen van effectgroottes wel analoge effecten van kansarmoede, het geboorteland van moeder, en deelname aan Instapje. Deze bevindingen bevestigen de grote impact van sociaal-economische contextfactoren, en in de eerste plaats van kansarmoede, op de ontwikkelingsmogelijkheden van nog zeer jonge kinderen (cf. Groenez et al., 2003). Ze tonen dat de achterstand van kinderen uit kansarme gezinnen reeds aanwezig is voor de instroom in het kleuteronderwijs. Hieruit kan besloten worden dat, naast educatieve interventies gericht op de doelgroepgezinnen, ook blijvende inspanningen tot verbetering van de structurele en maatschappelijke omstandigheden waarin gezinnen met jonge kinderen leven, absoluut noodzakelijk zijn.

Een verdere exploratie van mogelijke differentiële effecten van Instapje in sociaal-economische of culturele subgroepen toont dat er geen significantie interactie-effecten van Instapje met de sociaal-economische en culturele context-kenmerken kunnen worden vastgesteld. Echter, de resultaten tonen wel aanzienlijke verschillen in effectiviteit van Instapje in verschillende subgroepen op basis van een exploratie van effectgroottes als alternatieve maat voor het effect van een interventie in een kleine steekproef. Terwijl we in de totale sample slechts een minimaal verschil in effect vinden voor kansarme en risico-kansarme kinderen, tekent dit differentiële effect zich duidelijk af in de deelsample met allochtone kinderen. In deze deelsample die qua opleidingsniveau van moeder dichter dan de totale sample aanleunt bij de doelgroep-omschrijving van Instapje, stellen we in termen van effectgroottes vast dat het programma een grotere impact heeft voor allochtone kinderen met een uitgesproken kansarmoede-profiel, en quasi geen effect voor allochtone kinderen met een risico-kansarm of minder uitgesproken kansarmoede-profiel. Wat het geboorteland van moeder betreft stellen we in de totale sample vast dat kinderen met een autochtone of allochtone moeder die in België geboren werd meer baat hebben bij de interventie dan kinderen van een allochtone moeder die

in het land van herkomst geboren werd, waarvoor Instapje quasi geen impact op het cognitieve ontwikkelingsniveau lijkt te hebben. In de allochtone deelsample bevinden we een analoog differentieel effect van Instapje: de impact op de cognitieve ontwikkeling is groter voor allochtone kinderen met een tweede-generatie moeder die in België geboren werd dan voor allochtone kinderen met een eerste-generatie moeder.

Hoewel deze indicaties van het differentiële effect van Instapje niet gebaseerd zijn op statistisch significante resultaten, bieden deze exploratieve bevindingen van de verschillende effectiviteit in sociaal-economische en culturele subgroepen een aanzet tot reflectie en hypothesevorming rond de verdere uitbouw en implementatie van het programma. In het bijzonder in de allochtone deelsample duiden de bevindingen immers op een relevante afstemming van Instapje op de ondersteuningsnoden van gezinnen met een uitgesproken kansarmoede-profiel, wat het belang impliceert om in de verdere implementatie van het programma nauw aan te sluiten bij de doelgroep-omschrijving van de interventie. De onderzoeksresultaten roepen verder vragen op naar de culturele afstemming van het programma voor moeders die als eerste-generatie migrant kinderen opvoeden binnen de Genkse gemeenschap. De afzonderlijke predictie van de cognitieve kindontwikkeling vanuit de predictoren van kansarmoede en het geboorteland van moeder en de differentiële impact van Instapje in eerste- en tweede-generatie allochtone gezinnen duiden inderdaad op de potentiële invloed van cultuurspecifieke ouderlijke gedragspatronen en opvattingen omtrent kindontwikkeling, opvoedingsvaardigheden, ouderschap en het gezin (Harkness & Super, 1996) en initieert de vraag hoe deze cultureel verwortelde geloofssystemen interageren met het aanbod van een interventie gericht op de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Onderzoek naar de samenhang tussen migratie-generatie en opvoedingspatronen in migrantengezinnen toont immers aan dat eerste-generatie allochtone ouders veel sterker vorm geven aan opvoeding vanuit de gebruiken in het land van herkomst dan tweede-generatie ouders die in gastland geboren werden (Glick, Bates, & Yakibu, 2009; Kagitçibasi, 1996; Yaman & Mesman, 2010). Deze toenemende graad van culturele assimilatie in functie van de migratie-generatie biedt een mogelijk verklaringskader voor de indicaties dat de subgroep allochtone kinderen uit eerste-generatie of huwelijksmigratiegezinnen beduidend minder baat blijkt te hebben bij de interventie dan allochtone kinderen uit tweede-generatiegezinnen. Terwijl de culturele assimilatie en integratie van tweede-generatie moeders mogelijks hun vertrouwdheid met de assumpties rond cognitieve competentie waarrond de interventie ontwikkeld werd, ondersteunt en hiermee hun mogelijkheid om haar inhoud en vaardigheden aan te wenden in de ouder-kindrelatie vergroot, duidt de erg kleine effectiviteit van Instapje bij eerste-generatie of huwelijksmigratie-moeders potentieel op een beperkte correspondentie in ouderlijke opvattingen over kindontwikkeling met deze die gemodelleerd worden binnen de interventie. Een dergelijke 'misfit' in het begrip van intelligentie, cognitieve kindontwikkeling en leren ondermijnt mogelijks de uitwisseling, dialoog en samenwerking tussen ouder en de Instapje-begeleider in het bevorderen van de kindontwikkeling en verkleint de reikwijdte van de interventie binnen de dagelijkse ouder-kindinteracties. Kagitçibasi (2007) omschrijft zo bijvoorbeeld hoe laag-opgeleide Turkse moeders 'leren' begrijpen als

observatieleren en hierdoor hun rol als zorgverstreker niet in eerste instantie opvatten vanuit het westerse concept van de positie van actieve, doelgerichte opvoeder en stimulator van taalontwikkeling en verbale interactie. Deze moeders zouden intelligentie en cognitieve competentie ook primair binnen een relationeel concept van gehoorzaamheid en adequaat (i.e., sociaal aanvaard) gedrag binnen diverse sociale contexten situeren. Indien binnen de Genkse context eerste-generatie moeders (en dus vaak moeders die in de context van huwelijksmigratie naar België overkomen) als deel van een minderheidsgroep zulke cultuurspecifieke geloofssystemen hanteren, functioneren dergelijke ouderlijke opvattingen mogelijk als een risico in de interactie met opvattingen en geloofssystemen van de meerderheidsgroep in de gastsamenleving. Een 'misfit' in opvattingen over opvoeden, leren en cognitieve ontwikkeling kan hier immers de capaciteit van ouders om de betekenis en relevantie van interventie in de context van de gastsamenleving aan te voelen en aan te wenden, ondermijnen. Bovendien lijkt het van belang de vraag te formuleren in welke mate een potentiële 'misfit' van invloed is op de ervaring van ouderlijke competentie van allochtone moeders met een vaak erg gemarginaliseerde en sociaal geïsoleerde positie: ervaren deze eerste-generatie moeders de vaardigheden die tijdens de interventie worden aangereikt als een impliciete communicatie van het belang van hun aanpassing aan de ontvangende samenleving en dus zo als indicatie van hun beperkte ouderlijke competentie in de context van de gastsamenleving (wat hun ervaring van maatschappelijke isolatie zou kunnen versterken)?

Deze exploratieve hypothesevorming rond het belang van een gedeeld begrip van ontwikkeling en leren binnen de interventie- en gezinscontext en de mogelijke rol van de beperkte convergentie van dergelijke assumpties betreffende kindontwikkeling als verklaringskader voor het minimale effect van Instapje in de subgroep van kinderen met eerste-generatie moeders, impliceert echter niet dat een lineaire assimilatie van de dominante opvattingen rond kindontwikkeling en cognitieve competentie binnen de ontvangende samenleving door eerste-generatie allochtone ouders een eenduidig antwoord zou vormen op de mogelijke 'misfit' als verklaringskader voor het beperkte effect van Instapje in deze gezinnen. Onderzoek toont immers aan hoe het verbonden blijven met de cultuur van oorsprong bij ouders een belangrijke protectieve factor vormt voor het welzijn van migrantengezinnen en voor de schoolloopbaan van migrantenkinderen (Lafranchi, 2004; Yaman et al., 2010). Vanuit deze onderzoeksbevindingen lijkt het effect van een voorschoolse ontwikkelingsbevorderende interventie zoals Instapje dus niet enkel functie te zijn van de mate waarin opvattingen over kindontwikkeling binnen de gezins- en interventiecontext corresponderen, maar tevens van de mate waarin de interventie aansluiting vindt bij zowel de opvattingen en verwachtingen rond cognitieve competentie van de meerderheidsgroep als bij deze binnen de minderheidsgroep of cultuur van oorsprong van allochtone gezinnen. Zo nodigen deze reflecties uit tot een vormgeven aan voorschoolse opvoedingsondersteuning waarin allochtone ouders ruimte vinden om zich in te schrijven in de opvattingen en geloofssystemen rond kindontwikkeling en opvoeding binnen de gastsamenleving waarin de schoolloopbaan van hun kinderen zich zal afspelen en hierin tegelijk de connectie met hun cultuur van oorsprong te bewaren. Groepsgesprekken of

moedergroepen als onderdeel een voorschools ontwikkelingsbevorderend aanbod bieden hier mogelijk een vruchtbaar format om deze integratie te ondersteunen (Kagitçibasi, Sunar & Bekman 2001; zie Haerden & Soors, 1995 voor een voorbeeld in Vlaanderen).

Deze hypothesevorming en denkpijlers rond de impact van cultuurspecifieke opvattingen aangaande kindontwikkeling en hun rol in de effectiviteit van ontwikkelingsstimulering in allochtone gezinnen is slechts gebaseerd op de exploratie van differentiële effectgroottes in eerste- en tweede-generatie migrantengezinnen en niet op een statistisch significante toetsing. Voortgezet onderzoek in grotere steekproeven en participatorische evaluatie van de ervaringen van allochtone ouders dienen verder licht te werpen op de effectiviteit van Instapje naargelang de migratie-generatie. Hierbij duiden de hierboven ontwikkelde exploratieve interpretatiekaders op het belang de thematiek van sociale marginalisatie, cultuur en etniciteit te integreren in het begrip van en de gerichtheid op het bevorderen van de kindontwikkeling in interventies met allochtone gezinnen (Garcia Coll, Lamberty, McAdoo, Crnic, Wasik & Vasquez Garcia, 1996). Het opnemen van aspecten van cultuur en sociale isolatie wijst ook op de mogelijkheid dat de empirische evidentie zoals die voor Instapje gedocumenteerd werd in de specifieke Nederlandse immigratie-context niet noodzakelijk vertaalbaar is naar de Belgische of Vlaamse immigratie- en diversiteitscontext. In Nederland werd Instapje immers ontwikkeld voor de Surinaamse minderheidsgroep (Mesman & Yaman, 2010), die vanuit de koloniale geschiedenis mogelijk een grotere culturele vertrouwdheid met en participatie aan het westerse culturele kader vertoont dan Turkse en Marokkaanse minderheidsgroepen in België. Voortgezet onderzoek naar de rol van de migratie-generatie in opvoedingsondersteuning aan allochtone gezinnen dient tevens de impact van consanguïniteit te exploreren voor een goed begrip van de effectiviteit van voorschoolse interventie in eerste- of huwelijksmigratiegezinnen. Het potentiële risico van consanguïniteit voor de cognitieve kindontwikkeling kreeg tot hiertoe weinig aandacht in onderzoek met migrantengezinnen, maar lijkt van groot belang te zijn voor de implementatie van voorschoolse interventie in dialoog met migrantengemeenschappen (Eldering, 2002).

Deze studie naar de effectiviteit van het voorschoolse ontwikkelingsstimuleringsprogramma Instapje documenteert een klein, statistisch niet significant effect van de interventie op het cognitieve ontwikkelingsniveau van kinderen en biedt indicaties voor een differentieel effect in specifieke sociaal-economische en culturele subgroepen. Belangrijke beperkingen in het onderzoeksdesign van deze effectstudie limiteren echter de generaliseerbaarheid van de hierboven geschetste bevindingen en kunnen de aanzet vormen voor verder onderzoek naar de ontwikkelingsbevorderende impact van Instapje. Ten eerste wezen we herhaaldelijk op de kleine steekproef van deze studie, waardoor de kans op het vinden van statistisch significante resultaten sterk verkleint. Ten tweede vormt de mogelijke selectiviteit van de onderzoeksgroepen een belangrijke tekortkoming van het onderzoeksdesign. Zowel voor de interventie- als de controlegroep geldt dat niet alle gezinnen die in aanmerking kwamen voor onderzoeksparticipatie ook effectief deelnamen aan de studie, wat mogelijk geleid heeft tot specifieke samples. In de controlegroep wijst de erg moeizame rekrutering en de grote uitval

(i.e., vaak voorkomende fenomenen bij dit soort onderzoek, zie bijvoorbeeld van Ijzendoorn & de Frankrijker, 2005) op een mogelijke selectie van gezinnen met een relatief grote betrokkenheid op de kindontwikkeling of met een zekere graad van sociale en culturele vertrouwdheid. Voor heel wat kandidaat-gezinnen van allochtone afkomst bleek de vraag naar een ontwikkelingsscreening vanuit een academische context immers een erg bedreigende vraag te vormen en in de sociale positie van segregatie en marginalisatie op heel wat wantrouwen te stuiten. De bereidheid tot participatie zou dus op zich een indicatie kunnen vormen van een bepaald niveau van culturele participatie en integratie, en kan mogelijks geleid hebben tot een overschatting van de cognitieve kindontwikkeling in deze specifieke controlegroep (en dus tot een onderschatting van het effect van Instapje). Ten derde omvat deze effectstudie geen evaluatie van de kwaliteit van de implementatie van het programma tijdens huisbezoeken van de Instapje-medewerkers. Omdat onderzoek documenteert hoe variabiliteit in outcome van home-based opvoedingsondersteuning in sterke mate afhangt van de mate waarin begeleiders nauw bij het programma aansluiten (Sweet & Applebaum, 2004), lijkt het aangewezen om in verder onderzoek naar het effect van Instapje een vorm van procesevaluatie te integreren. Ten vierde kon door de moeizame rekrutering van controlegezinnen en de wijziging in tijdsplanning die hierdoor veroorzaakt werd de blinde toewijzing van de onderzoeker aan de condities niet gerealiseerd worden. Ten vijfde geldt ook voor studie 2, net als voor studie 1, dat een random toewijzing aan de condities niet mogelijk was, en dat er geen pre-meting plaatsvond. Hierdoor kunnen we niet met zekerheid uitmaken of verschillen (of de afwezigheid ervan) tussen de condities ook effectief toegeschreven kunnen worden aan het feit dat de ene groep wel en de andere groep niet het programma Instapje heeft gekregen. Tot slot benadrukken we het belang om in voortgezet onderzoek naar het effect van Instapje een follow-up van de schoolloopbaan van respondenten te integreren. Het bevorderen van de onderwijskansen vormt immers het uiteindelijke doel van Instapje (zie hoger, 1.2.1). Buitenlands onderzoek naar de lange-termijn gevolgen van voorschoolse cognitieve ontwikkelingsstimulering toont aan dat schoolse prestaties van kinderen die deelnamen aan het ontwikkelingsstimuleringsprogramma Head Start toenemen tijdens de transitie van kleuterschool naar lagere school en qua niveau het nationale gemiddelde dicht gaan benaderen (Hindman, Skibbe, Miller & Zimmerman, 2010), wat suggereert dat het in voortgezet onderzoek relevant kan zijn om het effect van Instapje niet enkel na te gaan voor de opstart van en in de kleuterschool, maar ook tijdens het verdere schooltraject van kinderen in interventie- en controlegroep.

Voortgezet onderzoek naar het effect en de implementatie van Instapje in kansarme groepen dient deze diverse aspecten te ondervangen in een (idealiter) experimenteel design dat de impact van Instapje in interactie met de sociaal-economische en culturele positie van respondent-gezinnen onderzoekt. Deze studie toont immers aan hoe de cognitieve ontwikkeling van kinderen uit kansarme en/of allochtone milieus aan de start van het kleuteronderwijs reden blijft tot bezorgdheid en hoe het bevorderen van hun onderwijskansen dient vorm te krijgen

binnen een interventie die zich inschrijft in het breder debat en beleid rond interculturele dialoog en sociaal-economische gelijkheid.

4.3 Algemeen besluit

Dit onderzoek suggereert dat Instapje, zoals toegepast in het Genkse project, positieve effecten heeft op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie onmiddellijk na afloop van het programma. Er werden ook aanwijzingen gevonden voor een betekenisvol positief effect op de cognitieve kindontwikkeling. Dit laatste positieve effect is onafhankelijk van de effecten van kansarmoede en het buiten België geboren zijn van moeder, die elk op zich grotere negatieve effecten op de cognitieve kindontwikkeling hebben. Daarnaast zijn er indicaties dat Instapje een groter effect heeft op de cognitieve ontwikkeling van kinderen uit kansarme gezinnen, wat suggereert dat het belangrijk is in de toekomst de rekrutering voor het programma goed op de kansarme doelgroep te (blijven) richten. Onafhankelijk hiervan zijn er indicaties dat Instapje wel een positief effect heeft voor kinderen van wie de moeder in België is geboren, maar niet voor kinderen met een buiten België geboren moeder. Dit noopt tot het in vraag stellen van de culturele afstemming van het programma voor eerste-generatiemoeders.

Dit onderzoek kan, met in acht neming van een aantal belangrijke methodologische beperkingen, gezien worden als een eerste stap in de empirische onderbouwing van de werking van Instapje in Genk. De indicaties voor positieve effecten dienen, na eventuele aanpassingen op basis van dit onderzoek, gerepliceerd te worden in onafhankelijk onderzoek met grotere steekproeven en een (bij voorkeur experimenteel) design met pre- en postmeting.

SAMENVATTING

In dit rapport wordt verslag gedaan van het onderzoek naar het effect van het programma Instapje, zoals geïmplementeerd in de impuls wijken in Genk Noord, in het kader van een project van de stad Genk en de vzw Pedagogisch Advies en Stimulering.

Instapje is een programma gericht op het bevorderen van de onderwijskansen van kinderen uit kansarme (laagopgeleide en/of allochtone) milieus. Omdat onderzoek heeft aangetoond dat de schoolse achterstand van kinderen uit kansarme gezinnen al op jonge leeftijd aanwezig is, en doorheen de schoolloopbaan nog vergroot, beoogt het programma de cognitieve ontwikkeling van zeer jonge kinderen te stimuleren, zodat zij beter uitgerust het kleuteronderwijs kunnen instappen. Om de ontwikkeling te stimuleren richt het programma zich op een centrale determinant, namelijk de kwaliteit van de ouder-kindinteractie. Meer bepaald zal men de cognitieve kindontwikkeling trachten te stimuleren door de moeder vaardiger te maken in het emotioneel ondersteunen van het kind, het respecteren van de autonomie van het kind, het adequaat bieden van structuur en stellen van grenzen, en het geven van kwaliteitsvolle instructie aan het kind. Het programma is het eerste in een reeks, de zogenaamde STAP-programma's, alle gericht op het bevorderen van de onderwijskansen van kinderen uit laagopgeleide en/of allochtone gezinnen, en dit op verschillende leeftijden en in verschillende 'stappen'. Het project in Genk, gestart in 2008, vertrekt van het programma Instapje met daarbij elementen van het volgende in de reeks STAP-programma's, namelijk Opstap. Het project richt zich op kansarme gezinnen uit de regio Genk Noord, en start wanneer de kinderen één jaar oud worden. Gedurende 26 weken brengt een Instapjemedewerkster wekelijks een huisbezoek aan het deelnemende gezin. Tijdens de huisbezoeken wordt er, voornamelijk aan de hand van spelactiviteiten, gewerkt rond voornoemde vier dimensies van ouderlijke ondersteuning. Na deze 26 weken volgen nog 14 weken waarin huisbezoeken worden afgewisseld met groepsbijeenkomsten zoals in het programma Opstap. Zo wordt er twee keer per maand een Instapuurtje voor ouders en kinderen georganiseerd in het Instapjecentrum en gaan er Instapklasjes door, waarin de kinderen vanaf twee jaar, samen met hun ouders, voorbereid worden op de instap in het kleuteronderwijs. Het Instapje-aanbod loopt gedurende 18 maanden en eindigt in de regel wanneer het kind tweeënhalf jaar oud (30 maanden) wordt.

Gegeven het primaire oogpunt van ontwikkelingsstimulering, richtte het onderzoek zich ten eerste op de effecten op kindniveau: *in welke mate bevordert de interventie het cognitieve ontwikkelingsniveau van jonge kinderen?* Omdat de interventie de stimulering van de cognitieve kindontwikkeling vormgeeft vanuit de ondersteuning van de ouder-kindinteractie, gingen we tevens na of Instapje een effect heeft op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie: *in welke*

mate bevordert de interventie de kwaliteit van de ouder-kindinteractie als mediator van de kindontwikkeling?

Om deze vragen te beantwoorden, werden twee studies opgezet aan het onderzoekscentrum Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent van de K.U.Leuven. In de eerste studie, uitgevoerd in het kader van een masterproef pedagogische wetenschappen, werd het effect van Instapje op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie bestudeerd. De tweede studie werd gerealiseerd met een subsidie van de stad Genk en de vzw PAS en omvatte een evaluatie van het effect van Instapje op de cognitieve kindontwikkeling. Beide studies hadden een quasi-experimenteel design met een interventieconditie en een controleconditie, en in beide gevallen werd enkel een nameting gerealiseerd. Om het effect van Instapje op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie na te gaan (studie 1) werd in een interventiegroep van 41 gezinnen en een (niet gematchte) controlegroep van 39 gezinnen uit vergelijkbare Genkse wijken de Nederlandse versie van de HOME Inventory, versie Infant/Toddler afgenomen bij de gezinnen thuis. Om het effect van Instapje op de cognitieve ontwikkeling van de kinderen na te gaan, werd in een interventiegroep van 32 gezinnen (die allen ook deelnamen aan studie 1) en een (nieuwe) gematchte controlegroep van 34 gezinnen uit vergelijkbare Genkse wijken de mentale schaal van de Bayley Scales of Infant Development (BSID-II-NL) afgenomen in het Instapjecentrum.

In de resultatensectie van elk van de studies werd vooreerst ingegaan op een aantal achtergrondkenmerken van de onderzoekscondities en werd gecontroleerd of de condities verschillen op deze achtergrondkenmerken. Vervolgens werden de effecten van Instapje geanalyseerd en (voor studie 2) verder geëxploreerd.

De resultaten van *studie 1* suggereren dat de gezinnen uit de Instapjeconditie en de gezinnen uit de controleconditie, hoewel niet gematcht, vergelijkbaar zijn wat betreft de achtergrondkenmerken geslacht en leeftijd van het kind, leeftijd, opleidingsniveau en etnische herkomst van elk van de ouders, en thuistaal. Wat de Instapjegezinnen betreft, stellen we vast dat deze groep voor vier vijfde bestaat uit 'laag' opgeleide moeders (maximaal een diploma secundair onderwijs). Een vijfde van de moeders heeft een diploma hoger onderwijs. De meerderheid wordt gevormd door Turkse moeders (ongeveer zes op tien), één op vijf moeders is Belgisch en één op tien Italiaans; bij de overige moeders is er een diversiteit aan herkomstlanden. De gezinnen uit de Instapjeconditie scoren significant hoger dan de gezinnen uit de controleconditie voor wat betreft de algemene kwaliteit van de pedagogische thuisomgeving en indicatoren van de emotionele steun van moeder aan het kind (meer bepaald de verbale en emotionele responsiviteit en de betrokkenheid van moeder). In termen van effectgrootte gaat het om grote tot zeer grote effecten. Verder wordt ook een klein, significant positief effect van Instapje gevonden voor de aanwezigheid van geschikt speelgoed. Deze bevindingen bevestigen eerdere positieve effecten van Instapje op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie, gevonden in een Nederlandse studie van Riksen-Walraven, Meij, Hubbard, en Zevalkink (1996). Enerzijds kan het opvallend genoemd worden dat met een steekproef van

relatief beperkte omvang significante verschillen gevonden worden tussen de Instapje- en de controleconditie. Anderzijds dienen, voor een goede interpretatie van deze bevindingen, ook een aantal beperkingen van het onderzoek in rekening te worden genomen, zoals het niet experimentele design, het ontbreken van een voormeting, de selectiviteit van de onderzoeksgroepen, en het feit dat medewerkers van het Instapjeteam meewerkten aan de dataverzameling. Het is wenselijk om de positieve effecten van Instapje op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie te trachten repliceren in toekomstig onderzoek met grotere steekproeven, dat idealiter het design heeft van een gerandomiseerde gecontroleerde studie met een pre- en postmeting, en dat door een volledig onafhankelijk onderzoeksteam kan worden gevoerd. Het verdient aanbeveling om beroep te doen op meer wetenschappelijk onderbouwde onderzoeksinstrumenten die ook andere dimensies van Instapje dan emotionele steun in kaart brengen. Het zou ook interessant zijn om op te volgen of het positieve effect van Instapje op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie behouden blijft in de periode na de stopzetting van Instapje.

In *studie 2* bleek vooreerst dat de matching van de Instapjeconditie en de controleconditie voor de variabelen geslacht en leeftijd van het kind, en opleidingsniveau en etnische groep van moeder goed gelukt was; de verdeling van die variabelen in de twee groepen is nagenoeg identiek. Evenmin werden significante verschillen gevonden tussen de condities voor wat betreft een aantal achtergrondkenmerken die niet in de matching werden betrokken. De groepen hebben dus een gelijkaardig profiel wat relevante sociaal-economische, culturele, en familiale kenmerken. De vergelijking van het cognitieve ontwikkelingsniveau zoals gemeten met de Bayley Scales of Infant Development (BSID-II-NL) leert dat respondenten in de interventieconditie een hogere gemiddelde BSID-ontwikkelingsindex behalen dan kinderen in de controlegroep. Het verschil tussen beide gemiddelde BSID-ontwikkelingsindices is niet statistisch significant, hoewel er wel een trend tot significantie vaststelbaar is en hierbij rekening moet worden gehouden met de relatief kleine kans op significante resultaten in een dergelijke kleine steekproef. In termen van effectgrootte is het verschil in cognitieve ontwikkelingsniveau tussen Instapje-kinderen en kinderen in de controle-groep betekenisvol maar klein. Dit kleine effect van de ontwikkelingsstimulerende interventie is analoog aan het effect van Instapje in de Nederlandse studie van Riksen-Walraven en collega's (1996) en in buitenlandse studies over gelijkaardige programma's. Verder stellen we vast dat de gemiddelde ontwikkelingsindex zowel in de interventiegroep als controlegroep beneden de 100-norm blijft, maar dat Instapje-kinderen deze 100-norm dichter benaderen.

Dit kleine effect van Instapje op het cognitieve ontwikkelingsniveau met trend tot significantie wordt ook bevestigd wanneer we bij de toetsing van de predictie van de BSID-ontwikkelingsindex, naast de conditie (Instapje versus controle) ook de predictoren kansarmoede (samengestelde variabele op basis van het opleidingsniveau en de werkstatus van moeder en de wijk waarin het gezin woont) en het geboorteland van moeder opnemen. De toetsing van dit model maakt duidelijk dat zowel kansarmoede als het geboorteland van moeder

een significant en groot effect hebben op de cognitieve kindontwikkeling, waarbij kinderen met een uitgesproken kansarmoede-profiel en kinderen met een moeder die niet in België geboren werd een lager cognitief ontwikkelingsniveau vertonen dan kinderen met een minder uitgesproken kansarmoede-profiel respectievelijk een moeder die in België geboren werd. Na controle voor de impact van deze beide predictoren, stellen we een marginaal significant en klein effect van Instapje vast. Deze bevindingen bevestigen de grote impact van sociale contextfactoren, en in de eerste plaats kansarmoede, op de ontwikkelingsmogelijkheden van nog zeer jonge kinderen. Ze tonen dat de achterstand van kinderen uit kansarme gezinnen reeds aanwezig is voor de instap in het kleuteronderwijs. Hieruit kan besloten worden dat, naast educatieve interventies gericht op de doelgroepgezinnen, ook blijvende inspanningen tot verbetering van de structurele en maatschappelijke omstandigheden waarin gezinnen met jonge kinderen leven, absoluut noodzakelijk zijn.

Aansluitend hierbij exploreerden we of Instapje differentiële effecten heeft volgens bepaalde achtergrondkenmerken. Er werden geen significantie interactie-effecten van Instapje met de sociaal-economische en culturele context-kenmerken vastgesteld. In termen van effectgroottes worden echter wel aanzienlijke verschillen in effectiviteit van Instapje in verschillende subgroepen vastgesteld. Er worden duidelijke indicaties gevonden voor een groter effect van Instapje voor kansarme kinderen (in vergelijking met risico-kansarme kinderen). Deze indicaties tekenen zich nog duidelijker af in de allochtone deelgroep, die – in vergelijking met de totale steekproef – qua opleidingsniveau beter overeenkomt met de doelgroep van Instapje. Verder vonden we, onafhankelijk hiervan, een beduidend groter effect van Instapje voor kinderen van wie de moeder in België geboren is dan voor kinderen van wie de moeder in het buitenland is geboren en die vaak via huwelijksmigratie naar België is gekomen. Hoewel deze indicaties van het differentiële effect van Instapje niet gebaseerd zijn op statistisch significante bevindingen, bieden ze een aanzet tot reflectie en hypothesevorming rond de verdere uitbouw en implementatie van het programma. In het bijzonder in de allochtone deelsample duiden de bevindingen immers op een relevante afstemming van Instapje op de ondersteuningsnaden van gezinnen met een uitgesproken kansarmoede-profiel, wat het belang impliceert om in de verdere implementatie van het programma nauw aan te sluiten bij de doelgroep-omschrijving van de interventie. De onderzoeksresultaten roepen verder vragen op naar de culturele afstemming van het programma voor moeders die als eerste-generatie migrant kinderen opvoeden binnen de Genkse gemeenschap.

Ook studie 2 kent een aantal beperkingen, die nopen tot voorzichtigheid bij de interpretatie en generalisatie van de bevindingen, zoals het niet random samenstellen van de condities en het ontbreken van een premeting. In vergelijking met studie 1 gebeurde het onderzoek op een meer onafhankelijke manier, met een meer hoogstaand onderzoeksinstrument, dat afgenomen en gescoord werd door een getrainde onderzoekster. Echter, de rekrutering van de controlegroep kende veel praktische problemen, wat mogelijk een selectie van gezinnen met een relatief grote betrokkenheid op de kindontwikkeling of met een zekere graad van sociale en culturele

vertrouwdheid heeft meegebracht. Dit zou, samen met de kleine aantallen in de steekproef, geleid kunnen hebben tot een onderschatting van het effect van Instapje. Voortgezet onderzoek naar het effect (ook op lange termijn) en de implementatie van Instapje in kansarme groepen dient deze diverse aspecten te ondervangen in een (idealiter) experimenteel design met grotere steekproeven dat de impact van Instapje in interactie met de sociaal-economische en culturele positie van respondent-gezinnen onderzoekt. Deze studie toont immers aan hoe de cognitieve ontwikkeling van kinderen uit kansarme en/of allochtone milieus aan de start van het kleuteronderwijs reden blijft tot bezorgdheid en hoe het bevorderen van hun onderwijskansen dient vorm te krijgen binnen een interventie die zich inschrijft in het breder debat en beleid rond interculturele dialoog en sociaal-economische gelijkheid.

Tot besluit kunnen we stellen dat dit onderzoek suggereert dat Instapje, zoals toegepast in het Genkse project, positieve effecten heeft op de kwaliteit van de moeder-kindinteractie onmiddellijk na afloop van het programma. Er werden ook aanwijzingen gevonden voor een betekenisvol positief effect op de cognitieve kindontwikkeling. Dit laatste positieve effect is onafhankelijk van de effecten van kansarmoede en het buiten België geboren zijn van moeder, die elk op zich grotere negatieve effecten op de cognitieve kindontwikkeling hebben. Daarnaast zijn er indicaties dat Instapje een groter effect heeft op de cognitieve ontwikkeling van kinderen uit kansarme gezinnen, wat suggereert dat het belangrijk is in de toekomst de rekrutering voor het programma goed op de kansarme doelgroep te (blijven) richten. Onafhankelijk hiervan zijn er indicaties dat Instapje wel een positief effect heeft voor kinderen van wie de moeder in België is geboren, maar niet voor kinderen met een buiten België geboren moeder. Dit noopt tot het in vraag stellen van de culturele afstemming van het programma voor eerste-generatiemoeders.

Dit onderzoek kan, met in acht neming van een aantal belangrijke methodologische beperkingen, gezien worden als een eerste stap in de empirische onderbouwing van de werking van Instapje in Genk. De indicaties voor positieve effecten dienen, na eventuele aanpassingen op basis van dit onderzoek, gerepliceerd te worden in onafhankelijk onderzoek met grotere steekproeven en een (bij voorkeur experimenteel) design met pre- en postmeting.

BIBLIOGRAFIE

- Bayley, N. (1993). *Bayley Scales of Infant Development* (2nd ed.). San Antonio, TX: The Psychological Corporation.
- Biringen, Z., Robinson, J., & Emde, R. N. (2000). The Emotional Availability Scales, 2nd edition, *Attachment and Human Development*, 2, 251-255.
- Burger, K. (2010). How does early childhood care and education affect cognitive development? An international review of the effects of early interventions for children from different social backgrounds. *Early Childhood Quarterly*, 25, 140-160.
- Caldwell, B. M., & Bradley, R. H. (1984). *Administration manual, revised edition. HOME observation for measurement of the environment*. Little Rock: University of Arkansas.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd edition). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 155-159.
- Colpin, H., Demyttenaere, K., & Vandemeulebroecke, L. (1995). New reproductive technology and the family. The parent-child relationship following in vitro fertilization. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 1429-1441.
- Eldering, L. (2002). Enkele episodes uit het leven van Marokkaanse en Turkse gezinnen. Rede uitgesproken door Lotty Eldering bij haar afscheid als hoogleraar interculturele pedagogiek aan de Universiteit Leiden op 26 april 2002. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 41, 489-500.
- Erickson, M. F., Sroufe, L. A., & Egeland, B. (1985). The relationship between quality of attachment and behavior problems in preschool in a high-risk sample. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50, 147-166.
- Garcia Coll, C., Lamberty, G., Jenkins, R., McAdoo, H. P., Crnic, K., Wasik, B. H., & Vazquez Garcia, H. (1996). An integrative model for the study of developmental competencies in minority children. *Child Development*, 67, 1891-1914.
- Glick, J. E., Bates, L., & Yakibu, S. T. (2009). Mother's age at arrival in the United States and early cognitive development. *Early Childhood Research Quarterly*, 24, 367-380.
- Groenez, S., Van den Brande, I., & Nicaise, I. (2003). *Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs. Een verkennend onderzoek op de Panelstudie van Belgische Huishoudens*. http://www.steunpuntloopbanen.be/rapporten/LOA-rapport_10.pdf
- Haerden, H. (2007). Waar wetenschap de praktijk inspireert. Het tot stand komen van de eerste Vlaamse opvoedingswinkel. In H. Colpin & H. Van Crombrugge (Eds.), *Gezinnen en gezinspedagogiek. Geboeid door verscheidenheid* (pp.171-203). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Haerden, H., & Soors, M. (1995). Zeven jaar moeders onder elkaar: de ervaringen van School en Gezin. In: H. Haerden & D. Janssen (red.). *Pedagogische preventie: een antwoord op kansarmoede?* (pp. 173-198). Leuven/Apeldoorn: Garant.

- Harkness, S., & Super, C. M. (1996). *Parents' cultural belief systems: Their origins, expressions, and consequences*. The Guilford Press: New York/London.
- Hindman, A. H., Skibbe, L. E., Miller, A., & Zimmerman, M. (2010). Ecological contexts and early learning: Contributions of child, family, and classroom factors during Head Start, to literacy and mathematics growth through first grade. *Early Childhood Research Quarterly, 25*, 235-250.
- Ince, D. (2007). *Beschrijving 'Instapje'*. <http://www.jeugdinterventies.nl>, geraadpleegd op 4 februari 2010.
- Isaacs, J. B. (2008). *Impacts of early childhood programs*. The Brookings Institution. http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/papers/2008/09_early_programs_isaacs/09_early_programs_isaacs.pdf
- Kind en Gezin (2010). *Het kind in Vlaanderen 2009* (jaarrapport). Brussel: Kind en Gezin
- Kagitçibasi, C. (1996). *Family and human development across cultures: A view from the other side*. Lawrence Erlbaum: Mahwah New Jersey/London
- Kagitçibasi, C. (2007). *Family, self, and human development across cultures: Theory and applications*. Lawrence Erlbaum Associates: Mahwah New Jersey/London.
- Kagitçibasi, C., Sunar, D., & Bekman, S. (2001). Long-term effects of early intervention: Turkish low-income mothers and children. *Applied Developmental Psychology, 22*, 33-361.
- Kalthoff, H. (2006). *Handleiding voor de Instapje-medewerkster*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Kalthoff, H., & van Benthem, M. (s.d.). *Stap-programma's*. <http://www.stapprogramma.nl/>, geraadpleegd 10 februari 2010.
- Lafranchi, A. (2004). Stagnatie en transformatie in migrantengezinnen. Invloed van ouderlijke interculturele strategie op het schoolse leerproces van de kinderen. *Tijdschrift Klinische Psychologie, 34*, 159-167.
- Linden, L., & Withofs, A. (2010). *Verhogen van schoolsucces bij kinderen uit kansarme gezinnen. Onderzoek over het programma Instapje*. (niet gepubliceerde masterproef o.l.v. H. Colpin, P. Meurs, & L. De Haene). K.U.Leuven: Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent.
- Meij, H., Mutsaers, K., & Pennings, T. (2009). *Effecten van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland*. Nederlands Jeugdinstituut. <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/00/444.html>.
- Meij, H., Riksen-Walraven, M., Hubbard, F., & Zevalkink, J. (1994). Effecten van een interventieprogramma bij ouders van jonge Surinaamse kinderen in achterstandssituaties. In J. R. M. Gerris (Ed.), *Pedagogische ondersteuning van gezinnen en hulpverleners* (pp.111-122). Assen: van Gorcum.
- Mesman, J., & Yaman, A. (2010). Opvoeden in twee culturen. In J. de Jong & S. Colijn (Eds.), *Handboek culturele psychiatrie en psychotherapie* (pp. 151-178). Utrecht: de Tijdstroom.
- Meurs, P., Luyten, P., Jullian, G. (2006). Allochtone kinderen tijdens het eerste levensjaar: Invloed van sociaal-economische en etnische status op specifieke ontwikkelingsdomeinen. *Gedrag en Gezondheid, 34*, 132-146.

Moore, D. S., & McCabe, G. P. (2006). *Statistiek in de praktijk. Theorieboek* (5de ed.). Den Haag: Sdu Uitgevers.

Milimeterwerk. Een denkkader voor beleidsinterventies inzake taal voor 0-6-jarigen en hun gezinnen (beleidsnota). Genk. s.d.

Nederlands Jeugdinstituut (2010). *Effectgroottes*. <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/10/792.html>, geraadpleegd op 21 oktober 2010.

Opvoedingswinkel (2009). *Opvoedwijzer*. http://www.opvoedingswinkel.be/OW1_sept09_pdf, geraadpleegd op 3 februari 2010.

Projectvoorstelling Instapje. Genk: Opvoedingswinkel. s.d.

Riksen-Walraven, J. M. A., Meij, J. T., Hubbard, F., & Zevalkink, J. (1996). Intervention in lower-class Surinam-Dutch families: Effects on mothers and infants. *International Journal of Behavioral Development*, 19, 739-756.

Ruiter, S. A. J. (2007). *The BSID-II-NL for assessing children with specific impairments*. (doctoraatsproefschrift). Rijksuniversiteit Groningen.

Ruiter, S. A. J., Hoekstra, A. T., Meulen, B. F. van der & Spelberg, H. C. , & Nakken, H. (2006). De niet-verbale versie van de BSID-II-NL. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 45, 406-413.

Sweet, M. A., & Applebaum, M. (2004). Is home visiting an effective strategy? A meta-analytic review of home visiting programs for families with young children. *Child Development*, 75, 1435-1456.

Thomas, J. R., Nelson, J. K., & Silverman, S. J. (2005). *Research methods in physical activity* (5th ed.). Illinois: Human Kinetics Press.

Totsika, V., & Sylva, K. (2004). The HOME Observation for Measurement of the Environment Revisited. *Child and Adolescent Mental Health*, 9, 25-35.

Van der Meulen, B. F., Ruiter, S. A. J., Spelberg, H. C. Iutje, & Smrkovsky, M. (2002). *BSID-II-NL, deel I: praktische handleiding, Nederlandse versie*. Lisse: Swets Testpublishers.

Van IJzendoorn, M. H., & de Frankrijker, H. (2005). *Pedagogiek in beeld. Een inleiding in de pedagogische studie van opvoeding, onderwijs en hulpverlening* (2de herziene druk). Houten: Bohn Stafleu van Loghem.

Vedder, P. & Eldering, L. (1996). De beoordelingsschaal HOME voor de opvoedingsomgeving. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 12, 177-187.

Vedder, P., Eldering, L. & Bradley, R. H. (1995). The HOME environments of at risk children in the Netherlands. In: J. J. Hox, B. F. van der Meulen, J. M. A. M. Janssens, J. J. F. ter Laak & L. W. C. Tavechhio (Eds.), *Advances in Family Research* (pp. 69-76). Amsterdam: Thesis Publishers.

Yaman, A., Mesman, J., van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2010). Perceived family stress, parenting efficacy, and child externalizing behaviors in second-generation immigrant mothers. *Social Psychiatry and Epidemiology*, 45, 505-512.

[Www.stapprogramma.nl](http://www.stapprogramma.nl), geraadpleegd 21 oktober 2010.